

LELKIPÁSZTOR

• EVANGÉLIKUS TEOLÓGIAI SZAKFOLYÓIRAT •

12

SOMOGYI LÁSZLÓ

*Ismeretlen ördögűzők
„Jézus nevében”, vagy inkább
„minden lehetséges annak,
aki hisz”?*

BREZNYICZKI GABRIELLA

*Drámapedagógia a hitoktatásban
A reformpedagógia eredményeinek
alkalmazási lehetőségei a dráma-
pedagógiában, avagy a színház
mint a narratív teológia eszköze*

CSEPREGI ANDRÁS

*Biztonság vagy bátorság?
Dietrich Bonhoeffer látható
ellenállása a béke megőrzéséért*

Kedves Olvasó!

Somogyi László tanulmányában abból a megállapításból indul ki, hogy Újszövetségben leírt beszámolók alapján Jézus tevékenységének célja elsősorban nem az „ördögűzés” és a gyógyítás volt, hanem az Isten országa örömhírének meghirdetése. Azonban Jézus tanítványai és a Jézushoz nem csatlakozó „ördögűzők” Jézus nevét mágikus eszközként használva igyekeztek sikereket elérni. Ezzel éppen azt bizonyították, hogy nem értették meg az örömhír lényegét. Az ilyen „instrumentális” kereszténység a mai napig fellelhető a vallásos gyakorlatban, és válaszút elé állítja azokat, akik a názáreti Jézus követőinek vallják magukat.

„Ahol az elfogadottság, gyermeki (alkotói, kérdezői stb.) szabadság érzése dominál, ott tud megjelenni a vallásos felismerés, találkozás, személyes hitre jutás lehetősége is” – fogalmaz Breznyczki Gabriella *Drámapedagógia a hitoktatásban – A reformpedagógia eredményeinek alkalmazási lehetőségei a drámapedagógiában, avagy a színház mint a narratív teológia eszköze* című munkájában.

Csepregi András könyvrecenziója Wolfgang Huber *Dietrich Bonhoeffer – A szabadság felé vezető úton* című könyvét mutatja be és értékeli a látható és láthatatlan ellenállás kapcsolata közötti kérdésekkel és feszültségekkel teli úton haladva. Látható ellenálláson a Hitvalló Egyház nyilvános ellenállást érti a szerző, amelyben a Hitvalló Egyház lelkészeként Bonhoeffer is részt vett. Láthatatlan ellenálláson pedig azt a konspirációt, amely a hadsereg (Wehrmacht) és a katonai titkosszolgálat (Abwehr) köreiben alakult ki.

Az igehirdetési előkészítők a *karácsony utáni vasárnap-tól vízkereszt ünnepe után 2. vasárnapig* segítik az igehirdető készülését.

Örömteli olvasást kíván

a szerkesztő

Decemberi számunk szerzői

Breznyczki Gabriella hittanár – Nyíregyháza

Czető Kata lelkész – Székesfehérvár

Csepregi András teológus, iskolalelkész – Budapest

Fabiny Tamás elnök-püspök, egyetemi tanár – Budapest

Isó Zoltán lelkész – Veszprém

Labossáné Kővágó Anita lelkész – Érd

Lackner Pál teológus, lelkész – Budapest

Laczkó János igazgató lelkész – Orosháza

Péter Attila lelkész – Szarvas

Smidéliusz Gábor lelkész – Budapest

Somogyi László nyugalmazott egyetemi docens – Budapest

Szarka Éva lelkész – Bakonycsanak

Vető István lelkész – Cinkota

A Lelkipásztorban publikált tartalmakra a Creative Commons BY-NC-ND 4.0 licenc feltételei érvényesek.

Lelkipásztor – Evangélikus teológiai szakfolyóirat

Megjelenik havonta

Főszerkesztő: Orosz Gábor Viktor

Rovatszerkesztő: Jasper-Makay Emese – Szakács Tamás

A szerkesztőbizottság tagjai

Angyal-Cseke Csaba

Csáky-Pallavicini Zsófia

Fabiny Tamás

Johann Gyula

Kodácsy-Simon Eszter

Kondor Péter

Korányi András

Kőszeghy Miklós

László Virgil

Pángyánszky Ágnes

Percze Sándor

Szabó B. András

Varga Gyöngyi

Szerkesztőség

1141 Budapest, Rózsavölgyi köz 3.

Tel.: 469-1050, e-mail: gabor.orosz@lutheran.hu

Felelős szerkesztő: Petri Gábor

Olvasószerkesztő: Miklósné Székács Judit

Műszaki szerkesztő: Török Andrea

Borítóterv: Jánosi Nikolett

Kiadja a Magyarországi Evangélikus Egyház Luther Kiadója

www.lutherkiado.hu

1085 Budapest, Üllői út 24. Tel./fax: 317-5478, e-mail: kiado@lutheran.hu

Felelős kiadó: Antal Bálint

Előfizetési díj egy évre: 17 500 Ft; fél évre: 8750 Ft. Egy szám ára: 1650 Ft.

Külföldi előfizetések: szomszédos országokba (postaköltséggel együtt)

évi 18 300 Ft (68 €), egyéb külföldi országokba 21 100 Ft (78 €).

Nyomdai kivitelezés

Virtuóz Nyomdaipari Kft.

Felelős vezető: a kft. ügyvezetője

ISSN 0133-2821 (nyomtatott)

ISSN 2786-2585 (online)

2 1 3 3 2 8 2 1 1 2 4 1 2 1 1

A reménység útján

Ézs 60,1

■ SZARKA ÉVA

Amikor új napra virradunk, minden reggel megszülethet bennünk az érzés: ma minden másképp lesz, ma jobban odafigyelünk a feladatainkra, nem fogunk fölösleges dolgokba belekezdeni. A szupermarketben csak azt vesszük meg, amire valóban szükségünk van. Nem engedünk a szemünknek, hogy a csábítás csapdájába essen. Ma jobban igyekszünk összpontosítani. Nem állunk fél órát a mosdó előtt, a tükörben önmagunkat nézve, az éjszaka ráncait elrejtteni a sminkkel, hanem igyekszünk az időt jól beosztani – „hogyan jusson is és maradjon is”. A munkánkra összpontosítunk, arra törekszünk, hogy a legjobbat hozzuk ki magunkból, mert ez az elvárás, és mert azt szeretnénk, ha megbecsülnének. Nem ragadunk le fölösleges eszmefuttatásokon: mi lenne, ha most egy kis szünetet tartanánk, vagy ha holnap szabadnapot kérnénk, mert már nagyon ránk férne. Munkánk után igyekszünk meghallgatni a gyermekeinket, szeretteinket. Milyen jó is volna, ha ma még arra is futná erőnkől, hogy egy órát csak nekik szenteljünk, de úgy teljesen – ha nemcsak a testünk lenne jelen, hanem a fülünk és a szívünk is.

Valami ilyesmi a mi hétköznapi reménységünk. Talán sokunknak nem túlzott vágyakozás, apró megélt csoda mindez, ám lehetséges, hogy vannak olyanok is, akik áhítoznak egy jobb napért, egy megújult reggelért, egy jobb világért, ahol biztonságban és szeretetben élhetünk.

Kelj fel és tündökölj! A szétszóródott és rabságba hurcolt népnek szóló egykori üzenet most a miénk. Az Úr dicsősége rád ragyogott. Mint egy álomból való ébresztés, egy reggeli noszogatás, sőt kérése és biztatás, úgy hangzik felénk Isten szava. De hogyan tudnánk mi tündökölni, hogyan tudnánk ragyogni, hogyan tudnánk mások felé fényt sugározni, ha nincs hozzá erőnk? Ha nincs hozzá kedvünk vagy bátorságunk?

Kelj fel és tündökölj! Ragyogj az én örömömtől! – mondja nekünk a próféta szavain keresztül az Úr. Érkezik hozzád a világosság, érkezik hozzád maga az Úr. Egy kisgyermek születik a betlehemi éjszakában, akit az Isten a világ megváltására küldött el.

Sokszor érezzük mi is úgy magunkat, mint Izrael népe. Fogságban vagyunk, igaz, nem idegen nép uralma alatt élünk, de fogva tart bennünket az idő szorítása, az időpontjaink, a határidők, a munkaterv. Megkötöz az élet, a pénz utáni hajszája, letaglózó egy gyógyíthatatlan betegség, amelyből kilátástalannak tűnik minden. Sodor az ár, pörög a mókuserék, és „a vonat nem vár”.

Mindeközben van úgy bizony, hogy elfáradunk. Az érzés sokszor huzamosabb ideig is tart, fásultságot, közönyösséget szül. Nem érdekel a másik ember, mindenki gondját nem vehetjük magunkra –

mondogatjuk magunkban. Az is előfordul, hogy másképp viselkedünk, ha otthon vagyunk, és másképp, ha tudjuk, ez valamiért fontos lehet számunkra.

Kicsit olyanok vagyunk, mint Jay Asher *Tizenhárom okom volt...* című könyvének szereplője, aki azt mondja: „Amikor pózolsz, tudod, hogy valaki figyel. Előveszed a legragyogóbb mosolyod. Éned legjobb része tündököl.” Ám mindez csak álca, és nem a valóság. A boldogságot és az igazi örömet csak ideig-óráig lehet színlelni, előbb-utóbb lehull az álarc, és szembesít bennünket az Úr önmagunkkal. Mindig is zavart a színlelt mosoly; amikor kicsit elfordította tőlem a fejét az, aki így mosolygott rám, már nyoma sem volt a mosolynak az arcán, helyette fagyott ráncok kerültek rá.

Milyen akkor az a tündöklés és ragyogás, amelyre biztat bennünket az Úr? Az ő öröme szívből fakadó öröm. Isten látja előre azt a tündöklést és ragyogást, amelyet elkészített számunkra. Pál apostol ezt így fogalmazza meg: „...itt van már az óra, amikor fel kell ébrednetek az álomból. Hiszen most közelebb van hozzánk az üdvösség, mint amikor hívökké lettünk...” (Róm 13,11; ÚF)

Az Úr öröme azért olyan nagy, mert az ő szeretete is határtalan. Ebből a határtalan szeretetből most lekorlátozta magát, és testet öltött. Közénk költözött, és gyermekké lett értünk, hogy megértse annak a kisfiúnak a fájdalmát, aki hittanórán elsírta magát, mert hiányzik neki az édesapja, aki négy éve rákos betegségben hunyt el. Közénk költözött, hogy ez a kisfiú ne legyen teljesen reményvesztett, hanem megtapasztalja, mit jelent bízni a feltámadott Krisztusban.

Az Úr szívből jövő öröme az is, amikor valaki bekopogtat a lelkészi hivatal ajtaján, és azt mondja: „Köszönöm, hogy imádkoztak értem, amikor több hónapig kómában voltam. Mindent újra kellett tanulnom. Most már tudom, hogy van Isten, sok mindent átértékeltem az életemben, ami eddig nagyon fontos volt, az már kevésbé az. Többet szeretnék a családommal lenni és kevesebbet aggodalmaskodni olyan dolgok miatt, amikre nincsen ráhatásom. Tudom, hogy nem kell félnem a haláltól, mert megtapasztaltam az ő erejét és fényességét.”

Az Úr világossága Jézusban most is érkezik hozzánk. Az ő fényessége nemcsak a külsőségekben kellene, hogy megnyilvánuljon, mert nemcsak otthonainkat akarja beragyogni, hanem a szívünket is. Karácsony ünnepe akkor jön el igazán közénk, ha ez az Istentől fakadó belső öröm a miénk lesz. Minden más, a családi együttlét, a pompás karácsonyi vacsora, a szépen feldíszített karácsonyfa csak kellék ahhoz, hogy megérkezzen hozzánk az Ünnepe. Az ősegyházi vízkereszti liturgiába felvett idézet ma is értékálló üzenetet hordoz: „...fölkelted ott ragyog az Úr, dicsősége meglátszik rajtad.” (Ézs 60,2b)

Az Úrtól kapott remény nem hétköznapi reménység, hanem felülről érkező áldás az életünkben. Ezek az áldások időről időre ünneppé teszik számunkra a nehéz órákat és perceket is. A szülő asszony fájdalmát feledteti az új kis jövevény érkezése, áldássá lesz minden szenvedés és fájdalmas pillanat, mert gyermeke született. Így tudja enyhíteni a gyászoló szív szomorúságát és súlyos lelki terhét Istennek az a vigasztaló ígéje (amikor a koporsó mellett kell megállnia csendben vagy éppen sírással küszködve), amely a halál felett diadalt aratott Krisztust hirdeti. Reménység és áldás minden alkalom, amikor találkozásunk lehet vele. Ez a remény átlendíthet bennünket nehéz akadályokon, kísérheti hétköznapijainkat, erőt adhat akkor, amikor belefáradtunk a küzdelmekbe, türelemre és megbocsátásra sarkallhat akkor is, amikor veszekedés és viszály, harag és indulat van a szívünkben.

A végcél sem teljes titok már előttünk, a vele való közösség, maga az örök élet.

Ismeretlen ördögűzők

„Jézus nevében”, vagy inkább „minden lehetséges annak, aki hisz”?

■ SOMOGYI LÁSZLÓ

Magyar Agrár- és Élettudományi Egyetem
nyugalmazott egyetemi docens
E-mail: somogyilaszlol1955@gmail.com

DOI: 10.61894/LP.2024.99.12.2

- Az ismeretlen ördögűző történetéből kiindulva a tanulmány első renden Jézus ilyen jellegű tevékenységét értelmezi. Arra következtet, hogy Jézus „ördögűzései” olyan cselekedetek, amelyeket a saját korának hihetőségi rendszerében értelmeztek annak kortársai. Az Újszövetségben leírt beszámolók alapján Jézus tevékenységének célja elsősorban nem az „ördögűzés” és a gyógyítás volt, hanem az Isten országa örömhírének meghirdetése. Minden olyan cselekedete, amelyet gyógyításnak, ördögűzésnek értelmeztek, azon alapult, hogy a rászorulókat hitét igyekezett feléleszteni, és arra biztatta őket, hogy ezzel a hittel hagyatkozzanak Isten jóindulatú közeledésére. Ez a hit lesz a záloga gyógyulásuknak. Ezzel szemben Jézus tanítványai és a Jézushoz nem csatlakozó „ördögűzők” Jézus nevét mágikus eszközként használva igyekeztek sikereket elérni. Ezzel azonban éppen azt bizonyították, hogy nem értették meg az örömhír lényegét. Az ilyen „instrumentális” kereszténység a mai napig fellelhető a vallásos gyakorlatban, és válaszút elé állítja azokat, akik a názáreti Jézus követőinek vallják magukat.

Kulcsszavak: Jézus neve / ördögűzés / hit / gyógyulás

Bevezetés

Az ismeretlen ördögűzőről szóló közismert szakasz (Mk 9,38–41; Lk 9,49–50) azért is egyedi, mert pozitív képet fest egy olyan személyről, aki nem követi közvetlenül Jézust, azt sem lehet tudni, hogy egyetért-e a názáreti mester tanításaival. Még érdekesebbé teszi ezt az, ha összehasonlítjuk a Mt 7,23-ban leírtakkal. Itt ugyanis Jézus pont az ellenkezőjét mondja, mint a márkai szöveg. Jézus elutasítja azokat, akik az ő nevében űztek ördögöt, és kijelenti: „...*aki nincs velem, ellenem van.*” Márk szövege összhangban van Jézus befogadó attitűdjével, Mátéé viszont kirekesztő, ami idegen Jézustól. Jóllehet mindkét változat a saját korának, gyülekezetének szóló üzenetet kívánja megfogalmazni, de az, hogy a Jézus nevében végzett ördögűzés ténylegesen előfordult, bizonyosnak vehető. Márk evangéliuma nem sokkal a zsidó háború után vette fel végső alakját, ezért feltételezhető, hogy az említett gyakorlat korábbra, az ötvenes-hatvanas évekre, esetleg még korábbra datálható. Vajon ki lehetett ez az ismeretlen ördögűző, sőt úgy is feltehető a kérdés: kik voltak ezek az ismeretlen ördögűzők?

Célkitűzés

Jelen tanulmány célja az, hogy a Jézus által, valamint az ő nevében végzett ördögűzésekről, gyógyító-sokról szóló elbeszéléseket a mai kor hihetőségi rendszerében értelmezze. Ebben követni szándékozik Bruce CHILTON megállapítását, mely szerint a bibliai történetek hitelességének megítélése során célszerű megkülönböztetni a kortársak reflexióit attól, ahogyan a jelenkori olvasó viszonyul hozzájuk (1999, 233. o.). A mai hívő számára olykor megdöbbentő, nehezen értelmezhető lehet egy ördögűzési történet. Könnyen elképzelhető a hívő bizonytalansága: vajon mesét, fantázia szülte tantörténetet, hiteltelen elbeszélést olvas-e? Jóllehet a tanulmány megpróbálja körvonalazni a ténylegesen történetek minimumát, valójában arra keresi a választ, hogy milyen irányokban érdemes továbbgondolni az újszövetségi szövegekből levonható teológiai tanulságokat.

Az alapszövegek

Az ördögűzést illetően az újszövetségi szövegek többnyire a Jézus-követők sikereiről számolnak be, de legalább egy esetben kudarcról is tudósítanak (Mk 9,18b; Mt 17,16; Lk 9,40). Tekintve, hogy az ördögűzési praktikák meglehetősen korlátozott – elsősorban pszichés mechanizmuson alapuló – gyógyító hatással rendelkezettek, nem véletlen az említés a tanítványok sikertelenségéről. Az a jelenség, hogy az ördögűzés időnként sikerült, időnként kudarcot vallott, magyarázatra szorult, és a formálódó keresztény csoportok joggal igényelték az okok feltárását. A magyarázatban természetesen Jézusra igyekeztek támaszkodni, felidézni és összegyűjteni mindazokat a tapasztalatokat és emlékeket, amelyek kapcsolódást mutattak mesterük és az ördögűzési tevékenység között. Erőfeszítésüket az is erősen motiválta, hogy az apránként tudatosan is megfogalmazódó messiáshit óhatatlanul párosult a Jézus hatalmának bemutatása iránti igénnyel. Hiszen hitük szerint a Messiás képes kiűzni a démonokat.

Márk evangéliumában összesen négy olyan eset van, amelyben maga Jézus végez ördögűzést. (A másik két szinoptikus evangéliumban további kettő szerepel.¹) Ezek egyfajta alapszövegeknek tekinthetők.

Ördögűzés a kapernaumi zsinagógában

Az evangéliumi időrendben elsőként említett ördögűzés Márk evangéliumában maradt fenn (Mk 1,21–28). Az esetről Lukács szűkszavúban tudósít (Lk 4,31–37), Máté pedig el is hagyja. A márki szöveget elemezve GNILKA kimutatja, hogy annak háttérben palesztinai eredetű hagyomány ismerhető fel, és a történet jelentős szerkesztői munka eredményeként vette fel végső alakját (2000, 86–88. o.). A kapernaumi helyszínmegnevezés is csupán arra szolgál, hogy átvezesse a történet ívét Péter anyósának meggyógyításához. Maga az „ördögűzés” követi a korabeli hasonló esetek foratókönyvét. A helyzet bemutatása után következik a tisztátalan lélek megszólítása, majd kiűzése, végül a sokaság álmélgódása, amely hitelesíti az ördögűzés megtörténtét. Ez az eseménysor azonban nem öncélú híradás, hanem a Jézus hatalmát bemutató keretbe van illesztve. A „kicsoda Jézus?” téma az evangélium egészének mondandója: a messiási titok fokozatosan tárul fel, míg végül a passiótörténetben csúcspontot ér el.²

¹ Az ördögűzések száma attól is függ, hogy mely esetek tekinthetők annak. A tanulmány VERMES Géza véleményét követi (1995, 31–32. o.).

² A messiási titok koncepciója William WREDE német teológus nevéhez fűződik (1901).

A történetben három fő réteg különböztethető meg. Az első réteg az, ami valójában történt. Ennek részletei nehezen rekonstruálhatók, de bizonyos részek a jelenlegi szöveg alapján is valószínűsíthetők. Az erre rakódott második réteg azt mutatja meg, hogy a kora keresztény gyülekezetek a történetet ördögűzésnek értelmezték, és ennek szókészletével interpretálták azt. Az írásmagyarázók egy része ezt a második réteget egy Márktól független csodaelbeszélésként értelmezi (DÓKA 2005, 30. o.). Végül Márk adta meg a saját korának és közösségének érdeklődése szerinti értelmezést. Ez utóbbi elemei az „*úgy tanította őket, mint akinek hatalma van*”, továbbá a tisztátalan lélek szava: „*az Isten Szentje*” és a szemtanúk által kimondott „*hatalommal parancsol*” kifejezések. Jézushoz tehát az Istentől származó hatalom fogalmát kapcsolják ezek a megfogalmazások.

A tanítványok most még csak sejtik, de a tisztátalan lelkek már világosan látják, hogy Jézus hatalmával nem képesek megbirkózni. Erre utal a feltehetően a végső szövegező általi közbeszúrás a tisztátalan léleknek tulajdonított kérdés formájában: „*Azért jöttél, hogy elpusztíts minket?*” A második réteg, amelyből a végső szövegező dolgozik, maga az ördögűzés. Ha eltekintünk a végső szöveg kiegészítő részeitől, a helyzet bemutatása viszonylag szűkszavú: „*... ott volt [...] egy tisztátalan lélektől megszállott ember...*” Ez megfelel a kor népies közhiedelmének: az olyan bűnös lélek, akit még a Seol sem fogad be, hontalanul bolyong az élők között, és ártatlan emberekbe költözik, azokat „szállja meg”, kínokat és gyötrelmeket okozva. Ezután egy párbeszéd következik a tisztátalan lélek és Jézus között. A „*Mi közünk hozzád, názáreti Jézus?*” tipikus semitizmus (lásd pl. Bír 11,12). Jézus válasza pedig parancs: „*Némulj el, és menj ki belőle!*” – amelynek hatására a lélek „*hangos kiáltással kiment belőle*”.

Az ördögűzés tehát megtörtént, és a közönség (az ördögűzés mindig tanúk előtt megy végbe) megdöbbenése igazolja a sikert. Ez a beszámoló azonban jelentősen rövidebb, mint a korra jellemző ördögűzési történetek, például a Josephusnál³ vagy a qumráni iratokban fellelhető leírások esetében.⁴ Nincsenek amulettok, mágikus hatással rendelkező tárgyak, nincs titokzatos „varázsige”, de még csak ima sem hangzik el. Jézus pusztán a szavával kerekedik felül a tisztátalan lelkeken. Végül az első rétegben a „mi is történt valójában?” nyomai fedezhetők fel. A helyszín a zsinagóga, és ez reálisnak tűnik. Jézus konfliktusainak egy része zsinagógákhoz kötődik. A názáreti és a kapernaumi zsinagógákban lezajlott konfliktusok Márk és Lukács evangéliumában is közvetlenül követik egymást, és elképzelhető, hogy ugyanannak a történetnek a variánsai. A názáreti esetet, amelyben nincs ördögűzés, Máté is közli. A názáreti zsinagógában lezajlott konfliktus Jézus tanításához kapcsolódik, és Kapernaumban is Jézus tanítása az álmélgódás oka. Názáretben megütköznek azon, amit Jézus mond: „*Honnan kapta ezeket [...] Vajon nem [...] ő] Mária fia [...]?*” Kapernaumban pedig a tisztátalan lélek fakad ki: „*Tudom rólad, ki vagy...*”⁵ Feltehető, hogy a „megszállott” ember Jézust erőteljes, esetleg sértően durva megjegyzésekkel támadta, amit a hagyomány a „tisztátalan lélek” általi megszállottságnak tulajdonított. Elképzelhető az is, hogy hangos szóváltás alakult ki Jézus és a „megszállott” között, ami ismét csak azt a képzetet keltette a hagyományozókban, hogy itt „ördögűzés” történt. Hiszen a „tisztátalan lelkek kiűzése” nemegyszer az ördögűző harsogó kiáltása mellett történt (LÖFSTEDT 2016, 121. o.; VERHOEVEN 2010, 125–130. o.).

A történetet tehát a következők szerint lehet rekonstruálni. Jézus valamelyik – valószínűleg galileai – zsinagógában konfliktusba került egy túlbuzgó emberrel, aki (talán Jézus bizonytalan származásából kiindulva) durván nekitámadt, amikor a próféták magyarázatába kezdett (mai szóhasználat-

³ Josephus Flavius: *Antiquitates* 8,45.

⁴ Exorcista szövegek pl. a 4Q510, 4Q511, 4Q560 stb. leletekben fordulnak elő.

⁵ Feltűnő, hogy ebben a rétegben, ahol még nincs szó ördögűzésről, egyes szám szerepel, de máshol a tisztátalan lélek többes számban beszél.

tal a *Haftárát* magyarázta). Hangos kiáltozás alakulhatott ki, amelybe mások is bekapcsolódhattak. A botrányt az emlékezet úgy őrizte meg, hogy „egy tisztátalan lélektől megszállt emberből Jézus kiűzte az ördögöt”. Ezt a valószínűleg szóban hagyományozott történetet használta fel Márk, hogy Jézus isteni hatalmát példával is bizonyítsa. Mondanivalójának lényege tehát nem az ördögűzés, hanem Jézus hatalmának bemutatása (PERKINS 1995, 540–541. o.).

A gadarai megszállott

A Mk 5,1–20-ban leírt történetet a másik két szinoptikus is átveszi, de Máté, aki kritikusan tekint a karizmatikusokra, erősen lerövidítve adja tovább, János evangéliuma pedig nem is említi. GNILKA hathatósan érvel az elbeszélés szerkesztettsége mellett (2000, 265–267. o.). Ugyanezen a véleményen van DÓKA is, hivatkozva arra, hogy míg az ördögűzés nappal, a közvetlenül ezt megelőző rész este történik (2005, 104. o.). A szóhasználat alapján van, aki az Ézs 65,1–7-hez fűzött keresztény midrásnak tekinti (SAHLIN 1964, 160. o.). CAVE a 2Móz 14,27-re vonatkozó utalást vél felfedezni a „tengerbe veszés” motívumában (1964, 93–97. o.).

A történet földrajzi megjelölése az egyes kéziratokban eltérést mutat. Habár a magyar protestáns fordítások, valamint a Szent István Társulat kiadásában megjelent Szentírás Gadarát nevezeli helyszínnel, a United Bible Societies által kiadott kritikai Újszövetség szövegében a hely neve Gerasza.⁶ Az eltérés feltehetően a másolatok készítése során, javítási törekvés eredményeként született. A történet egésze szempontjából a helyszínnel másodlagos szerepe van. Ugyancsak másodlagos, hogy vajon egy kondányi sertés megriadva képes-e hanyatt-homlok egy szakadék felé rohanni. Az is kevésbé lényeges, hogy vajon van-e olyan meredek partszakasz a Genezáreti-tó keleti partján, ahonnan egy disznócsorda a vízbe zuhanhat. Egészen zavarba ejtő azonban az, hogy a démonok önmagukat Légió névvel azonosítják. Markus Lau egy 2007-ben megjelent tanulmányában érdekes hipotézist fogalmaz meg. Szerinte a Légió megnevezést szó szerint kell venni, azaz a római hadsereg alapvető egységét kell érteni alatta, és ez azonosítható a X. Fretensis elnevezésű légióval. Ennek a katonai csapatnak egy kb. kétezer fős különítménye részt vett a Heródes Arkhelaosz száműzetése utáni zavargások elfojtásában, ezzel kiváltva a galileaiak izzó gyűlöletét (LAU 2007, 354–358. o.). A történet szerinti démon azt állítja magáról, hogy „mintegy kétezren” vannak, ami egyértelműen utal a X. Fretensis légióra. A légió megnevezésnek az elnyomással való összefüggését hangsúlyozza egy tanulmányában CZIRE is (2013, 56–58. o.). Az elnyomó római légió kiűzése a tisztátalan disznókba, majd annak katasztrofális pusztulása a galileai elégedetlenkedők és lázadók vágyait fogalmazza meg.

Ha elfogadjuk a történet megértésének ezt az irányát, arra kell következtetni, hogy a keresztény hagyomány egy már meglevő „rebellis szóbeszédet” használt fel Jézus hatalmának bemutatására. A kiindulást jelentő esemény feltételezhetően egy érthetetlen, meglepő állatpusztulás. Az, hogy disznókról van szó, arra utal, hogy ez csak pogány környezetben játszódhatott le. A római elnyomás iránt érzett elfojtott düh eredményezhette a Légiónak titulált démonok motívumát. A Légió az elnyomott, letiport „megszállottból” a megvetett helyre, a disznókba lett száműzve, és így elpusztult. A történet ismételt elbeszélése, esetleges kiszínezése egyfajta „rituális lázadást” tett megélhetővé.⁷ Ezt a népi szájhagyományban keringő elbeszélést használta fel a születendő keresztény gyülekezet sajátos céljaira.

⁶ A Gerasza megnevezés szerepel többek között a C (Ephraimi), B (Vaticanus), D (Bezae) kódexekben.

⁷ A fogalom eredete: LEWIS 1971.

Reimund LEICHT kimutatta, hogy az elbeszélésben Jézus és a démon/démonok párbeszéde nem követi az exorcizmus szokásos forgatókönyvét, inkább egy hétköznapi szóhasználatú párbeszédre emlékeztet (2006, 326. o.). A történet azt mutatja be, hogy Jézus hatalma a Dekapoliszban is érvényesül, és így mindazok, akik erről a vidékről csatlakoznak a gyülekezetekhez, Jézusnak egy már megtörtént missziójához igazodnak. Márk evangéliumának kommentárjában DÓKA Zoltán is azt hangsúlyozza, hogy a történet a keresztény gyülekezetekhez csatlakozni kívánó pogányok számára jelent biztatást (2005, 104. o.).

A szirofóniai asszony lánya

A Mk 7,24–30-ban és a párhuzamos Mt 15,21–28-ban szereplő történet valójában nem is ördögűzés, hanem egy párbeszéd arról, hogy vajon a nem zsidókhoz is szól-e a Jézus munkásságában feltáruló üzenet. Ez a téma jellegzetesen „húsvét utáni”, az első gyülekezetek kérdéseit tükrözi. Ezen a véleményen van LÜDEMANN (2014, 51. o.), valamint a Jézus-szeminárium is.⁸ Gnilka alapos szakirodalmi elemzés alapján megállapítja, hogy a perikópa lényege a Jézus és az asszony közötti párbeszéd. Szerinte a párbeszéd megelőzi a csodaelbeszélést, ugyanakkor a csoda nélkül a dialógus indokolatlan. Rámutat arra, hogy a téma a Márk előtti időkből származik, tehát Márk egy vagy több már meglévő hagyományt dolgoz fel (GNILKA 2000, 264–265. o.).

Vajon van-e olyan motívum az elbeszélésben, amely magára Jézusra vezethető vissza? A helyszín és az időpont beilleszthető abba a történeisorba, amely az ötezer ember megvendéglése után megy végbe. A csodás kenyérszaporítást követően a tömeg királlyá (vagy legalábbis vezérré) akarja választani Jézust, ami menekülésre készíti őt, hiszen a hírek szerint Heródes emberei kutatnak utána. A hatalmát görcsösen féltő tetrarcha a már bizonyos hírnévre szert tett Jézusban ugyanúgy veszélyt láthatott, mint korábban Keresztelő Jánosban. Jézus tehát elmenekül Heródes fennhatósági területéről, és igyekszik minden feltűnést kerülni. Jóllehet DÓKA nem értelmezi menekülésnek Jézus mozgását, de érve, amely szerint a „messiási titok” megőrzése miatt rejtőzik Jézus, egyértelműen inkább a késői szerkesztésre, illetve az evangélista szándékára utal, mintsem a ténylegesen történetekre (2005, 153. o.).

Akárhogy is értjük, de ebbe a rejtőzésbe robban be a szirofóniai asszony, aki valahonnan megszerezte, hogy az immár híres Jézus épp ott tartózkodik, ahol ő. Nyilvánvaló, hogy Jézust gyógyítóknak, csodatevőnek tartotta, és nem akarta elszalasztani a kínálkozó alkalmat. A tanítványok pedig igyekeztek lecsendesíteni a nőt, nehogy kitudódjon Jézus jelenléte. Lehet, hogy csupán ennyi a történetileg igazolható mag, és erre épül a hagyomány a „pogányok hite” témában. Ezt pedig Márk igyekezett egységes szerkezetbe foglalni és egy általa ismert és logikusnak tartott „távgyógyítás”-motívummal kiegészíteni.⁹ A perikópa szerkesztettségét hangsúlyozza CSERHÁTI Márta is, kimutatva az elbeszélés kiasztikus felépítését (2016, 59. o.). A történet mondanivalója világos: habár az üdvösség – és a keresztény gyülekezetek értelmezésében a Jézusban megjelent üdvösség – elsősorban a választott nép számára jelent meg, a Jézusba vetett hit azonban megnyitja a pogányok számára is a mennyei világot. Ennek a missziós célzatú elbeszélésnek a címzettjei a Syria provincia területén élő pogányok, akik feltehetően a Júdeából és Galileából kirajzó keresztény csoportok közvetítésével szereztek tudomást a Jézus-eseményről. A mondanivalót hordozó párbeszéd történetiségét erősen megkérdőjelezi

⁸ A 7,27b és 7,29 fekete színnel van jelölve, azaz olyanak, amit a szeminárium tagjai szerint Jézus biztosan nem mondott. Lásd FUNK – HOOVER – The Jesus Seminar 1997, 70. o.

⁹ Ilyen távgyógyítás fűződik Hanina ben Dosza nevéhez is (bBer 34b).

az, hogy magja egy görög szójáték: a κυνάριος (kiskutya) – θυγατρός (kislány) egymásra rímelő szópár. Habár nem elképzelhetetlen, hogy az erősen hellenizálódott Galileából származó Jézus valamilyen szinten beszélt a hétköznapi görög nyelvet, a szójáték kifinomultsága nehezen képzelhető el egy érzelmileg felfokozott helyzetben, ami a segítségért esedező asszony és az illegalitását megőrizni akaró Jézus között állt fenn. A történetben az ördögtől való megszállottság meglehetősen mellékes motívumként szerepel, egyszerűen az is állhatott volna helyette, hogy a gyermek beteg volt. A szövegben felváltva szerepel a „tisztátalan lélek” (ἀκάθαρτος πνεῦμα) és az „ördög” (δαίμονιον) fogalma, ami azt jelzi, hogy Márk szinonimaként használja a fogalmakat.

A süket és néma lélek

A Mk 9,14–29-ben leírt történetet Máté és Lukács is átveszi (Mt 17,14–21; Lk 9,37–43a). Az elbeszélésben több hagyományelem van egy sajátos mondanivaló köré szerkesztve. Az elbeszélés magja egy olyan eset lehetett, amikor a tanítványok „ördögűzési” kísérlete kudarcot vallott. Ezt egészítették ki az imádságra (Máténál az imádság mellett a böjt is említve van) mint hatásos eszközre való utalással. Az így kialakult rövid szöveghez csatoltak egy párbeszédet Jézus és egy apa között arról, hogy minden lehetséges a hívőnek. Ez a párbeszéd független az alaptörténettől, jóllehet nem kizárt, hogy egy valamikori gyógyításhoz kapcsolódik. E két részmotívum értelemszerűen egészítődött ki azzal, hogy Jézus végül is sikeresen „kiűzte az ördögöt”. A szövegfejlődés végső szakaszában pedig a szerző megpróbálta egészszé kerekíteni a történetet néhány részlet hangsúlyozásával (a megszállt gyermek tüneteinek részletezése). Mindezen törekvések ellenére is nyilvánvaló a perikópa szerkesztettsége. Erre elsősorban az egyenetlenségek utalnak. Az egyenetlenséget egybehangzóan hangsúlyozza GNILKA (2000, 480–481. o.) és DÓKA (2005, 193. o.) is.

Először úgy tűnik, hogy a tanítványok és az írástudók közötti vita az elbeszélés tárgya. Jézus kérdésére, ami a vita témájára vonatkozik, nincs válasz, helyette a tömegből megszólaló apa kerül a középpontba, és beszámol a tanítványok kudarcáról. Ezt követően a tanítványok és az írástudók eltűnnek a szereplők közül. A sokaság azonban „odafut” Jézushoz (22. vers), habár a 15. vers szerint már ott voltak. Végül a tanítványok ismét előkerülnek, és tanítást kapnak az ördögűzés hatásos módszeréről, a böjtről és az imáról. Ez elég meglepő, hiszen Jézus nem böjtölt, és nem imádkozott, egyszerűen ráparancsolt a „tisztátalan lélekre”. GNILKA megállapítja, hogy a perikópát missziós prédikációkban alkalmazhatták palesztinai zsidókeresztény közegekben (2000, 481. o.). A mondanivaló egyrészt Jézus hatalmának a bemutatása, de ennél jelentősebb a hit erejének hangsúlyozása. Ez lehetett a missziós cél is. A hit erejének hangsúlyozása valószínűleg közvetlenül Jézusra vezethető vissza, üzenetének ez lehetett az egyik központi eleme, ahogy a márkai szummáriumban is olvasható: „*Térjetelek meg, és higgyetek az evangéliumban!*” (Mk 1,14) A hit valódi természete mutatkozik meg ebben a történetben is. A hitet jelölő héber *emunah* szó sokkal inkább ’hűség’, ’bizalom’, ’szilárd ráhagyatkozás’ értelmű, mint ’egy állítás igaznak tartása’. BUBER épp ezt a perikópát használja fel kiindulásként, hogy részletesen kifejtse a viszonyt kifejező *emunah* és a tárggyal rendelkező görög πίστις közötti különbséget (2023, 17–24. o.). A hit ugyanis nem a képességek rendkívüli fokozására alkalmas „eszköz”, és nem Jézus kizárólagos „tulajdona”, amellyel csodákat képes tenni. A „hitetlen nemzedék” kárhozzátása nem a hit mennyiségének összefüggésében érthető. Az a hit, amely az *emunah* jelentésében táru fel, egy viszonyra utal. Egyfajta ráhagyatkozás Isten alkotótevékenységére, amely azonban nem hagyja tétlenségben az embert, hanem bekapcsolja a kreatív teremtő folyamatba. Ebben az értelemben lehetséges minden annak, aki hisz.

Jézus: ördögűző és gyógyító?

A márkai szövegekben az a szembetűnő, hogy egyiknek sem központi mondanivalója az ördögűzés. Az exorcizmus csupán keretként szolgál egy központi esemény színezésére, kiegészítésére. Joggal merül fel a kérdés, hogy Jézus egyáltalán végzett-e „ördögűzést”, illetve gyógyított-e ilyen módon. Annál inkább is érdekes ez, hiszen az evangéliumi szövegek bőséges anyagot szolgáltatnak Jézus gyógyításairól. VERMES Géza (az általánosságban említett eseteket leszámítva) tizenkét különböző gyógyítást nevez meg, és ezekre támaszkodva hangsúlyozza azt, hogy Jézus elsősorban karizmatikus gyógyítóként tevékenykedett (2005, 34. o.). Márk evangéliumában és Lukács evangéliumában (Mk 16,9; Lk 8,2) Jézus női tanítványainak említése, illetve felsorolása olvasható. A nőtanítványok kapcsán az evangélisták szükségesnek látták annak kiemelését, hogy őket Jézus megszabadította a „gonosz lelkektől”, sőt Magdalai Máriából hét démont űzött ki. Nem nehéz felismerni, hogy ennek a közlésnek az a célja, hogy kibebbitse a nők szerepét a kora keresztény gyülekezetekben. A jellemzően patriarchális berendezkedésű palesztinai társadalomban még a Jézus-követő tanítványok is idegenkedtek attól, hogy a nők velük egyenrangú tanítványok, sőt apostolok legyenek. Pedig a szóban forgó rész is azt bizonyítja, hogy a nők – így Magdalai Mária is – Jézus belső tanítványi köréhez tartoztak már Mesterük életében is.¹⁰

Jézus korában általánosnak volt tekinthető az a felfogás, hogy a betegségek okozója valamilyen tisztátalan lélek, a hellenisztikus kultúrából átszüremlett fogalommal kifejezve valamilyen démon.¹¹ Ebből az is következik, hogy az ördögűzés és a gyógyítás eléggé nehezen különböztethető meg egymástól, ha egyáltalán érdemes különbséget keresni. A gyógyítás lényege tehát a démon „kiűzése” a beteg, megszálaltott emberből. Ennek módszereiben keveredtek a tényleges gyógyító hatású beavatkozások és a mágikus elemek. A tisztátalan lelkektől való szabadítás eszközei között szerepeltek az amulettek, varázsigék, ráolvasások,¹² jó esetben (gyógy)növények. Igen fontos szerep jutott a gyógyító-ördögűző processzusban a neveknek is. Egyrészt a gyógyító valakinek a nevében, azaz hagyományára, az onnan származó erőre támaszkodva látott neki a gyógyításnak,¹³ másrészt a démon nevének ismerete megkönnyítette annak kiűzését, ugyanis a korabeli hiedelem szerint a név ismerete egyben hatalmat is jelentett a név viselője fölött. Jézus idejére leginkább Salamon király nevében, rá való hivatkozással történt a gyógyítás-ördögűzés, a hagyomány szerint ugyanis az Örökkévaló felruházta Salamont a démonok feletti hatalommal. Az a közeg tehát, amelyben Jézus a mennyek országának örömhírét kívánta hirdetni, át- meg át volt járva mágikus képzetekkel, csodatevők iránti várakozásokkal és vágyakkal. GNILKA felhívja a figyelmet arra, hogy a csodavárás háttérben nem elhanyagolható módon szerepelhetett a palesztinai (különösen galileai) társadalmi válság, a nyomor (2001, 141. o.). Nem véletlen, hogy egy szokatlan, meghökkentő esemény csodás gyógyításként, ördögűzéseként maradt meg az emlékezetben.

Az evangéliumokból ismert (és ez hitelesnek tetelezhető fel), hogy Jézus bejárta Galilea, sőt Júdea falvait, városait, hirdetve az örömhírt. Ennek módja valószínűleg az lehetett, hogy tanítványai (vagy egy részük) előreszaladt a meglátogatni szándékozott helységbe, és hirdette, hogy „jön majd valaki,

¹⁰ Mk 16,9 az úgynevezett „hosszabb befejezés” része, keletkezése lényegesen későbbi, mint Márk törzsszövege, ezért a keresztény gyülekezetek életének egy későbbi helyzetéhez igazodik.

¹¹ Erről jó áttekintést ad FRÖHLICH 2017.

¹² Például a P.Ox 1077 számú amulett Mt 4,23–24-t idézi ördögök elűzése céljából.

¹³ Sok esetben egyenesen az Örökkévaló „nevében” végeztek ördögűzést, például a négy qumráni „ördögűző zsoltár” (11Q11 jelű lelet) szerint, ezek egyike a kanonikus protestáns számozás szerinti 91. zsoltár.

aki igazi örömhírt fog hirdetni nektek, gyertek, hallgassátok”.¹⁴ Ez a korabeli hírverés nyilván megtette hatását: a Jézust hallgatni összegyűltek logikus módon a betegeiket is odacipelték azzal a céllal, hogy a híresnek beharangozott „szent ember” gyógyítsa meg őket. Az evangéliumi gyógyítástörténetekből kitűnik, hogy Jézus, habár nem utasította vissza a gyógyítás iránti esedezéseket, de üzenetének eredeti tartalmára, a mennyei Atya uralma iránti hitre hivatkozott. Ennek nyoma található a béna meggyógyításának történetében (Mk 2,1–12 és a párhuzamos szinoptikus helyeken). Jézus „látva hitüket” közvetíti a felszabadító megbocsátás üzenetét, aminek zárása a betegségből való gyógyulás. Jézus ebben az esetben is a hit elsőségét hangsúlyozza. Habár előfordult, hogy egyfajta „ráolvasást” is használt (Mk 7,34: „*Effata, azaz: Nyílj meg!*” – a süketnéma gyógyítása során), de gyógyításának jellemző motívuma a gyógyítandó bekapcsolása a folyamatba: „*Akarsz-e meggyógyulni?*”, „*Mit kívánsz, mit tegyek veled?*”, stb. A sikert pedig a „*hited megtartott téged*” formula tette világossá. Az, hogy Jézus célja elsődlegesen nem a testi bajok, betegségek gyógyítása volt, abból is kitűnik, hogy az evangéliumokban fellelhetők a nehézkesen megvalósuló gyógyítások, illetve a kudarcok esetei is. Ilyen a bétsaidai vak meggyógyításának története (Mk 8,22–26) és a názáretiek hitetlenségéről szóló híradás (Mk 6,5; Mt 13,58).

Jézus tehát általában nem élt az ördögűzőktől elvárt eszközökkel. Tevékenységének jellege jól szemléltethető, ha használjuk a szakirodalomban az egészségkárosodás jellemzésére meghonosodott fogalmakat. Eszerint hasznos megkülönböztetni a baj fizikai oldalát (az angol szakszó erre a *disease*) és annak beágyazódását a társadalmi-lélektani összefüggésekbe (erre használják az *illness* fogalmát).¹⁵ Czire megfogalmazását használva: a kórságot (*disease*) kezelik, a betegséget (*illness*), pontosabban a beteget gyógyítják. Jézus fókusza a beteg ember egészére, tehát az *illness*re irányult. Jellemző példa erre a béna meggyógyításának története Mk 2,1–12-ben: „*Melyik a könnyebb? Azt mondani a bénának, hogy megbocsáttattak a te bűneid, vagy azt mondani, kelj fel, vedd az ágyadat, és járj?*” A rászorulókkal való kapcsolata jellemzően beszédközpontú volt, nemritkán kiegészülve pozitív érzelmi töltésű testi kontaktussal.¹⁶ Tudva, hogy a testi-lelki bajok háttérben nem „tisztátalan lelkek” vagy „démonok” állnak, arra lehet következtetni, hogy Jézus tevékenységének pszichoszomatikus, valamint (kevésbé elterjedt szóhasználatlal mondva) szocioszomatikus hatása eredményezhetett gyógyulásként megélt és értelmezett változásokat. A szocioszomatikusnak nevezett hatás a beteg vagy bűnösnek bélyegzett ember társadalmi státuszának helyreállítását, méltóságának rehabilitációját jelenti. Ismeretes a mediterrán társadalmak becsület-szegény értékrendben való berendezkedése, ahol a betegséggel sújtott ember becsülete sérül. Jézus gyógyító tevékenysége mindig párosult a gyógyítandó emberi méltóságának helyreállításával is.

Az evangélisták azonban Márk nyomában a Jézus szavában megmutatkozó hatalomra hivatkoztak. Jézus szavára a „tisztátalan lelkek is engedelmeskednek”. Ennek bevezetéseként Márk megállapítja: „*Álméltkodtak a tanításán, mert úgy tanított, mint akinek hatalma van, és nem úgy, mint az írástudók.*” (Mk 1,22) Csakhogy ez a megállapítás kérdéseket vet fel. Az írástudók ugyanis a Tórára hivatkozva fejtették ki tanításukat, ami jellemzően a helyes vallásos gyakorlat, a *halacha* témája. Ennek azonban nem a hatalom az ellentéte. Az írásmagyarázatot is lehet ugyanis hatalommal végezni, ahogy ez a híres tannák (tanítók), Hillél és Sammai esetében is megfigyelhető. Jacob KLAUSNER hívja fel a figyelmet arra (H. P. Chajes feltevésére hivatkozva), hogy az evangélium eredetileg a *limmed kemósél* héber kifejezés görög fordítását használja az adott helyen, azaz akarja mondani, hogy Jézus példázatokban tanított,

¹⁴ Ez lehetett a tizenkét tanítvány, illetve a hetvenkét tanítvány kiküldéséről szóló híradások tényleges háttere.

¹⁵ Idézi CZIRE 2013, 51. o.

¹⁶ A kézzrátéttel való gyógyítás lehetősége a qumráni iratokban is előfordul (pl. Genézis Apokrifon). Az, hogy Jézus azonosult-e ezzel a meggyőződéssel, már nem dönthető el.

és nem a Tóra egyes passzusaira hivatkozva. A *mósél* szó ugyanis jelentheti az uralkodást is, és a példabeszédet is (KLAUSNER 1993, 214. o.). Ez a „félrefordítás” eredményezte a Jézus szavának hatalmára vonatkozó szöveget. A valódi különbség az írástudók és Jézus között tehát a tanítás módjában és nem annak „erejében” érhető tetten. Más szavakkal kifejezve, Jézus saját műfaja az *aggáda* volt, és nem a *halacha*. Elsősorban példázatokon keresztül igyekezett a hallgatóit szembesíteni a mennyek országának jelen lévő valóságával. Ehhez gyakran meghökkenítő történeteket, képeket használt, időnként erős túlzásokat (hiperbolákat) alkalmazva. Nem véletlen, hogy ezáltal kiváltotta a hallgatók álmétkodását.

A Belzebub-vád

Az a tény, hogy Jézus „eszköztelen” volt a hozzá vitt betegekkel való foglalkozás során, meglephette környezetét, akik értetlenkedtek, csodálkoztak, „álmétkodtak”, kifakadtak: „*Honnan kapta ezeket?*” Kérdés, hogy miért terjedt el a „Jézus az ördögök fejedelmével cimborál” pletyka, sőt vád. A mind a négy evangéliumban előforduló vádaskodás egymástól független forrásokban őrződött meg, ezért történetileg hitelesnek ítélnélhető. Márk evangéliumának 3. részében a Belzebub-vád egy keretelbeszélésbe van iktatva, amely szerint Jézus rokonai eljöttek hozzá annak érdekében, hogy „megfogják” őt, „*mert azt mondták róla, hogy tisztátalan lélek van benne*” (Mk 3,30). Érdekes figyelni, hogy a szöveg szerint a rokonok nem maguk tapasztalták, hanem másoktól hallották, hogy Jézus szokatlanul, „örült módon” viselkedik. Feltehető, hogy ez az esemény mintegy kiindulási alapot adott ahhoz, hogy megszülessen és kibontakozzon egy Jézus elleni komplett vád. Elképzelhető, hogy a názareti vagy akár a kapernaumi zsinagógában lezajlott botrány szolgáltatott alapot arra, hogy Jézust magán kívül levőnek minősítették. Talán a hangos szóváltás (Mk 1,25-ben Jézusnak a tisztátalan lélekhez intézett szavát a haragos rendreutasítást jelentő ἐπετίμησεν görög szó jelzi), talán a lökdösődés jelene (Názáretben Jézust megakarták kövezni Lk 4,28–30 szerint) erősítette ezt a vélekedést. Ugyanakkor az sem zárható ki, hogy amint Jézus a testi betegségek meggyógyítását is végezte, épített saját szóbeli képességeire, és hangos szóval „parancsolta” a beteg állapotának változását. Annál is inkább valószínű ez, mert a kor hiedelmei szerint a „tisztátalan lélek” kiűzéséhez erő, harag, indulat szükséges. Ezzel találkozunk Mk 1,40–41-ben is, amikor is Jézus a lepradémont „haraggal” űzi ki. Úgy tűnik, hogy ez a viselkedés annyira idegennek tűnt a Jézust ismerők számára, hogy nem csupán arra gondoltak, hogy magán kívül van, hanem arra is, hogy ezt egy tisztátalan lélek (a hellenizmusból átszüremlett szóval démon) okozza.

Hogy Jézus rokonai végül is osztották-e ezt a vélekedést, nem tudjuk, de ez talán azért sem valószínű, mert később elkísérték őt Jeruzsálembe, sőt testvére, Jakab a jeruzsálemi gyülekezet vezetője lett. A pletyka azonban megmaradt, és eleinte a „Jézust megszállta egy démon” formában terjedt. A Belzebub-vád hitelességét támasztja alá az is, hogy a szinoptikusoktól független János evangéliumában feljegyzett viták is utalnak erre. János a meglevő hagyományemléket egy vitába építi be, amely kárhóztatja a zsidó hivatalosokat, és Jézusnak az Atyától származó erejét igyekszik bemutatni (Jn 8,44–50). BOLYKI János az evangéliumhoz írt kommentárjában rámutatott arra, hogy itt nem egy metafizikai lény (ördög) általi megszállottságról van szó, hanem a megmagyarázhatatlan viselkedés jellemzéséről, a személyiség „démonáról” (2001, 246. o.); hozzátehetjük, hogy egyfajta, a vádlók által zavarodottnak minősített elmeállapot megnyilvánulásáról. Hasonló mondható el a Jn 7,20-ban és 10,20–21-ben elhangzottokról. A Jn 8,48-ban szereplő kifejezés: δαιμόνιον ἔχεις (démonod van) Jézus „tisztátalanságát” kívánja alátámasztani, és nem a rossz eredetével való összefüggést, amit egyébként a διάβολος szó jelölne.

A tisztátalanság vádjára utal a Q-ban¹⁷ és nem túl jelentős eltéréssel Márkban is fennmaradt hagyomány, amely továbbviszi ezt a motívumot azzal, hogy Jézust Belzebub szövetségesével azonosítja. A Belzebub névről többen kimutatták, hogy valójában egy idegen istenséget jelöl (lásd CZIRE 2018, 21–23. o.). Való igaz, hogy rokonítható a Baal-Zebul istenséggel, amelynek nevét Baalzebúbra torzították 2Kir 1 szövege szerint. Ez utóbbi valóban tisztátalan, a „trágya ura” vagy a „legyek ura” jelentést hordozza. A másik lehetőség, hogy egy helyi szíriai istenség neve húzódik a Belzebub név mögött, és a tisztátalanság az idegen isten tiszteletéhez kapcsolódik. Nem tudni pontosan, hogy mikor terjedt el a tisztátalanság feltételezésének ez a formája Jézus ellenfelei között. Az is lehet, hogy Jézus halálát követően, mozgalmának kritizálása, lejáratása céljából öltött ilyen formát. Márknál az írástudók, Máténál a farizeusok, Lukácsnál „némelyek” vannak ezen a véleményen. Valószínű, hogy ez utóbbi megfogalmazás a helyes; ebbe beleférnek úgy az írástudók, mint a farizeusok (jóllehet a farizeusok között írástudók is voltak, e két csoport nem zárta ki egymást). A Belzebub-vád később – az ellenfelek rosszindulatú fantáziálása következtében – az ördögökkel, azok fejedelmével való cimborálássá módosult. Ennek megfelelően a Jézus és követői lejáratására irányuló erőfeszítések a metafizikai rosszal való összefüggés irányába tolódtak el. Logikusan kapcsolódott hozzá a *Talmud*ban is fennmaradt rágalom: Jézus varázsló (a varázslást szigorúan tiltja a Tóra), félrevezeti a népet, halála törvényszerű (m Sanh. 6,1). A *Talmud* Jézus származásáról is rosszindulatú megállapításokat tesz (b Shab 104b), később ez lesz az alapja a *Toledot Jesu* című pamfletnek. A talmudi szakasz minden bizonynyal korábbi mendemondára vezet vissza, ugyanis hasonló utalás van János evangéliumában is (Jn 8,41b).

A Belzebub-vád elutasítása a Márk-féle szöveg szerint szerepel a szinoptikusokban csekély változtatásokkal, Lukácsnál a legrövidebben. A csattanó azonban mindhárom szövegben azonos: a sátán nem támadhat a sátán ellen, mert akkor „meghasonlik önmagával”, azaz ebben az esetben önmaga elpusztítására törne, ami ellentmondás. Érdemes figyelni arra, hogy itt már a sátán szerepel, azaz a cáfolat a vád egy későbbi, fejlettebb alakjára irányul. Ezután Máté és Lukács egy, a Q-ból származó részt iktat közbe. Ebben egy ellenvád van megfogalmazva, egyrészt azzal, hogy a „ti fiaitok” vajon kívül úznak ördögöt, ha Jézus Belzebubbal, másrészt ha Jézus nem Belzebubbal, hanem „Isten ujjával” végzi az ördögűzést, akkor ez azt jelenti, hogy az Isten országa „elérkezett” rátok (ἐφ’ ἡμᾶς). Ez utóbbi kifejezés nem a jézusi örömhír, hanem ítéletes fenyegetés. Ez a Q-anyag a Q2-ből, azaz a beszédgyűjtemény apokaliptikus szegmentumából származik. Máté még egy, csak nála szereplő további kommentárt fűz a tisztátalan lelkek „visszatámadásáról”. A kommentár célja a kortárs nemzedék kárhóztatása az erőteljes „*aki nincs velem, az ellenem van*” kijelentéssel. Ennek valódi mondandója az, hogy a zsidó háború utáni helyzetben az „igazi Izraelt” nem a farizeusok és követőik jelentik, hanem a Máté-féle gyülekezet. Végezetül Márk és a másik két szinoptikus is kijelenti, hogy a Szentlélek elleni bűn nem bocsáttatik meg. A fentiek azt a vitát, kölcsönös vádaskodást tükrözik, amely az identitásukat kereső Jézus-követők és a zsidó valóság *establishment* között ment végbe, részint a zsidó háború előtt, részint Jeruzsálem pusztulása után.

Ördögűzés Jézus után, Jézus nevében

Márk evangéliumából – és a többiekéből is – arra lehet következtetni, hogy az „ördögűzés” mint gyógyító-missziós tevékenység része volt a húsvét utáni gyülekezetek életének. Habár az Újszövetség legkorábbi anyagaiban, a páli levelekben nincs szó ördögűzésről, Márk és nyomában a másik két szinopti-

¹⁷ A logionforrás, azaz beszédgyűjtemény általánosan elfogadott jele.

kus evangélium már beszél arról, hogy Jézus tanítványai „ördögöt űztek”. Mk 3,14–15-ben a kiválasztott tizenkét tanítvány Jézustól kap felhatalmazást arra, hogy „*a tőle kapott hatalommal kiűzzék az ördögöket*”. Ezt a híradást átveszi Máté (Mt 10,1) és Lukács is (Lk 9,1), de összekapcsolják a Q-ból származó missziós útmutatással. Lukács egy saját gyűjtésből származó elemet is beépít evangéliumába, amely szerint Jézus hetvenkét tanítványt küld ki olyan utasítással, amely lényegében megegyezik a Q-ból származóval. A legkorábbi emlék arról, hogy Jézus nevében történt-e „ördögűzés”, a Márk-hagyományban található a már említett locusokban, azaz az ismeretlen ördögűzőről szóló rész mellett a tizenkét tanítvány kiküldését és sikereit bemutató helyeken (Mk 6,7–13; Mt 9,37–38; 10,5–16; Lk 9,1–6, valamint ennek változata: 10,1–12.17). Ezekben az ördögűző-gyógyító hatalom Jézustól származik, és Lk 10,17-ben explicit is elhangzik: „...*a te nevedre még az ördögök is engedelmeskednek...*” Lukács az Apostolok cselekedeteiről szóló könyvében több ördögűzésről is beszámol. ApCsel 5,16-ban Péter, illetve általában az apostolok meggyógyítják a „*tisztátalan lelkektől gyötörteteket*”. Fülöp apostol pedig Samáriában „tett jeleket”, például „*sok megszállottból [...] hangos kiáltással kimentek a tisztátalan lelkek*” (ApCsel 8,7a). De Lukács szerint maga Pál is végzett sikeres ördögűzést. ApCsel 16-ban olvasható az a történet, amely szerint Filippiben egy „jövendőmondó lélektől megszállt” szolgáló Pált és követőit hangos kiáltozással dicsérte, a magaságos Isten szolgáinak nevezve őket. Habár a szolgálólány nem mutatkozott ellenségesnek, Pált annyira zavarta, hogy Jézus Krisztus nevében kiűzte a lelket a lányból. Az eset meglehetősen valószínűnek tűnik. A minden bizonnyal mentálisan sérült lányt gazdái jövendőmondónak állították be, és busás haszonnal mondattak vele „jövendőt” az arra fogékony, hiszékeny embereknek. Elképzelhető, hogy Pál szava olyan sokkot idézett elő a lányban, amelynek eredményeként az egzaltált viselkedés alapvetően megváltozott. Nem véletlen, hogy a szolgálólány gazdái rátámadtak Pálra és Szilászra mint károkozó idegenekre. Egy másik helyen, a 19. rész 12. versében sommásan van megállapítva, hogy Pál működése nyomán a hozzá vitt emberek esetében „*a betegségek eltávoztak tőlük, a gonosz lelkek pedig kimentek belőlük*”.

Az, hogy nem csupán a Jézus-követők végeztek ördögűzést az ő nevében, a márki „ismeretlen ördögűző” mellett a lukácsi hagyományban is felbukkan. ApCsel 19,13–16-ban általában is szó van „zsidó ördögűzőkről”, akik Jézus nevében „kényszerítették a tisztátalan lelkeket”. A hagyomány kárörvendő módon emlékezik meg egy Szkéva nevű pap szerencsétlenül járt hét fiáról, akik sikertelenül próbálkoztak az ördögűzéssel Jézus nevében, ráadásul a megszállott fizikailag is bántalmazta őket. Ebben a részben nem is a történeti hitelesség az érdekes, hanem az, hogy Kis-Ázsiában működő olyan ördögűzőkről van szó, akik Jézus nevét használták. Lehetséges, hogy a Máté evangéliumának már idézett részében (Mt 7,26) szereplők, akiket Jézus annak ellenére utasít el, hogy Jézus nevében űztek ördögöt, valamilyen keresztény karizmatikus csoporthoz tartoztak, de az is lehet, hogy Jézust nem követő, de rá hivatkozó személyekről van szó. A Jézus nevét használó, nem keresztény karizmatikusok felbukkanak a *Talmud*-ban is. A Toszefta Chullin 2-ben van szó a K'far Sachnaiból származó Jákóbról, aki Jézus (rosszindulatúan Jészua ben Pantera névvel illetve) nevében akart gyógyítani, de ezt Rabbi Jismáél nem engedte. A nyilvánvalóan keresztényellenes célzatú elbeszélésnek az a lényeges eleme, hogy a „Jézus nevében gyógyítani” témát mint hihető mozzanatot használja a szerző. Ezek szerint még jóval a kereszténység születése után is jellemző volt, hogy Jézus nevében akartak gyógyítani nem keresztények.

Az ördögűzések és a gyógyítások fontos eleme az, hogy Jézus nevében igyekeztek ezeket végrehajtani. Az ókori Keleten és különösen az izraeli társadalomban a név használatának jelentősége volt. A név ismerője a név tulajdonosának erejét használni tudta, esetleg manipulálhatta is. Mivel az Örökkévaló nem befolyásolható emberi manipulációval, ezért nem lehetett a szent Tetragrammatont kimondani (PÁKOZDY 1984, 119. o.). Az, hogy Jézus neve különleges szerepet játszott a kereszté-

nyek gyakorlatában, a Filippi levél híres himnuszából érthető. A valószínűleg a keresztelesek alkalomával használt himnusz szerint „*Jézus nevére minden térd meghajoljon, mennyieiké, földieké és föld alattiaké*” (Fil 2,10). Eszerint a föld alattiak, azaz a tisztátalan lelkek, ördögök is alá vannak rendelve Jézus nevének. A Filippi levél keletkezési ideje az 50-es évekre tehető, és tekintve, hogy Pál egy már létező himnuszt idézett (teljesen más gyülekezeti helyzetre alkalmazva), feltételezhető, hogy a Jézus nevének erejébe vetett hit korábban, valamikor a 40-es években keletkezett. Ez egyben a keresztelek mint szertartás viszonylag korai bevezetését is jelzi. A „föld alattiak” engedelmessége Jézus nevének említésére tehát összefügg a keresztelessel is. Bultmann rámutat arra, hogy Jézus neve már Pál apostol számára is fontos hatalmi bázis volt. 1Kor 5,4 szerint Jézus nevében összegyűlve közösjük ki a paráznát a gyülekezetből (BULTMANN 1998, 114. o.). Ez a motívum is azt jelzi, hogy Jézus neve már a korai gyülekezetekben is egyfajta autoritás megszerzésének eszköze lehetett.

Jusztinosz mártír, Antiókhiai Teofilosz, Irenaeus, Tertullianus, Karthágói Ciprián, Órigenész egyaránt azon a véleményen vannak, hogy a démonok kiűzése a kereszténység fontos feladata és lehetősége. Hüppolitosz „ellenpápa” pedig már a 220-as években úgy rendelkezett, hogy a keresztelek szertartásában jelenjen meg egyfajta „ördögűzés” is. Jóllehet a II. vatikáni zsinat az intézményes ördögűzés lehetőségét megszüntette, ennek emléke több felekezet keresztelek szertartásában a mai napig megmaradt, amikor is a szülők és keresztszülők „ellene mondanak a gonosznak (sátánnak)”.

Zárszó

Az eddigiekből végül is arra lehet következtetni, hogy az ismeretlen, sőt az ismert „ördögűzők” esetén nem is annyira a személyük kiléte a fontos, sokkal inkább tevékenységük jellege. Összevetve gyakorlatukat a Jézusnak tulajdonított hasonló esetekkel, alapvető eltérések lesznek szembetűnők, amelyek két eltérő attitűdben fogalmazhatók meg. Az egyik kétségkívül Jézusé: a feltétlen bizalom, amelyet az a mondás foglal össze, hogy „minden lehetséges annak, aki hisz”. A másik az „instrumentális” vallásosság, amelynek eszközökre van szüksége, hogy ellenszegüljön bármi olyannak, ami ismeretlen, ami fenyegetésként élhető át. Ez utóbbihoz kapcsolható John Dominic CROSSAN elemzése Arnold Schönberg *Mózes és Áron* című operájáról (1979, 94–98. o.). Crossan teológiai dimenzióban értelmezi a művet. Mózes, aki a Tízparancsolat kőtábláit hozza a népnek, szembetalálkozik az Áron utasítására istenként megformált aranyborjú körüli orgiába hajló ünnepléssel. A két testvér között éles vita alakul ki, amelynek eredményeként (2Móz 32-től eltérő sorrendben) Mózes az aranyborjút is és a kőtáblákat is szétöri. Crossan értelmezése szerint a testvérek vitájának témája az, hogy miként lehet megjeleníteni az isteni valóságot. Áron végső érve szerint a tárgyként megmutatott isteni valóság, tehát az aranyborjú és a parancsolatok kőtáblái mint tárgyba öntött isteni szó lényegében nem különböznek egymástól. Mózes elfogadja ezt az érvet, és ezért semmisíti meg mindkét tárgyat. Tettének indoka az a meggyőződés, hogy élesen szemben áll egymással a semmivel sem „megjelenthető” Örökkévaló és az akár képben, akár tárgyban, akár szóban történő „kiábrázolás”. Crossan az opera előnyének tartja, hogy a mű befejezetlen maradt, és a második felvonással, az aranyborjú és a kőtáblák összetörésének motívumával végződik.¹⁸

¹⁸ Schönberg vázlatai alapján Kocsis Zoltán megkomponálta a harmadik felvonást, és az így kiegészült operát nagy sikerrel mutatták be 2010 januárjában.

Az „ördögűzés” jelenségére vonatkoztatva ezt a gondolatmenetet arra lehet következtetni, hogy az „instrumentumok” nemcsak amulettek és varázserejű papírdarabok lehetnek, hanem szavak, általánosabban fogalmazva a beszéd is. Ebben a tekintetben a mágikus tárgyak és a kimondott szó ugyanúgy a mennyei világ tárgyiasítási kísérletének minősül. Konkrétabban kimondva, az amulett felmutatása és Jézus nevének „ördögűzési” célú használata lényegében nem különbözik egymástól, mind egyike idegen a názáreti Jézus gyakorlatától. Graham Twelftree erőteljesen hangsúlyozza a különbséget Jézus és követőinek „ördögűzései” között. Szerinte Jézust „karizmatikus ördögűzőnek” lehet tekinteni, követői viszont – és hozzátehetjük, hogy mindazok, akik Jézus nevét használják – leginkább a „mágikus ördögűző” névvel illelhetők (TWELFTREE 2007, 53. o.). Az ismeretlen ördögűző néha egyáltalán nem „ismeretlen”. Felismerhető minden olyan vallásos gyakorlatban, amely a tárgyaknak, szavaknak, viselkedési formuláknak, tevékenységeknek, szertartásoknak önmagukban levő hatást tulajdonít. Kétségtől mentesen döntési helyzetet hoz létre az „instrumentumokkal” és Jézus szavával való szembenézés. Előbb-utóbb döntenünk kell: hitelt adunk-e annak, hogy „minden lehetséges a hívőnek”?

Unknown Exorcists

“In the name of Jesus”, or rather “all things are possible to him who believes”?

- ▶ **Starting from the story of the unknown exorcist, the study first interprets this activity of Jesus. It concludes that Jesus’ exorcisms are acts that were interpreted by his contemporaries in the credibility system of his time. The New Testament accounts of Jesus’ activities suggest that their primary purpose was not exorcism and healing, but the proclamation of the good news of the Kingdom of God. All his actions, which were understood as healing and exorcism, were based on his efforts to revive the faith of those in need and to encourage them to rely on this faith in God’s benevolent approach. This faith would be the guarantee of their healing. In contrast, the disciples of Jesus and the ‘exorcists’ who did not join Jesus sought to use the name of Jesus as a magical tool to achieve success. But in doing so, they demonstrated that they had not understood the meaning of the gospel. This type of instrumental Christianity is still present in religious practice today, and puts those who claim to be followers of the Jesus of Nazareth at a crossroads.**

Keywords: name of Jesus / exorcism / faith / healing

Felhasznált irodalom

- BOLYKI János 2001. „Igaz tanúvallomás”. *Kommentár János evangéliumához*. Osiris Kiadó, Budapest.
- BULTMANN, Rudolf 1998. *Az Újszövetség teológiája*. Ford. Koczó Pál. Osiris Kiadó, Budapest.
- BUBER, Martin 2023. *A hit két formája*. Ford. Görföl Tibor. Typotex Kiadó, Budapest.
- CAVE, C. H. 1964. The Obedience of Unclean Spirits. *New Testament Studies*, 11. évf. 1. sz. 93–97. o. <https://doi.org/10.1017/S0028688500002988>
- CHILTON, Bruce 1999. An Exorcism of History. Mark 1:21–28. In: Bruce Chilton – Craig Evans (szerk.): *Authenticating the Activities of Jesus*. Brill, Leiden. *New Testament Studies* 28/2.) 215–245. o.

- CROSSAN, John Dominic 1979. *Finding is the First Act. Trove Folktales and Jesus' Treasure Parable*. Fortress Press, Philadelphia.
- CSERHÁTI Márta 2016. Jézus és a sziroföniciai asszony találkozása. In: Szabó Lajos (szerk.): *Teológia és nemzetek*. Evangélikus Hittudományi Egyetem – Luther Kiadó, Budapest. 57–64. o.
- CZIRE Szabolcs 2013. Két jézusi gyógyítás szocioszomatikus olvasata. In: uő (szerk.): *Az egység tükröződései. Unitárius teológiai tanulmányok*. 1. köt. Protestáns Teológiai Intézet, Kolozsvár. 47–61. o.
- CZIRE Szabolcs 2018. Szövetség a démonok fejedelmével? Jézus elleni vádak az evangéliumokban. *Studia Doctorum Theologiae Protestantis*, 9. évf. 1. sz. 7–34. o.
- DÓKA Zoltán 2005. *Márk evangéliuma*. Hévízgyörki Evangélikus Egyházközség, Hévízgyörk.
- DUNN, James D. G. – TWELFTREE, Graham 1980. Demon-Possession and Exorcism in the New Testament. *Churchman*, 94. évf. 3. sz. 210–225. o.
- FRÖHLICH, Ida 2017. Demons and Illness in Second Temple Judaism. Theory and Practice. In: Siam Bhayro – Catherine Rider (szerk.): *Demons and Illness from Antiquity to the Early-Modern Period*. Brill, Leiden–Boston. (Magical and Religious Literature of Late Antiquity 5.) 79–96. o. https://doi.org/10.1163/9789004338548_007
- FRÖHLICH, Ida 2018. Origins of Evil in Genesis and Apocalyptic Tradition. In: Cecilia Wassen – Sidnie White Crawford (szerk.): *Apocalyptic Thinking in Early Judaism. Engaging with John Collins' The Apocalyptic Imagination*. Brill, Leiden–Boston. (Supplements to the Journal for the Study of Judaism 182.) 141–159. o. https://doi.org/10.1163/9789004358386_008
- FUNK, Robert W. – HOOVER, Roy W. – The Jesus Seminar 1997. *The Five Gospels*. Harper, San Francisco.
- GNILKA, Joachim 2000. *Márk*. Ford. Turay Alfréd. Agapé, Szeged.
- GNILKA, Joachim 2001. *A Názáreti Jézus. Üzenet és történelem*. Ford. Kőszeghy Miklós – Odrobina László. Szent István Társulat, Budapest.
- KLAUSNER, Joseph 1993. *Jézus*. Ford. Halmi István – Kolben György. Logos Kiadó, Budapest.
- LAU, Markus 2007. Die Legio X Fretensis und der Besessene von Gerasa. Anmerkungen zur Zahlengabe „ungefähr Zweitausend“ (Mk 5,13). *Biblica*, 88. évf. 3. sz. 351–364. o.
- LEICHT, Reimund 2006. Mashbia' Ani 'Alekh. Types and Patterns of Ancient Jewish and Christian Exorcism Formulae. *Jewish Studies Quarterly*, 13. évf. 4. sz. 319–343. o. <https://doi.org/10.1628/094457006780130466>
- LEWIS, I. M. 1971. *Ecstatic Religion. An Antropological Study of Spirit Possession and Shamanism*. Penguin Books, Harmondsworth.
- LÖFSTEDT, Torsten, 2016. Jesus the Angry Exorcist. Connection Between Healing and Strong Emotions in the Gospels. *Svensk Exegetisk Årsbok*, 81. évf. 1. sz. 113–126. o. <https://doi.org/10.58546/se.v81i1.15379>
- LÜDEMANN, Gerd 2014. *Jesus nach 2000 Jahren*. Klampen Verlag, Lüneburg.
- PÁKOZDY László Márton 1984. Ószövetségi revízióknk kérdései II. Exodus 3,14 értelmezése és fordítása (2). In: uő: *Válogatott tanulmányok az általános és bibliai vallástörténet köréből*. Budapest. (A Ráday Kollégium kiadványai.)
- PERKINS, Pheme 1995. *The Gospel of Mark*. Abingdon Press, Nashville. (The New Interpreters Bible 8.)
- SAHLIN, Harald 1964. Die Perikope vom gerasenischen Besessenen und der Plan des Markusevangeliums. *Studia Theologica – Nordic Journal of Theology*, 18. évf. 2. sz. 159–172. o. <https://doi.org/10.1080/00393386408599858>
- TWELFTREE, Graham 2007. *In the Name of Jesus. Exorcism Among Early Christians*. Baker Academic, Grand Rapids.
- VERHOEVEN, Paul 2010. *Názáreti Jézus. Az ember fia*. Ford. Horváth Viktor. Nyitott Könyvműhely, Budapest.
- VERMES Géza 2005. *A zsidó Jézus*. Ford. Hajnal Piroska. Osiris, Budapest.
- WREDE, William 1901. *Das Messiasgeheimnis in den Evangelien*. Vandenhoeck & Ruprecht, Göttingen.

Drámapedagógia a hitoktatásban

A reformpedagógia eredményeinek alkalmazási lehetőségei a drámapedagógiában, avagy a színház mint a narratív teológia eszköze

■ BREZNYICZKI GABRIELLA

Evangelikus Hittudományi Egyetem
teológus, hittanár-nevelőtanár
E-mail: gabio406@freemail.hu

DOI: 10.61894/LP.2024.99.12.3

- ▶ **A drámapedagógia tágan értelmezve kifejezetten alkalmas a reformpedagógiai szemlélet gyakorlatba való átültetésére. A hitoktatás – beleértve a gyülekezet építését is – éppen speciális volta miatt kapcsolható könnyedén össze a színház világával, miközben a narratív teológiához hasonlóan egy egészen másfajta látásmód jön létre. A konkrét kihívásokra ugyanakkor konkrét ötletekkel kell reagálni. A tanóra az igehirdetéshez hasonlóan esemény, így nem létezhet két egyforma alkalom. Ezt az eseményjellegét pedig élménypedagógiai és teológiai szempontból is egyaránt érdemes szem előtt tartani. Illetve e két szempont valójában a tanulóban találkozik, hiszen ahol az elfogadottság, gyermeki (alkotói, kérdezői stb.) szabadság érzése dominál, ott tud megjelenni a vallásos felismerés, találkozás, személyes hitre jutás lehetősége is.**

Kulcsszavak: drámapedagógia / hitoktatás / reformpedagógia / közösségépítés / narratív teológia

Drámapedagógia a hitoktatásban

Tanulmányomban arra szeretném ösztönözni az olvasót, hogy betekintve a drámapedagógia világába, kedvet kapjon annak alkalmazására a nevelésben (akár szülőként, akár pedagógusként az iskola világában).

Problémafelvetésemet, miszerint a reformpedagógiai irányzatok megjelenését már jóval meghaladtuk időben, hatásuk azonban máig nem mindig vagy csak részben valósul meg a magyar közoktatásban, azzal szeretném feloldani, hogy a színház és a különböző művészetek sokszínű alkalmazása mindenki számára könnyen hozzáférhető megoldást jelent az oktatás, emellett a nevelői munka felfrissítésére, elevenné tételére. Szem előtt tartva ezzel azt a keresztény igei szemléletet, miszerint „*a betű megöl, a lélek pedig megelevenít*” (2Kor 3,6).

A hittanár feladata, hogy a tananyagot hitelesen és szakszerűen adja át, mégpedig olyan keretek között, amelyek lehetővé teszik a tanóra speciális légkörének megszületését, ahol a gyermeki szabadság, az elfogadottság érzése dominál.

Végül a teljesség igénye nélkül, a további személyes kutakodásra buzdítva olvasómat szeretnék néhány egészen egyszerű módszert, ötletet bemutatni, illetve éreztetni azt, hogyan találkozik őssze a profán művészet és a Biblia világa a hitoktatáson belül egészen természetes módon, és lesz hitvallássá.

A reformpedagógia

A 20. századi reformpedagógiák iskolakritikája egyrészt arra hívta fel a figyelmet, hogy az iskola szűk, főképpen tanulmányi tevékenységekre szerveződik, másrészt tekintélyszabályozású, és a tanulók befogadására építve passzivitáshoz vezet, így gátolja az önkibontakozást. A korszakot olyan nevek fémjelzik, mint Ellen KEY (1976), Maria Montessori¹ vagy Célestin FREINET (1982).² Ez csak pár név azok közül, akik a gyermek szemszögéből kezdték megfigyelni és különböző módszerekkel megújítani az oktatást.

Bár már a 19. század végén éles iskolakritikák fogalmazódtak meg, széles reformpedagógiai mozgalmat indítva el, ma Magyarországon sok iskolában mégis befogadásra épülő, sok tekintetben „poroszos” nevelés zajlik. A 21. századi kompetenciaalapú, integrálni képes, hozzáadott pedagógiai értékek mentén gondolkodó oktatási elvárásoknak pedig ezekkel a módszerekkel egyre inkább lehetetlennek tűnik megfelelni. A tekintélyalapú, a tananyagot sokszor csak bebiflázó diákkal is kibékülő, teljesítményorientált rendszerben még az élen járó tanulók is sok tekintetben hatalmas lemaradással küzdenek az alapvető kompetenciák, készségek szintjén is, nem beszélve az iskola olyan, tágabban értelmezett funkcióinak betöltetlenségéről, mint például a társadalmi együttélésre nevelés.

Saját hitoktatói tapasztalataim során számtalanszor találkoztam olyan „rossz” tanulónak elkönnyelt diákokkal, akiknek egy-egy kép vagy tanulásmódszertani segítség (kiemelés, vázlat) vagy egy kreatív feladat (Luther-képregény rajzolása) olyan fogódzót, motivációt tudott adni, amelynek segítségével az általános, de sokszor a középiskolai szintet is meghazudtoló módon sajátították el az adott tananyagot. Igaz, sokszor egy anyagot tovább vettünk, másból kihagytunk, és nagyon rugalmasan kezeltük a leckék órákra történő lebontását, illetve én sosem teljes osztályokban, hanem egy-egy gyerekkel dolgoztam fel ilyen módon különböző tananyagokat. Az evangélikus hitoktatói helyzet – az egyházi iskoláktól eltekintve – ezt a magánórai, még inkább a tanulóra építő jellegű oktatási formát könnyedén lehetővé teszi.

A művészeti oktatás és gyakorlati nevelés azonban a legközelebb áll ahhoz a természetes játékhoz, amely az embernek alapvető örömet szerez, sőt egyenesen szükséglete. Amikor a kisgyerek homokvárat épít, és bármiben képes meglátni a játék lehetőségét, egyrészt tevékenykedik, másrészt a saját személyiségének lenyomatát hagyja a világban, nem befogad és adatokat tárol passzív módon csupán. Ez a szemlélet egyben a Waldorf-iskoláknak is az alapja, olyan reformpedagógiai felvetés, amely a drámapedagógia létjogosultságát is megalapozza (LINDENBERG 2004).

A drámapedagógia

A drámapedagógia nem az egyetlen, de a hitoktatás esetében az egyik legkézenfekvőbb és legkönnyebben elérhető módszer a reformpedagógiai elvek megvalósítására a hittanórán. Átfogó volta miatt képes számos módszert (pl. projektpedagógia) ötvözni és számos szempontot (pl. tanulói aktivitás) megvalósítani.

¹ Maria Montessori (1870–1952) orvos, pedagógus és pszichológus nemcsak a módszerével írta be magát visszavonhatatlanul a pedagógiatörténetbe, de nevéhez többek között számos fejlesztő eszköz is köthető, amelyeket nemcsak a (fejlesztő)pedagógia használ, hanem a játékboltok polcain is rendre megtalálhatók.

² Célestin Freinet (1896–1966) néptanító, reformpedagógus, a munkaiskola képviselője, ahol a megtanulandó anyagot a diák szelektálja, gyűjti össze egyfajta kutatómunka során, ezzel is komolyan véve a tanuló autonómiáját.

Dorothy Heathcote az 1960-as években kezdett el dolgozni angol gyerekekkel, az ő munkásságát tekintjük a drámapedagógia alapkőletételének. A módszerei hamar meghonosodtak, amit mi sem mutat jobban, hogy 1988-ban már meg is alakult a Magyar Drámapedagógiai Társaság. Itthon a hőskort Mezei Éva, Gabnai Katalin, illetve Debreczeni Tibor neve fémjelzi (KAPOSÍ 2017).

A drámapedagógia a színházas, a színház eszközeit hívja segítségül az oktatásban, amelyet jellegeből adódóan sokkal tágabban képes értelmezni. Saját iskolai tapasztalatom volt, hogy amikor körbe rendeztük a székeket, és nem takart el a pad, személyes holminkat hátrahagytuk, már a rendhagyó fizikai elhelyezkedés sokat javított a koncentrációnkon, az óra elmélyültebb légkörén. Jó alternatíva a szabadban vagy éppen templomban tartott óra, ha éppen hitoktatásról van szó, de ha adott egy díszterem színpaddal, az ugyancsak remek tér lehet egy-egy rendhagyó óra megtartásához – habár az lenne az ideális, ha a diákok és a tanár minden órát rendhagyó, izgalmas lehetőségként, találkozásként, alkotásként élnének meg. A megérkezés és a befejezés, lezárás, azaz a keretek szintén nagyon fontosak a bizalom légkörében zajló dráma és/vagy hittanóra esetében. Segítenek a koncentrációban, az egymásra hangolódásban és az elcsendesedésben is, mely a hittanórának nagyon is sajátja, és a drámapedagógia éppúgy ismeri.

Jó gyakorlat az „esőcsinálás”, amelynek során a tanulók folyamatosan csatlakozva egymáshoz először csak lassan kopognak az ujjakkal a padlón, majd egyre gyorsabban, hangosabban, végül már a tenyerükkel csapkodnak, majd ugyanígy visszahalkul és eláll az elképzelt nyári zápor. Egy ilyen esemény közösségi, katartikus, és feloldja az esetleges mély beszélgetés után maradt csendet, vagy éppen elhalkítja a diákokban a szünet zsvaját, történéseit. Saját tanulmányaim során pódiumteremben zajlott egy nyelvi óránk is, amelynek során németül hoztunk létre színdarabot, illetve improvizáltunk. A drámapedagógia tehát nem csak a hitoktatás területén alkalmazható, ugyanakkor ez a példa többre is rámutat tanulmányunk szempontjából. Nem nehéz ugyanis elképzelni, hogy egy ilyen nyelvi drámaóra mivel tud hatékonyabb, élménydúsabb, közösségcentrikusabb lenni, erősebb fejlesztő hatással bírni, mint egy hagyományos nyelvóra. Éppen így van ez a hittanóra esetében is. A tanuló nem csak könnyebben megjegyyez adott esetben egy bibliai történetet (tanulástámogató hatás), de jobban átéli (személyiségfejlesztő hatás), párbeszédbe kerül annak szereplőivel, elemezni kényszerül, (kompetenciafejlesztő hatás, pl. vita, beszédtechnika, kooperativitás stb.), méghozzá a saját közösségében, az osztályában teszi ezt, merítve saját társadalmi háttéréből, és adott esetben meg is küzdve azal (szocializációs, nevelő hatás).

A színház

A művészet legalább olyan ősi emberi tevékenység, mint a vallási rítusok. Gondoljunk csak a (komoly) zenére. Ez az ösztönös önkifejező forma túlmutat a beszéd adta lehetőségeinken, és ki is egészíti azokat. A tananyag és a drámapedagógia, azaz a játék kapcsolatát is hasonlóan képzelem el a hitoktatásban.

A színház a legösszetettebb művészet, hiszen magában foglalja az összes különböző művészeti ágat (rajz, tánc, zene, ének, szobrászat [díszletek], költészet), és valami egészen újat hoz létre: a drámát. A dráma az emberi működés alapjait, egzisztenciális, etikai-erkölcsi, társadalmi, hitbeli kérdéseinket feszegeti. Tárnya maga az ember, vallásos szóhasználatával élve a bűnös ember, hiszen ha nem volna földi valóságunk része a bűneset, nem létezne az úgynevezett konfliktus sem, a dráma kiindulópontja, mely a vígjátékokban és a tragédiákban egyaránt megjelenik. A Biblia irodalomkritikai meg-

közelítésben, az egyéni drámákon túlmutatva, a kinyilatkoztatáson keresztül mutatja be Isten „drámáját”, azaz cselekvését. (A dráma, a görög *dran* szó ugyanis cselekvést jelent eredetileg.) A Szentírás tulajdonképpen drámapedagógiai szempontból Isten és ember kapcsolatának perspektívájába emeli az emberi kérdéseket.

De mit jelent mindez a pedagógiai munkára nézve? A bibliai történetek értelmezésekor sokat segíthet a tanulóknak, ha a történetet akár egy irodalmi elemzés keretében vagy azt eljátszva engedhetik közel magukhoz. Egy-egy karakter elemzése, kérdések megfogalmazása, a történet cselekményének felvázolása, mai párhuzamok keresése, általános problémafelvetés megfogalmazása (pl. testvérharc) segíthet a történet élővé tételében. A drámapedagógiai, irodalmi szemlélettel sosem az igei üzenetet szeretnénk profán szintre degradálni. Nem a hétköznapi életkérdések felvetése a cél, hanem hogy az emberi, hétköznapiból induló konfliktusainkban, bűneinkben, családi tragédiáinkban, illetve azokon túl lássuk meg a Szentet. Sokkal közelebb tudjuk vinni a bibliai narratívát a gyerekekhez, fiatalokhoz, ha rámutatunk a történetben rejlő drámára, fordulatokra, megnevezve a közös életkérdéseket, amelyeket feldolgoz. Ha például József történetét csupán előadjuk tanárként – még ha szemléletesen is, de reflexió nélkül vagy csak általános reflexiókkal –, és visszavárjuk a dolgozatban a történet részleteit, akkor még ha lesz is egy-egy jelenet, amely megragadja a tanulót, nem kap arra esélyt, hogy a történetet érzelmileg közel engedje magához, egyes pontjain magára vonatkoztassa, meglássa benne a nagy általánosságokon túl Isten cselekvését, kegyelmét, esetleg kérdéseit megfogalmazza, azt is, hogy számára mit nehéz megérteni ebben az elbeszélésben. De ha rámutatunk, hogy hogyan lesz szerintük a gyermek Józsefből felnőtt, felelősséggel rendelkező férfi, és ennek a kérdésnek a mentén nézzük végig az eseményeket, vagy a megbocsátásról, József sírásáról, a testvérek új, védelmező viselkedéséről beszélgetünk, indítunk vitát, csinálunk jelenetet, akkor nagyobb eséllyel tudunk életformáló üzenetet átadni a gyerekeknek. A szöveget kell kérdeznünk, egyfajta exegézist végeznünk közösen a gyerekekkel ahhoz, hogy megtaláljuk nem a számunkra, hanem a számukra releváns üzenetet, amely akár egy másik osztályban még az adott évfolyamon belül is más-más lehet. Az exegézist már végezhetjük számtalan módszer segítségével, akár egyszerű beszélgetés keretében is, de a háttérben elengedhetetlen számomra egyfajta dramatikusan, tehát a szó eredeti értelmében egyfajta cselekvésközpontú szemlélet, hiszen az ember is cselekvő ember, és Isten is cselekvő Istenként lép be az életébe.

Tanulót és tanárt érintő kihívások

A következőkben azt szeretném bemutatni, miért pont a drámapedagógia mellett teszem le a voksomat a hitoktatás refompedagógiai szemléletű megvalósítása kapcsán. Az gondolom, hogy a pedagógust és a tanulót érintő mai, sajátosan magyar kihívásokat is figyelembe véve, illetve a tantárgy speciális voltára tekintettel is meglepően nagy lehetőséget rejt egy új, drámapedagógiai szemlélet kialakítása, sajátosan a hittanórákra nézve.

A teljesség igénye nélkül álljon itt pár közismert probléma az oktatás területéről. Magyarországon ma sajnálatos módon a szülők iskolázottságát és pár nagyon evidens családi háttértényezőt figyelembe véve nagy százalékkal megjósolható a gyermek iskolai teljesítménye, későbbi iskolázottsága, elhelyezkedése. „Sokuknál működik az ún. Pygmalion-effektus: a felénk közvetített csekély elvárások önbeteljesítő jóslatként hatnak.” (JÓZSA 2007, 145. o.) A különböző iskolák közötti verseny és rangsor kialakulása, illetve a vidéki és városi pólusok megléte nagyon eltérően alakítja az iskolá-

kat, amelyek nem a lemaradást segítenek immár behozni, hanem a válogatott diákság miatt konzerválják azokat. Az integráció egyre több kérdést vet föl a különböző okok miatt speciális nevelési igényű gyerekek esetében. A kompetenciaalapú oktatás nagy elvárást támaszt az iskolák felé, amelyek még más rendszerben működnek, miközben információátadás helyett teljes körű felkészítést sürget a társadalom. Például nem elég a szaktárgyi tudás, szakértelmünket prezentálni is tudni kell (pl. előadókészség). Ezek mind olyan felvetések, amelyekre a hagyományos iskolarendszer a frontális oktatás keretein belül nem tud választ adni.

A drámapedagógia eszközeivel azonban sokkal könnyebb az eltérő előzetes tudással rendelkező diákok differenciált oktatása, hiszen a tudás megszerzése egészen más úton történik, illetve nem csak a szoros értelemben vett információt értjük megszerzendő tudás alatt. A differenciálás során nem szükséges személyre szabott feladatokat adnunk, így elkülönítve a tanulókat, hanem úgy módosíthatjuk a feladatokat, hogy azok megfeleljenek nekik (HEACOX 2006, 137. o.). A tevékenység-közpon-tú oktatás során a tanulás élménnyé és a cselekvésen keresztül valódi tudássá válik (KARLOWITS-JUHÁSZ 2008, 7. o.). A tanulók közti társadalmi, etnikai stb. különbségek is kezelhetőbbé vagy legalábbis felszínre hozhatóbbá válnak, hiszen például nemcsak a csoportmunka folyamata során van mindenki ráutalva a másik munkájára, hanem az egyéni munkák megosztása is közös feldolgozást feltételez a frontális tananyagközpontú oktatással szemben. A drámapedagógia módszerei folyamatos kooperativitást igényelnek, és lehetővé teszik a diákok számára egymás sokoldalú megismerését, egymás értékeinek észrevételét és a tanár számára a folyamatos érzékenyítést, aki maga is bevonódik, igazi partnerré válik. Kevésbé alakul ki a jó tanuló, illetve rossz tanuló skatulyája, hiszen a feladatok változatosak, több területet lefednek, legtöbbször kooperativitást igényelnek, vagy a megosztás során válnak közös élménnyé. A diák sokoldalú személyiség, és sokoldalúan fejleszhető a különböző kompetenciák mentén. A tanár tekintélyét a közös alkotói folyamatban való részvétel, annak irányítása, a közös élmények, az élményalapú oktatás adja. Ez ugyanakkor nem egyenlő azzal, hogy nincs elvárt, megszerzendő információkon alapuló tudás. A tudást azonban a tanár már az óra keretein belül igyekszik játékos formában rögzíteni, levéve minél több terhet a diákról, valamelyest bebiztosítva a hátrányos helyzetű tanulókat is. Másrészt kreatív otthoni feladatokkal és változatos számonkéréssel (KODÁCSY-SIMON 2013, 30–48. o.) járul hozzá a vidám környezetben zajló és hosszú távon előhívható, logikus tanuláshoz, valamint a sikerélmény, ezenkívül a motiváció felébresztéséhez és fenntartásához.

Már Luther is rávilágított arra, hogy a hitre nevelés a nevelés szerves része, így annak elsődleges színtere a család, ugyanakkor a szülő az iskolával kéz a kézben látja el ezt a szerepet (KODÁCSY-SIMON 2017, 193–202. o.). Főként ott, ahol valamilyen oknál fogva (tudatlanságból, gondatlanságból vagy hitelenségéből fakadóan) ez a családban alig vagy egyáltalán nem valósul meg. Ma Magyarországon a kötelező hit- és erkölcsstan bevezetése számos lehetőséget, ugyanakkor kihívást is rejt hitoktatói szempontból, hiszen a felvilágosodás óta az egyház evidens tekintélye nem alapozza meg a hit-tan melletti elköteleződést, a gyerekek nagyon eltérő attitűddel, ismeretekkel érkeznek.

Oktatói részről általánosságban is elmondható, hogy olykor a sikerélmény hiánya és így a belső motiváció elvesztése kölcsönösen eredményez a fizikai fáradtságon túlmutató fásultságot. (Tavaly járt a tanuló, idén már az erkölcsstant választja; egy másik diák egész évben szidja Jézust, így próbálja a társait és tanárát kihozni a sodrából; egy más felekezetű kolléga összeszedi minden felekezet gyerekeit saját óraszámai érdekében; a hitoktatót a tantestület nem tekinti kollégának; stb.) A sokasodó nehézségek, kihívások miatt sok esetben éppen ezt az ördögi kört feloldani képes segítségre nem akad lehetőség szupervízió, jó továbbképzés, tartalmas pedagóguskirándulás keretében. Itt kell megemlí-

tenünk a tanárok közötti tapasztalatcsere, kooperativitás hiányát is, amelynek többféle oka lehet. Ez pedig az utazó, sokszor tanári tekintélyükben a kollégák által is megkérdőjelezett hitoktatókat több szempontból is nehezen érinti.

Sok helyen, főként az állami fenntartású iskolákban a hittanárt nem tekintik a tantestület tagjának, csak vendégstátusza van, nem is ismerik őt a kollégák. A hitoktató sok esetben ingázik, így nehezebben tud elérhetővé válni a szünetekben, mint más kollégák. Tekintélye sokkal kevésbé megalapozott, sok esetben még mindig nem tekintik valódi pedagógusnak egyetemi végzettsége ellenére sem, amelyről sokszor nem is tudnak. Ezen nem segít az sem, hogy sok helyen még mindig pedagógiai végzettség nélküli lelkészek vagy gyülekezeti tagok végzik a hitoktatás szolgálatát szakember hiányában. Sokszor az előzetes negatív tapasztalatok az egyházzal, illetve a hitoktatással kapcsolatban is megnehezítik a hitoktató elfogadását.

Az iskolák helyzete sem egységes az elit egyházi iskoláktól azokon keresztül, ahol a törvény ellenére is alig engedik be a hitoktatót, vagy csak egy felekezetét, egészen a frissen átvettekig. Az átvett iskolákban sokszor nagy az ellenállás, míg máshol polihisztornak tekintik a hittanárt, mint aki az énekléstől a bábkészítésem át a március 15-i műsor megszervezéséig természetesen ért mindenhez, és gyakran kéri is ezekben a segítségét.

Azt gondolom ugyanakkor, hogy ezek a falak lerombolhatók. Sokat jelent, ha az iskolai alkalmon (pl. farsang) olykor megpróbálunk megjelenni, megnézzük a diákjainkat; vagy éppen mindig belépünk a tanáriba, akkor is, ha éppen csak köszönni van lehetőségünk idő hiányában utazó hitoktatóként; vagy ha egyszerűen nincs is fizikailag helyünk ott, de kérünk például a könyveinknek egy szekrényt... A legkézenfekvőbb, és tapasztalataim szerint a legtöbb esetben jól is működik a más felekezetű hitoktatókkal és etikanárokkal való kommunikáció kiépítése, ahol az etikaórát tartó tanár már kapcsolópont lehet az iskolához, hiszen ismeri a diákokat más órákról is, ismeri a többi kollégát, az iskola belső történéseit.

Az oktatásban a szociokonstruktivista megközelítés hívta fel leginkább a figyelmet arra, hogy a tanár sosincs egyedül, hanem csapatban dolgozik. Az elmélet a diákokat, de a szülőket és a pedagógusokat is kollegiális viszonyban értelmezte. Érdekes, hogy a tanárok szintjén volt megfigyelhető a legtöbb nehézség, ugyanakkor az alsós tanítók közös munkájára gondolva az első két évben a mai magyar oktatásban is megfigyelhető a közösen végzett pedagógiai munka áldásos volta. Itt persze nagy segítség az állandó osztályterem és a gyerekekkel foglalkozó pedagógusok kis létszáma. A fentebbi évfolyamok esetében érdemes felvetnünk a kérdést, mi segítene hasonló tapasztalatcserét, együtt gondolkodást, egymás munkájába történő bevonódást kialakítani.

Drámapedagógia a tanáriban

Amire többek közt megoldást jelenthet a drámapedagógia alkalmazása, az elsősorban a közösség-építés, ami megvalósulhat éppúgy a tanárok irányában is. A módszer távrolról sem korosztályfüggő, és könnyedén középpontjába állítható egy-egy tanári munkát érintő probléma. A tanárok nap mint nap adnak magukból, de éppígy szükség lenne olyan alkalmasokra is, amikor ők kapnak lehetőségeket a pedagógiai munkájukra nézve, ők kerülnek a tanuló szerepébe, s már ezzel is sokat tanulhatnak magukról, a diákjaikról (pl. ők várják újra, hogy „kicsengessenek”). Rengeteg feldolgozatlan feszültséget hozott felszínre egy „a tanár olyan, mint..., a tanítás olyan, mint..., a tanuló olyan, mint... ha

állat/növény stb. lenne” játék egy kurzusomon, ahol őszinte beszélgetés és mély tapasztalatcsere követett egy ilyen egyszerű játékot.

Nagy lehetőség a közösen tartott, blokkosított órák megszervezése is, amely interdiszciplináris látásmódot ad. Hátránya, hogy kezdetben a pedagógusoktól is sok készülést igényel, de ilyen, már egyszer előkészített projektekhez később bármikor hozzá lehet nyúlni. Különböző iskolai tematikus napokon pedig akár a diákok segítségével, rákészülésével is kivitelezhető, külön óracserék nélkül. Egy-egy ilyen alkalom nagy lendületet képes adni az oktatóknak és a diákoknak, akkor is, ha ez a feldolgozási forma – például a tananyag mennyisége miatt – nem lesz az oktatás szerves részévé.

Valójában minden olyan módszer alkalmazható a pedagógusokon, amelyet a gyerekeken lehet alkalmazni, és az oktatóknak is meglepően nagy szükségük van a játszva tanulásra, az őszinte megnyilvánulásokra akár egy pedagógiai téma, iskolai konfliktus kapcsán. A játékok közt kialakuló bizalmi légkör számos lehetőséget rejt magában.

Az örömkör (KARLOWITS-JUHÁSZ 2008, 16. o.) nagyon jó módszer lehet például egymás megismerésére, a kapcsolatok elmélyítésére és a megérkezésre, rövid lelkipogondozói jelenlétre, a hála, a pozitív életszemlélet kibontakoztatására. Lényege csupán annyi, hogy mindenki elmondja, hogy az elmúlt huszonnégy órában mi volt a legjobb élménye. Ez a módszer, illetve a körbeülés nagyon jól javítja a koncentrációt tapasztalataim szerint, ha az aktuális óraterv ezt lehetővé teszi. A drámapedagógiát mint módszert saját bőrünkön megtapasztalva könnyen válhatunk alkalmazóivá már egy-egy hétvéges továbbképzés után is, de sok feladat egyszerű utánaolvasás után is könnyen kivitelezhető. Az örömkör először még a pedagógus-továbbképzésen is kifejezett ellenszenvet váltott ki némelyekből, de ez már néhány napi alkalmazás után pozitív irányba változott (uo. 16–17. o.). Fontos tehát a fokozatosság és az előkészítés minden új módszer tekintetében, illetve a kitartás a pedagógus részéről. Az előbbi egyszerű bevezető játék is jó példa arra, hogy bárki megpróbálkozhat ilyen módszerekkel, drámapedagógiai elemekkel, aki úgy érzi, elakadt egy konkrét diákjával, csoportjával, vagy egy néhez témával kapcsolatban vagy általánosságban szeretne újítani az eszköztárán.

A drámapedagógiának sajátossága – és ez minden hozzá köthető módszerre igaz –, hogy a tanulás helyett az élmény, a katarzis kerül a középpontba, ami azonban a konkrét tudás megszerzésénél többet is elér a tanulóknál.

Módszerek

A következőkben olyan ötleteket szeretnék felvillantani, amelyek inspirációként szolgálhatnak a drámapedagógia (hit)oktatásba való beépítésére, továbbfejleszthetők és rugalmasan személyre szabhatók, ezek mentén új elemek dolgozhatók ki. Fontos szempont számomra kisgyerekes édesanyaként, hogy ezek nem igényelnek sem továbbképzést, színházi tapasztalatot, sem különösebb időt, alapanyagokat, tehát bármikor, bárhol, bárki alkalmazhatja őket, még hozzá szinte bármilyen (gyerek)csoportban. Éppen ezért a drámapedagógiát a lehető legtágabban értelmezem, és a lehető legközelebb kívánom hozni a hétköznapi oktatási tapasztalatokhoz. Az internet számos remek anyagot tartalmaz, sőt egész honlapok elérhetők a témában, létrejött ugyanis egyfajta drámapedagógiai folklórkincs, amelyet szívesen osztanak meg egymással a szakavatott és az amatőr kollégák is, nem féltve szellemi termékeiket olyannyira, mint azt talán más területen szokás (vö. NOVÁK 2016).

Az új evangélikus hittankönyvek is igyekeznek sok áldásos módszerből meríteni, amelyek inspirá-

cióul szolgálhatnak a kollégáknak, azonban fontos ezeket a csoportra szabni, továbbgondolni, kidolgozni. Például a tankönyvben megjelenő pici kép egészen mást jelent kivetítve és csoportokban elemezve, mint ha csak rámutatunk a könyvben és megkérdezzük egy gyors kérdés keretében, mit gondolnak erről a diákok. Egy ilyen ötletre ugyanis akár egy egész órát fel lehet építeni.

Egyetlen festmény kivetítése számos lehetőséget hordoz magában. Elemezhetjük csoportokban. Összevethetjük a bibliai szöveggel. Elmondhatjuk, mi tetszik benne, mi mit ábrázolnánk esetleg másképpen, és miért. Illusztrál, segít memorizálni. Érzékenyít, közelebb hoz egy már ismert történetet. Például Sodoma és Gomora története kapcsán a gyerekek a festmény, a vizualitás médiuma segítségével sokkal inkább át tudták élni a halálfélelmet, a menekülést, mint amikor csak beszélgettünk róla. Sokkal érzékletesebb lett Isten ábrázolása vagy erejének megjelenítése is, és több kérdést, gondolatot is felvetett a gyerekekben az ilyen módon feldolgozott tananyag. Tantárgyközpontú tudás helyett egyúttal műveltséget, átfogóbb tudást is ad egy ilyen alkalom, ha például rögzítjük a festmény alkotóját, illetve a körülbelüli keletkezését. A műelemzés segít fogalmazásbeli, elemzésbeli, de akár önismereti és számos egyéb kompetenciát is fejleszteni. Egy festmény kapcsán írhatunk önálló, szabad fogalmazást is a közös feldolgozás, megbeszélés helyett, azaz váltakoztatva kapcsolhatjuk össze egy újabb alkalmon vagy más habitusú gyerekeknél más munkaformával. A festmény remek hívóképp egy összefoglaláshoz vagy dolgozatban. A segítségével megvalósíthatjuk a fejlesztő értékelést és munkáltathatjuk a diákokat, motiválttá téve az anyag elsajátításában, miközben élményalapú órát tartunk, amely feltöltődés lehet tanár és diák számára egyaránt. Mindehhez elég letölteni egyetlen festményt az internetről és a csoportra szabva öt percben átgondolni, hogy milyen formában dolgozzuk fel ennek segítségével az anyagot.

Rövidfilmek³ vagy részletek levetítését jobban preferálom a teljes filmek megnézésénél a tanórai keretek között, ugyanakkor teljes film megnézése (pl. *Luther*) is lehet indokolt, de ekkor is fontosnak tartom, hogy a reflexió ne maradjon el. Ezt érdemes segítő kérdésekkel, kiegészítésekkel támogatni, amelyek a tananyaghoz kapcsolódnak, habár a hittanórán teret adhatunk a személyes vonatkozásnak is, vigyázva ugyanakkor a tanóra és a lelkigondozói keretek hatáira, ha olykor találkoznak is. Fontos, hogy a tetszés-nemtetszés kinyilvánítása nem reflexió önmagában, és egymás véleménye által épülhetünk akkor is, ha a másiké teljes mértékben eltér az enyémtől.

Jó lehetőség a film, egyfajta oktatóvideó készítése is az adott tananyagból a gyerekekkel, amelyek során tanítva tanulnak, anyagokat gyűjtenek, kutatnak, rendeznek össze. Az alkotói munka során láthatom mint pedagógus, hogy ki hol tart az anyag elsajátításában, kinek milyen kompetenciái vannak, mi szorul fejlesztésre, milyen a csoport dinamikája. Fontos, hogy mindenkinek legyen feladata, és az számonkérhető legyen. Jó, ha a tanár moderálja a munkát, segítséget nyújt, de akár a feladaton is módosíthat, még menet közben is, hogy az illeszkedjen a tanulókhoz, abban mindenki megtalálja a helyét. Az oktatóvideó esetében a színház, a filmművészet és az ikt-eszközök is összekapcsolódnak a feladatban, amelynek a komplexitása megegyezik a felnőtt életben a tanulókra váró kihívásokkal. Ráadásul a tudás elmélyítésén, a kompetenciák fejlesztésén, a közösség építésén túl a hittan esetében a filmfeldolgozás és a filmkészítés is lehet bizonyoságtévő, hitépítő alkalom. Könnyebb ezeken keresztül megnyilvánulni ugyanis, bevonódni a történetbe, mint egy felolvasás után, direkt kérdésekre felelve.

³ Néhány hasznos oldal: www.sentfilm.hu (keresztény filmek kategóriákba rendezve: mese, riport stb.); www.max7.org (angol, bibliai könyvenként kereshető tartalmakkal); www.visz.org (Vasárnapi Iskola szövetség tartalmai); www.mesekincstar.tv (meseadatbázis, külön keresztény szűrő nélkül); <https://www.youtube.com/@keresztenydicsoitodalok/videos> (kortárs keresztény dicsőítő zene).

A bibliológ és a bibliodráma egyaránt segít megküzdeni a már ismert szöveggel szembeni tompultságunkkal egy-egy közismertebb szakasz feldolgozásakor, vagy a szövegértési, koncentrációs problémákkal egy hátrányos helyzetű és/vagy speciális nevelési igényű tanuló esetében, illetve a színház összes fentebb említett kompetenciafejlesztő és egyben már-már terápiás, nevelő, hitmélyítő hatását is egyesíti. Mindkét módszer lényege, hogy mondatonként, szakaszonként olvasok, minden fontos ponton megállok, és megkérdem a tanulókat, mit érez most az adott szereplő szerintük. Többen is válaszolhatnak, reflektálhatnak, de az esemény fegyelmezetten, meditatíván zajlik. Fontos a tanár irányító szerepe, ugyanakkor már a módszereknek való negyedórás utánaolvasás után is nagyszerűen alkalmazhatók bármelyik pedagógus számára, akár táborokban is.

A bibliológ esetében körben ülünk, és egy adott ponton, ahol a történet, illetve az üzenet logikája úgy diktálja, a vezető megáll az olvasásban, és megkérdi a többieket, vajon mit érez például a kenyereskosár, mit éreznek a tanítványok az adott pillanatban a kenyérszaporítás történetében. Mint sok más játékot, ezt is fontos előkészíteni, az első kérdéseknél a tanár is válaszolhat, segítő kérdésekkel motiválhat. Fontos, hogy nem muszáj mindenkinek válaszolni minden megállásnál, de bátran lehet több embernek is, így egymás ötleteit egészítjük ki, gondolhatjuk tovább. Amikor például arról beszélgetünk, mit gondolhat a vámszedő, valójában átérezzük a sokszor már ismert történetet, és egészen új üzenetek és felismerések fogalmazódnak meg bennünk, illetve kevésbé siklunk el a részletek felett, a gyerekek könnyebben visszaemlékeznek, koncentrálnak. Az interaktív tanítási órán a diák nemcsak társaival és tanáraival kommunikál, hanem tudása bázisán át az új ismeretanyaggal is (GAJDICS 2000, 42. o.). Ez a fajta interakció vezet a szöveggel való találkozásig, amely a hittan esetében nem is történhet egy az egyben a tanár személyén keresztül, ha komolyan vesszük a hitoktatás valódi, bár remélt célját, a hitet. Nem túlzás azt állítani, hogy ennek a módszernek a segítségével a szöveg gyakran prédikációvá válik annak eredeti értelmében, azaz megszólító, átalakító erővel bír.

A bibliodráma során eljuttatjuk a történetet, amelyet adott pontokon hasonló szándékkal megfagyasztunk, hogy magukat a játékosokat kérdezhessük meg. Ezt érdemes a bibliológ után kipróbálni, hiszen ott nem muszáj mindenkinek megszólalnia, illetve nem kerülnek a gyerekek játékos és direkt módon felszólított helyzetbe sem.

Jó módszer lehet kisebbekkel-nagyobbakkal egyaránt képregény rajzolása táblára közösen (mindenkinek egy négyzet jut a már megismert történet kapcsán) vagy önállóan (lapra dolgozik minden tanuló egy kiadott szövegrészlet alapján, amelyet végül felragasztunk a táblára, és egymást tanítjuk meg a történet momentumaira). Utóbbi nagyon hosszú szakaszok esetében ajánlott. Társasjáték, memorikártya készítése az adott anyaghoz vagy bármilyen eszközkészítés könnyedén megmozgathatja a diákokat. Kiemelném itt a bábjátékot és a bábkészítést, amely nagyon közel áll a drámapedagógia magvához, és lehetőséget teremt azok számára is a játékra, akiktől a direkt színészi megnyilvánulás távolabb áll. A bábok közös elkészítése, egy szereplő megválasztása, a báb kinézetének átbeszélése, bár a játékot megelőzi, mégis nagyon értékes, egyben elemző folyamat. Már óvodáskorban hatalmas segítséget jelentenek a bábok, de egészen az érettségiző, felnőtt korosztályig nagyon változatosan használhatók. A kamaszkorban kifejezetten előnyös kommunikációs hidat képesek képezni a bábok, mintha ezek segítségével azt is el merné mondani a tanuló, amit másképp nem tud.

A jelenetkészítés, improvizáció talán a leggyakrabban kerül elő, és a legegyszerűbbnek tűnhet, ugyanakkor azt gondolom, ehhez nem árt némi (diák)színjátékos tapasztalat a pedagógus részéről, hogy tudja irányítani, fejleszteni, motiválni a gyerekeket, és minőségi produktum születessen, a tananyag ilyenén feldolgozása ne rekedjen meg a mókázás szintjén (MAGASSY 1970, 108. o.).

Az új evangélikus hittankönyvekben jó példa erre, amikor például segítő kérdéseket ad a szerző a gyerekeknek a jelenetkészítéshez. Jó ötlet lehet a teljes improvizáció helyett szöveggönyv készítése (tanár vagy diákok által) vagy bibliai szövegrész használata. Sokat segíthet a gyerekeknek, ha egy adott történetet a 21. századba kell átültetniük, és így játszhatják el akár teljesen átírva, de a lényegi üzenetet megtartva például Zákeus történetét. A feladat mindjárt vonzóbb, nagyobb kreativitást igénylő, mégis könnyedebb lesz, sőt humoros, ami nem jelent egyet a feladat, az üzenet nem komolyan vételével.

Ugyanakkor a klasszikus értelemben vett – bemutatásra készülő – színházcsinálás, jelentéskészítés is bárki számára könnyen elérhető egy kis utánaolvasással, segítségkéréssel, az adott történetre különböző ötletekkel való ráhangolódással, drámapedagógiai folyóiratok, könyvek fellapozásával vagy akár online felkutatásával.⁴ GABNAI Katalin munkássága kimagasló e tekintetben (2015, 323–472. o.).

Kerülendőnek tartom, hogy a gyerekek támpont nélkül és motiválatlanul, kissé talán akár kényszerítve is kerüljenek bele dramatikus helyzetekbe. Ha van több diák, akik felszabadultak, kreatívak, akár tapasztalatuk is van, elhelyezhetem őket a különböző csoportokban. Fontos, hogy a jelenetkészítés elő legyen készítve más feladattal, szempontokkal, a történet feldolgozásával, segítő kérdésekkel, bármilyen módon. Önmagában a „csináljatok jelenetet!” felszólítás sosem hangozhat el. Akár zenei aláfestés adása is elég lehet, de mindig segítsük meg valamilyen módon a gyerekeket.

A feloldódást segíthetik a különböző drámapedagógiai – de táborokban is elhíresült –, egyben koncentrációs, csapatépítő játékok is. A tanár segíthet ötletekkel, kérdésekkel, sőt akár részt is vehet a játékban. Fontos, hogy komolyan vegyük a valódi (és itt nem a professzionálisra értem) „színházcsinálás” roppant összetett folyamatát. Így teremthetjük meg a diákok számára, illetve ők saját maguknak a katarzis élményének lehetőségét. Az nem fontos, hogy a jelenet tökéletes hangsúllyal hangozzon el, de legyen a csoport számára mondanivalója, és élmény legyen az elkészítése. A dramatizálás és így az improvizáció is valójában azt jelenti, hogy „a dramatizáló tanuló valóban önmagán szűri át, egyéni jellegzetességeivel alkotja újra az irodalmi művet” (HORVÁTH 1979). Ezeket tartom a teljesség igénye nélkül a legfontosabb irányelveknek.

Egyéni, de ugyancsak dramatikus feladat lehet az olvasás megszerettetése, gyakoroltatása kapcsán, ha az adott félévre vonatkozóan előre beosztom a különböző történeteket a gyerekek számára, esetleg maguk választanak. Az egyes órákra felkészülve például illusztrálva, vetélkedővel egybekötve, kézműveskedéssel, halk zenei aláfestéssel vagy bármilyen érdekes módon adják elő a sajátjukat.

De egy művészi színvonalú felolvasás önmagában is nagy élmény lehet, felidézve ezzel a gyermekkori meseolvasás nyitottságát és élményvilágát. „Manapság itthon is egyre népszerűbb a mesekutató, a meseanalízis, amely a gyermeklélektan, a fejlődéslélektan, az irodalomkutatás, a mítosz-kutatás vagy a vallástudomány területeivel érintkezve akár egy terápiás módszer és gyakorlat felé is elvezethet – hogy csak néhányat emeljek ki a különböző, egymással összekapcsolódó tudományágak közül.” (VARGA 2012, 364. o.) Fontos, hogy az atmoszféra megteremtése előfeltétele legyen a felolvasásnak. Egészen máshogy hangzik el egy teremtéstörténet, ha kimegyünk az udvarra és lefekszünk a fűbe. A felolvasás egymásnak remek feladat lehet akár egy egész félévre, és egyfajta énjelenné is válhat, megmutatva mindegyik tanuló tudását, személyiségét, önmagát a történetben. Ötlettárul segítségünkre lehet többek között a szegedi Somogyi-könyvtár gyermekkönyvtárainak kötete (ADD-NÓCZI BALOGH et al. 2006).

⁴ A Magyar Drámapedagógiai Társaság oldaláról elérhető további közel száz honlap a témában: www.drama.hu/hasznos-linkek.

A tárház tényleg szinte végtelen, és könnyen variálható már néhány egyszerű elem is. A pedagógus kreativitását előhívva, ugyanerre ösztönözve a gyermeket egymás partnereivé, munkatársaivá válnak. A tanulás maradandó és élményszerű lesz, ugyanakkor tartalmasabb, ha olykor kevésbé lexikális is, de ez egyáltalán nem probléma, főleg nem a hittan esetében. Megvalósul, és tapasztalattá válik, hogy bár különböző talentumokkal rendelkezünk, de egy test tagjai vagyunk. Az alkotói folyamat során mindenki felelős, beleteszi a közösbe a saját részét, ami mögött ott van az ő egyéni története, mégis valami egységes és az egyénen túlmutató közös mű születik. Ez lehet konkrét, de lehet az óra végén egyvalaki szájából elhangzó sommás mondat is, amelynek a megszületéséhez azonban az egész órára és annak minden résztvevőjének a közreműködésére szükség volt. A közösségben a különbözőség és az elfogadás mellett a szeretet, az egyenlőség megtapasztalása válik elérhető valósággá mindenki számára.

Hitvallás

A saját személyes életutamon a hivatás dilemmáján keresztül tapasztaltam meg azt a kérdést, amelyet tanulmányom igyekszik teljesen más, pozitív összefüggésbe emelni. Hogyan találkozhat a színjátszás és az egyház? Ezt a kérdést rengetegszer tették fel nekem, és mostanáig nem is volt egyetlen, konkrét válaszom rá. Isten drámája: a kinyilatkoztatás, a Biblia szövege azonban nem más, mint az egyes emberek személyes drámáinak és élettörténetének az összekapcsolódása a Szenttel, amelynek segítségével mi is magunkra találhatunk, még hozzá abban az értelemben, hogy úgy ismerjük meg magunkat, ahogyan Isten lát, illetve szeretne látni bennünket. Az ószövetségi exegézis egyik lehetséges útja az irodalmi szemléleten belül a mesekutatás (GUNKEL 1921, 12. o.), a dramaturgiai szemlélet. Az pedig egy következő lépés lehet, ha mindezt a sokszor még mindig úttörőnek számító elméleti munkát, amely a Biblia szövegére különböző irodalmi módszereken keresztül tekint, a hitoktatásban is alkalmazzuk, hogy a tanuló meglássa az Írásban Istent és saját magát. A hitoktatás, mivel gyermekekkel foglalkozik, kiváltképpen alkalmas terület arra, hogy a fenti szemléletet alkalmazzuk. „Vályi-Nagy Ágnes *Narratív teológia, narratív igehirdetés* című tanulmányában arról ír, hogy a '70-es, '80-as évek narratív »divathullámának« lecsengése után a narratív teológiának mára valójában csak elmélete van, gyakorlata alig.” (VARGA 2012, 364. o.).

Drama Pedagogy in Religious Education

Possible Applications of the Results of Reform Pedagogy in Drama Pedagogy, or Theatre as a Tool of Narrative Theology

- **Drama pedagogy, broadly understood, is particularly well suited to putting the views of reform pedagogy into practice. Due to its distinct nature, religious education, including community building, can seamlessly connect with the realm of theatre. Akin to narrative theology, it reveals a uniquely different perspective. At the same time, concrete challenges must be met with concrete ideas. Each lesson – much like a sermon – is a unique event, ensuring that no two are ever the same. This event character is worth keeping in mind both from an experien-**

tial pedagogical point of view, and from a theological one. In fact, these two aspects actually meet in the pupil, since wherever the sense of acceptance, of childlike freedom (of creating, of asking, etc.) predominates, there the possibility of religious recognition, encounter and personal faith can also appear.

Keywords: drama pedagogy / religious education / reform pedagogy / community building / narrative theology

Hivatkozott művek

- ADDNÓCZI BALOGH Éva – KULCSÁR Marianna – PALÁNKAINÉ SEBŐK Zsuzsanna 2006. *Megszelídített történetek*. Könyvmolyképző Kiadó, Szeged.
- FREINET, Célestin 1982. *A modern iskola technikája*. Ford. Zipernovszky Hanna. Tankönyvkiadó Vállalat, Budapest, 1982.
- GABNAI Katalin 2015. *Drámajátékok. Bevezetés a drámapedagógiába*. Helikon, Budapest.
- GAJDICS Sándor 2000. *Interaktív iskola*. Kölcsey Ferenc Református Tanítóképző Főiskola, Debrecen.
- GUNKEL, Hermann 1921. *Das Märchen im alten Testament*. J. C. B. Mohr, Tübingen.
- HEACOX, Diane 2006. *Differenciálás a tanításban, tanulásban. Kézikönyv a 3-12. évfolyam számára*. Ford. Vojnits Imre. Szabad Iskolákért Alapítvány, Budapest.
- HORVÁTH Gedeonné 1979. *Sokoldalú szemléltetés az általános iskolai irodalomórán*. Tankönyvkiadó, Budapest.
- JÓZSA Krisztián 2007. *Az elsajátítási motiváció*. Műszaki Kiadó, Budapest.
- KAPOSI József 2017. Drámapedagógia a tudományok fókuszában. *Új Pedagógiai Szemle*, 67. évf. 5–6. sz. 61–68. o.
- KARLOWITS-JUHÁSZ Orchidea 2008. *Ha a hangyák az égre néznek*. Educatio Társadalmi Szolgáltató Közhasznú Társaság, Budapest. (Integrációs Pedagógiai Műhely Füzetek 6.)
- KEY, Ellen 1976. *A gyermek évszázada*. Ford. Szilágyi Pál. Tankönyvkiadó Vállalat, Budapest, 1976.
- KODÁCSY-SIMON Eszter 2013. Számít-e a számonkérés, értékes-e az értékelés hittanból? In: *Örömmel adom örökségül. Evangélikus közösségi jövőképek*. Luther Kiadó, Budapest. 30–48. o.
- LINDENBERG, Christoph 2004. *Waldorf-iskolák*. Ford. Honti Katalin. Közoktatás-fejlesztési és Pedagógus-továbbképzési Kht., Budapest.
- MAGASSY László 1970. *Játékosság a magyarórakon*. Tankönyvkiadó, Budapest.
- NOVÁK Géza Máté 2016. A drámapedagógia aktuális kérdéseiről. *Neveléstudomány*, 4. évf. 2. sz. 43–52. o. <https://doi.org/10.21549/NTNY.14.2016.2.3>
- VARGA Gyöngyi 2012. Mesebeszéd és kinyilatkoztatás? Mesemotívumok az Ószövetség narratíváiban. *Lelkipásztor*, 87. évf. 10. sz. 362–373. o.

Biztonság vagy bátorság?

Dietrich Bonhoeffer látható ellenállása a béke megőrzéséért

■ CSEPREGI ANDRÁS

Wesley János Lelkészképző Főiskola
egyetemi docens
E-mail: csepregiandras@wjlf.hu

DOI: 10.61894/LP.2024.99.12.4

HUBER, Wolfgang: *Dietrich Bonhoeffer. A szabadság felé vezető úton*. Ford. Csizmadia Csaba. Kálvin Kiadó – Luther Kiadó, Budapest, 2024.

Wolfgang Huber új könyvéről nem tudok szokványos ismertetőt írni. A könyv a magyarországi megjelenésétől fogva számomra közösségi élmény, hiszen a Kálvin Kiadó és a Luther Kiadó által szervezett könyvbemutatón három olvasó osztotta meg a gondolatait.¹ A könyvbemutatóról készült felvételekre több reflexiót kaptam, ezek is tovább dolgoztak bennem, mire elszántam magamat az ismertető megírására. Nehezen kezdtem hozzá. Arra jutottam, hogy nem tudok írni a *Lelkipásztor* olvasóinak a könyvről anélkül, hogy előtte ne gondoljam végig az egyik dilemmámat, amely Bonhoeffer élete és teológiája összefüggésében régóta foglalkoztat. Ebbe a dilemmába fogom majd beleolvasni Wolfgang Huber könyvét, és arról fogok írni, hogy mit találtam a könyvben, ami a dilemmához kapcsolódik.

A dilemma, amely foglalkoztat, a látható és láthatatlan ellenállás kapcsolata Bonhoeffer életútja során. Ezt a témát néhány hónapon belül részletesebben is bemutathatom a *Lelkipásztor* hasábjain, most elég egy rövid összefoglalással szolgálnom. Látható ellenálláson a Hitvalló Egyház nyilvános ellenállását értem, amelyben a Hitvalló Egyház lelkészeként Bonhoeffer is részt vett. Láthatatlan ellenálláson pedig azt a konspirációt, amely a hadsereg (Wehrmacht) és a katonai titkosszolgálat (Abwehr) köreiben alakult ki. A Hitvalló Egyház látható ellenállásának az első szakasza 1938-ig tartott, amikor Hitler térdre kényszerítette az egyházat azzal a rendeletével, hogy minden lelkésznek esküt kellett tennie a Führer nevére, ha legális lelkészi szolgálatot akart folytatni. A látható ellenállás addig is sok kockázattal járt, a Hitvalló Egyház egyik világi vezetőjét agyonverték, mások börtönbe kerültek. A törvényen kívül helyezés után ennél is több kockázatot vállaltak, akik fenntartották a kapcsolatukat a Hitvalló Egyházzal. Közéjük tartozott Dietrich Bonhoeffer is. A láthatatlan ellenállás első csírái is 1938-ban születtek. Ennek a résztvevői viszont nemcsak biztonságban voltak, de a Harma-

¹ A Kálvin Kiadó és a Luther Kiadó közös gondozásában megjelent könyvet a Szent István könyvhét programjaihoz csatlakozva május 16-án mutatták be a Stephanus Könyvesházban. A program teológus vendégeivel, Csepregi András evangélikus és Veres Ábel református lelképásztossal Miklósné Székács Judit szerkesztő, a Luther Kiadó munkatársa beszélgetett. A beszélgetés felvétele itt érhető el: <https://youtu.be/Zo9QGqI7Kug>. Megtekintés 2024. november 25-én.

dik Birodalom megbecsült tisztjeiként és hivatalnokaiként kifejezett védelmet élveztek, egészen addig, míg az 1944. július 20-i merénylet kudarca után a Gestapo fel nem derítette a Hitler életére törő konspirációval való kapcsolatukat. Bonhoeffer életútjának több talányos fordulata véleményem szerint abban a keretben kaphat magyarázatot, hogy Bonhoeffer mind a látható, mind a láthatatlan ellenállásban részt vett. A családjában ő volt az egyetlen, aki a Hitvalló Egyház lelkészeként kitette magát a látható ellenállásból adódó veszélyeknek. A többi családtag, akik végül ellenállók lettek, kivétel nélkül csak a láthatatlan ellenálláshoz csatlakoztak. Hatékonyan védtek magukat és hatékonyan védtek családtagjukat, az evangélikus lelkész Dietrichet is, akinek így sokáig nem kellett számolnia a Hitvalló Egyházzal együtt járó súlyos kockázatokkal.

Eberhard Bethge családtagként írta meg 1967-ben megjelent, monumentális Bonhoeffer-életrajzát, amelyben felértékeli a családja jelentőségét és leértékeli a Hitvalló Egyház jelentőségét Bonhoeffer életében. Így szemléletében nem domborodik ki eléggé sem a látható és a láthatatlan ellenállás különbségének a jelentősége, sem a látható ellenállás kockázatai és értékei. Wolfgang Huber könyvében ezért kifejezetten Bonhoeffer látható ellenállásának történetét és későbbi alkalmazásait fogom keresni és bemutatni.

Wolfgang Huber a magyar olvasó számára is jól ismert teológus. *Az egyház korszakváltás idején* című társadalometikai munkája (2002), az általa szerkesztett *Milyen a jó teológia?* című könyvecske (2006), végül a *Hitkérdések protestáns szemmel* (2021) a Kálvin, illetve a Luther kiadó gondozásában már megjelentek. Ha valaki rákeres a nevére a német vagy angol nyelvű Wikipédián, meggyőződhet arról, hogy szerzőnk a nyolcvan évesnél idősebb német teológusnemzedék egyik legjelentősebb alakja. Magam kétszer találkoztam vele a Nemzetközi Bonhoeffer Társaság kongresszusain, 2000-ben Berlinben, ahol püspökként a kongresszus házigazdája is volt, és 2012-ben a svédországi Sigtunában. Tekintélyes, ugyanakkor közvetlen és elérhető személye nagyon jó emlékeket hagyott bennem. Új könyve megerősítette eddigi benyomásaimat: a maga nemében mesterművet tartunk a kezünkben. Egyfelől a szerző jól ismeri Bonhoeffer írásait, mellettük Eberhard Bethge életrajzát és számos régi és kortárs értelmezést, és ebből a hatalmas forrásanyagból olvasóbarát könyvet tud alkotni. Másfelől pedig nemcsak megismétli, amit Bonhoeffer, Bethge és más értelmezők előtte leírtak, hanem hozzá is tesz néhány olyan megfigyelést, amely miatt érdemes a sok korábbi kísérlet után az ő kísérletét is megismerni. Egy hosszabb tanulmányban több ilyen megfigyelését is érdemes volna részleteiben megvizsgálni. Ezek közül most Bonhoeffer látható ellenállására és annak máig tartó hatásaira vonatkozó gondolatait ismerjük meg közelebbről.

A keresztény békemozgalom a két világháború között

Huber kiemeli, hogy „Dietrich Bonhoeffert már fiatal korában is foglalkoztatta, »hogyan igazából mit is jelent ma nekünk a kereszténység, sőt kicsoda nekünk Krisztus«.² E kérdésre három, számára központi jelentőségű témában kereste a választ – mégpedig éppúgy egzisztenciális, mint intellektuális módon, élettörténetében és teológiájában egyaránt. E három téma az egyházi élet, a békéért vállalt felelősség és az ellenállásra való készség. Egyik téma sem kijátszható a másik ellenében.” (122. o.)

Krisztus, az egyház, a béke és az ellenállás szétválaszthatatlan egységéből emeljük most ki, hogy

² BONHOEFFER 2021, 206. o.

mit tett Bonhoeffer a látható ellenállás keretében a békéért, és a bonhoefferi örökség milyen továbbéléséről tanúskodik Wolfgang Huber.

Nagyon lényegesnek tartom, hogy ennek a témának a bevezetéseképpen Huber részletesen foglalkozik Bonhoeffernek a Bibliával való kapcsolatával. Könyve ötödik, *Az élet és a teológia Bibliája* címet viselő fejezetében elmondja, hogy a Bibliába való gyermekkori beavatás után és az otthoni teológiai tanulmányokkal töltött, a Bibliától távolabb élő éveit követően, döntően a New York-i vendéghallgatói tapasztalatainak a hatása alatt, huszonöt évesen fordul Bonhoeffer élethosszig tartó komolysággal a Biblia felé. Az aranykapu, amelyen keresztül belép a Bibliába, számára a Hegyi beszéd. Megragadja Jézus törvényértelmezése, az Isten iránti engedelmességre való hívás, és ezek keretében az erőszak nélkül élhető élet lehetősége. Egyetemi oktatói munkáját, gyülekezeti szolgálatait Berlinben és később Londonban, és végül – ami a mi szempontunkból most a legfontosabb – a nemzetközi egyházi szervezetekben végzett szolgálatait egyaránt áthatotta a Hegyi beszéd iránti – a német evangélikus egyházban akkor szokatlan – átható figyelem.

Az amerikai posztgraduális tanulmányokkal töltött tanév után hazatérve delegálja egyháza Bonhoeffert a nemzetközi egyházi szervezetekbe. Első alkalommal az Egyházak Világszövetsége a Nemzetközi Barátság Előmozdításáért cambridge-i ülésén vesz részt 1931 szeptemberében, ahol harmadmagával a világszövetség ifjúsági titkárává választják. További ülésekre kerül sor 1932-ben Cseh-szlovákiában és Svájcban, majd 1934 augusztusában a világszövetség és a Gyakorlati Kereszténység Ökumenikus Tanácsa fanøi, dániai közös konferenciáján jön el annak az alkalma, hogy Bonhoeffer elmondja a béke mellett leginkább elkötelezett beszédét.

A beszéd előzményeit, kontextusát, tartalmát, a rá adott reakciókat, végül jelentőségét Huber hét oldalon keresztül tárgyalja (134–140. o.), ez a rész önmagában a munkája egyik gyöngyszeme. A beszéd címe *Az egyház és a népek világa*, s ha a tartalmát egyetlen üzenetre szűkítjük le, akkor ezt kapjuk: az egyháznak mint a nemzetközi politika egyik szereplőjének nem a biztonságra kell törekednie, hanem bátran le kell mondania az erőszakról.

Huber beszámolója jól érzékelteti Bonhoeffer programjának bibliai és gyakorlati igazságát, ugyanakkor a program célba juttatásának a lehetetlenségét és Bonhoeffer túlzó elvárását is. A „látható ellenállás” kontextusában vizsgálva különösen szembeötlő, hogy bár Bonhoeffer előadása nyilvános volt, az üzenete a Német Birodalomban mégis alig volt látható. Az 1934 augusztusi fanøi és a későbbi nemzetközi konferenciákon is a Hitvalló Egyház küldöttei kisebbségben voltak, a német sajtó agyonhallgatta az üzeneteiket, viszont kiemelte a velük vitatkozó német küldöttek állításait. A konferenciáról szóló tudósítás Bonhoeffer nevét meg sem említve így számol be a vitát kiváltó állításáról: „Egy meg nem nevezett szónok kijelentette, hogy a béke útját nem lehet megtalálni, ha a *biztonságot* tartjuk szem előtt. Mert a békéhez *bátorság* kell. Az egyháznak *most* kell kiállnia a béke mellett, mert *holnap* már a háború harsonái is megszólalhatnak.” (137–138. o., kiemelések az eredetiben) A békéhez szükséges bátorság azt jelenti, folytatja Bonhoeffer, hogy ki kell lépni a biztonság köréből, mert az „könnyen az erőszak ördögi körévé válhat” (138. o.). Utólag nem nehéz belátni Bonhoeffer szavainak az igazságát, akkor és ott viszont a többség számára túlságosan radikális volt ez az üzenet. Bonhoeffer a közte és a hallgatósága nagyobb része között tátongó szakadékot egy lehetetlen kívánsággal próbálta meg áthidalni: a száznyolcvan fős gyűlést zsinattá nyilvánította, és felhívta az „ökumenikus zsinatot” arra, hogy intézzon békefelhívást minden Krisztusban hívőhöz. A zsinat tekintélyével kellett volna a nemzetközi ökumenikus konferenciának meghirdetnie, hogy a keresztények „nem irányíthatják fegyvereiket egymásra, mert tudják, hogy így Krisztusra fognák őket” (139. o.).

A keresztény békemozgalom a hidegháború árnyékában

A fanői konferencián megfogalmazott nyilvános üzenet több évtized múlva ragadott meg elég sok hívő embert ahhoz, hogy a közéletet is megérintő tényezővé váljon. Számomra személyesen is nagyon érdekes Huber beszámolója a nyolcvanas évek elején, a kettéosztott Németországban született békemozgalomról, amelyet Bonhoeffer 1934-es előadása is inspirált. A békemozgalmak a hidegháborúban szemben álló nagyhatalmak, az Egyesült Államok és a Szovjetunió fegyverkezési spiráljára, a kölcsönös elrettentés politikájára mondtak nemet. A fegyverkezés mindkét Németországot érintette, a világnak talán ezen a pontján volt a legnyilvánvalóbb a „biztonságra” hivatkozó politika képtelensége, ahol az egymással szemben álló rakéták mellett mind a két oldalon keresztények és németek álltak. A szabadabb politikai légkörű NSZK-ban a keresztény békemozgalom a polgári engedetlenség nyilvános aktusait is megengedő közéleti kultúra részeként alakulhatott ki. Az NDK-ban nehezebb volt a helyzet: ott Bonhoeffer recepciójának eleve az volt a feltétele, hogy a náci hatalommal szembeni ellenállás nem válhat a „létező szocializmus” diktatórikus gyakorlatával szembeni ellenállás inspirációjává. Így aztán, amikor a nyolcvanas évek elején keletnémet fiatalok kezdték viselni a kabátjaikon és hátizsákjaikon az Ézsaiás békepróféciájából származó „kardokból ekéket” szimbólumot, az NDK állampártja támadta és kritikátlanul gondolkodó pacifistákként bélyegezte meg a látható ellenállást választó fiatalokat. A keletnémet állampárt szándéka, ahogy Huber összefoglalja, könnyen átlátható volt: „...a Varsói Szerződés katonai fegyverkezésére a béke szolgálataként kellett tekinteni, ezzel szemben a Nyugat fegyverkezését háborúra uszító kardcsörtetésenként akarták bemutatni. Következésképpen az egyedül elfogadott magatartás a Kelet nukleáris fegyverkezésének támogatása és ezzel egyidejűleg a Nyugat hasonló erőfeszítéseinek az elítélése volt. A jelvényt viselő fiataloknak jelentős megtorlásokat kellett elviselniük, így például azt, hogy nem vették fel őket középiskolába.” (282. o.)

Ami nem sikerülhetett Dietrich Bonhoeffernek 1934-ben, az részben sikerült a béke melletti látható tiltakozást folytató német fiataloknak a nyolcvanas évek elején. Újra Hubert idézem. „Bonhoeffer 1934-es gondolatai a »nagy ökumenikus zsinat« követeléséhez vezettek. Fél évszázad elteltével azonban csak egy zsinati jellegű folyamat tűnt megvalósíthatónak, amelyet 1983-ban az Egyházak Világtanácsának vancouveri nagygyűlése indított el. A kezdeményezés az ökumenikus nagygyűlés résztvevőitől származott, akik saját országukba is visszavitték az indítványt. Kevés olyan régió volt a világon, ahol anynyi csoportot és egyént mozgósított ez az ökumenikus folyamat, mint a két német államban. Az ökumenikus folyamat a maga módján hozzájárult a gyertyák és imák hangulatához, amely döntően meghatározta az 1989-es forradalom békés kimenetelét. A tüntetők az egyházak védőszárnyai alatt tették meg az első lépéseket az önálló civil társadalom felé, amely 1989-ben a hétfői tüntetéseken nyilvánult meg félreérthetetlenül. Ily módon az 1989–1990-es történelmi változások előkészítésében és megvalósításában mindenképpen figyelemre méltó szerep jutott Bonhoeffer szociáletikájának.” (282–283. o.)

Az előbb utaltam arra, hogy Hubernek a nyolcvanas évek német békemozgalmairól szóló beszámolója számomra személyesen is érdekes. Azokkal a keletnémet fiatalokkal, akiknek a képviselői 1983-ban Vancouverben a békéért szót emelő zsinati jellegű folyamatot kezdeményezték, 1984 nyarán a Lutheránus Világszövetség budapesti nagygyűlésén találkoztam. Huszonkét esztendő teológiai hallgatóként minden szempontból felkészületlen voltam erre a találkozásra. Két jelentős oka volt a felkészületlenségemnek. Egyrészt a magyarországi Bonhoeffer-recepcióból akkor még hiányzott az erőszakot elutasító és a nemzetközi konferenciákon a béke mellett érvelő teológus képe, a figyelem ezzel szemben a Hitler életére törő konspiráció résztvevője, esetleg a börtönben a vallás nélküli kereszténységen gondolkodó

teológus felé fordult. Másrészt a mi Magyarországi Evangélikus Egyházunkban mint kisebbségi egyházban másként nevelkedtek a fiatalok, mint a keletnémet evangélikus egyházban, amely a keletnémet pártállam többségi egyháza volt. A keletnémet kommunista diktatúra a társadalmi élet nyilvános felszínén is szigorúbb volt, mint a magyarországi, és a keletnémet evangélikus egyházi vezetők nyilvános konfrontáltak vele. Ez a konfrontáció hozta létre azt a teret, amelyben a fiatalok sokakat megragadó látható ellenállása is kialakulhatott – a polgári engedetlenség olyan kifejezése volt ez, amelyről mi akkor Magyarországon még csak nem is gondolkodhattunk. Tudtunk hallgatni, tudtunk szűk, személyes körben óvatosan kritikus véleményt mondani (vigyázz, a falnak is füle van!), de nem tudtunk – amit addigra ezek a keletnémet fiatalok már tudtak – nyilvánosan véleményt mondani, látható mozgalomba szerveződni és ennek a néha súlyos következményeit, például a továbbtanulási lehetőségekből való kizárást tartósan elviselni. 1984 nyarán három héten keresztül élveztem ezeknek a német fiataloknak a társaságát a szülővárosomban, életre szóló élményt kaptam tőlük.

A magyarországi Bonhoeffer-recepció negyven évvel ezelőtti hiányai részben még mindig fennállnak. Wolfgang Huber könyvének magyar fordítása jó lehetőséget kínál arra, hogy Bonhoeffer-ről, az életéből és teológiájából meríthető ma is aktuális inspirációkból teljesebb képet kapjunk.

Hivatkozott művek

BONHOEFFER, Dietrich 2021. *Börtönlevelek*. Ford. Boros Attila. Harmat Kiadó – Luther Kiadó, Budapest.

HUBER, Wolfgang 2002. *Az egyház korszakváltás idején*. Ford. Szabó Csaba. Kálvin Kiadó,

HUBER, Wolfgang (szerk.) 2006. *Milyen a jó teológia?* Kálvin Kiadó, Budapest.

HUBER, Wolfgang 2021. *Hitkérdések protestáns szemmel*. Ford. Wagner Szilárd. Luther Kiadó, Budapest.

KRISZTUSBAN MINDNYÁJAN ÉLETRE KELNEK ◀

Emlékezés Kovács Etelka evangélikus lelkész szolgálatára

1937–2024*

■ VETŐ ISTVÁN

Kovács Etelka, a Magyarországi Evangélikus Egyház első felszentelt lelkésznoje Celldömölkön született 1937. augusztus 1-jén, és ez év július 26-án, néhány nappal nyolcvanhetedik születésnapja előtt hunyt el Szombathelyen. Aki úgy kezdte teológiai tanulmányait, hogy tudta, egyháza nem tud női gyülekezeti szolgálatra kiküldeni, az a felszentelése után több mint ötven évig viselhetette a „lelkész” nevet. Lelkesszé szentelésének ötvenedik évfordulója kapcsán 2022-ben számtalan riport, megemlé-

* A visszaemlékezés eredetileg az Evangélikus.hu honlapon jelent meg (<https://www.evangelikus.hu/hireink/itthon/in-memori-am-kovacs-etelka-1937-2024>).

kezés jelent meg az írott és az elektronikus sajtóban róla és a női lelkészek helyzetéről. A bejárt életút nemcsak egyháztörténeti csemege, hanem Isten csodájának, gondviselő szeretetének tanúsága.

Az 1950-es évek elején nem kis bátorság kellett ahhoz, hogy valaki nyíltan megvallja az akkori ideológia hivatalos képviselőinek: az Úr szolgálatára akarja szánni az életét. Amikor Kovács Etelkát megkérdezték, ki indította őt erre, isteni sugallatra csak ennyit mondott: „A Szentlélek.” Erre nem tudtak mit válaszolni...

Az Evangélikus Teológiai Akadémia hallgatójaként ugyanúgy teljesített minden követelményt, mint férfi tanulótársai, és 1962-ben sikeresen be is fejezte tanulmányait. Amikor a templompadban nézte végig a többiek lelkésszé avatását, sírt, mert ő nem lehetett közöttük. Ez a keserűség olykor-olykor rátört később is, de Isten igéje bátorította, erősítette őt.

A lelkészhiány miatt egyre világosabbá vált, hogy szükség van a szolgálatára. Így került Szabó Gyula lelkész mellé Debrecenbe. Édesapjának a halála után szeretett volna közelebb kerülni egyedül maradt édesanyjához, szülőföldjéhez, Celldömölkhez. Szolgálati lehetőség nélkül maradt. Már be is adta jelentkezését a kesztyűgyárba, hogy kétkezi munkával keresse meg kenyerét, amikor a veszprémi gyülekezet fogadta őt segédlelkésznek. Ebből az időből származnak első emlékeim vele kapcsolatban. Szinte családtag volt, hiszen nemcsak a gyülekezet tagjaival – különösen a gyermekekkel – foglalkozott szívesen, hanem velünk is, a lelkész három fiával.

Nem viselhetett Luther-kabátot, de készült számára egy fekete köpeny fehér gallérral; ezt saját bevallása szerint nagyon szerette. Nem a hivatalos ornátus tette őt lelkésszé, hanem az a lelkület, amely egész életére, minden szolgálatára jellemző volt.

Veszprém után Csöglére került; itteni szolgálata elején történt meg az áttérés: 1972. november 19-én lelkésszé szentelték, és megkaphatta az engedélyt a Luther-kabát viselésére. Amikor azt kérdezték tőle, változott-e ettől a lelkészi hivatáshoz kapcsolódó viszonya, ezt válaszolta: „Tulajdonképpen ugyanúgy végeztem tovább a szolgálatot, mint ahogy addig is. Bár azt hiszem, nekünk, nőknek lényegesen többet kellett nyújtani ahhoz, hogy ugyanolyan megbecsülésben részesülhessünk, mint férfi kollégáink.”

Veszprémi ismeretségünk révén jutottam el többször is egy-egy nyaralásra Csöglére, ahol Kovács Etelka – nyugdíjba vonulásáig – hűségesen helytállt. Itt tapasztaltam meg azt, mit jelent falusi lelkésznek lenni. Együtt élt a helybéliekkel. Követte szokásaikat, napirendjüket. Jó kapcsolatban volt mindenkivel, őt is nagyon szerették. Ennek jele volt, hogy a szomszédból rendszeresen kapott kemencében sült kenyeret és frissen fejt tejet. Ezeknek az íze most is ott van a számban – no meg a tojásos lecsóé...

Később, amikor én is teológus lettem, majd lelkészként meglátogattam, személyesen győződtem meg arról, amit saját lelkészi önértelmezéséről mondott: „Női lelkészként végeztem munkámat, és nem akartam egyenlő lenni a férfi lelkészekkel, csak egyenlő jogokat kértem, hogy a munkámat elvégezhessem. Úgy érzem, Isten hívott el, és velem volt szolgálatom minden napján, ezért övé legyen minden dicsőség.”

Különös tisztelettel tekintettem rá azért, hogy sosem akart bizonyítani. Természetes emberséggel közeledett gyülekezetének a tagjai felé, ugyanakkor női lelkének sajátosságai formálták egyedivé az őt körülvevő közösséget. Az asszonyokkal kézimunkázott, a fiataloknak zsíros kenyeret kent, paprikát pucolt, szívesen látott vendégeket, örült, ha udvarát jókedvű beszélgetés töltötte meg a tábortűz körül.

Tanúja voltam annak is, hogy egy női lelkész sem kerülheti el azokat a megpróbáltatásokat, amelyek sok esetben férfiak is nehezen viselnek el. Teológusként jártam nála. Én prédikáltam a marcalgergelyi templomban. A szószekekre már fel sem engedtem, mert olyan rozoga volt a lépcső. Az ol-tártérben állva tartottam kezemben Bibliámat, benne a jegyzeteimet. Egyszer csak egy leánya oda-

futott hozzám, lehajolt elé, és a földről felemelt papírlapot felém nyújtotta. Észre sem vettem, hogy a templom kitört ablakai miatt a huzat megtréfált. Kovács Etelka ilyen körülmények között is mosolygva, lelkesedéssel beszélt örömeiről.

Büszkén emlékezett vissza arra, hogy hány templom, parókia újult meg az ő vezetésével. Mégsem ez volt számára a legfontosabb. Jól tudta, hogy az előző rendszerben az egyháztól eltávolodó felnőtteket, szülőket a gyermekeik által tudja visszacsalogatni a templomba. Szolgálatának évtizedei alatt az üres templomokba újra élet költözött. Minden alkalmat megragadott, hogy ünnepeljen a gyülekezet. Gyerekek verset mondtak, szerepeltek, kirándultak, beszélgettek, s hozták magukkal szeretteiket is.

Egy alkalommal családunk meglátogatta őt, és elhatároztuk, hogy segítségére leszünk azon a vasárnapon. Édesapámmal és öcsémmel megosztottunk a szolgálatokon. Döbbenetes volt arra gondolni, hogy ő ezt a sorozatot hétről hétre végigjárja. Nagy ünnepeken akár tíz-tizenöt istentiszteletet is tartott. Később, amikor vasi lelkészként én is hasonló helyzetbe kerültem, sokszor gondoltam rá, és erőt adott az ő példamutató kitartása.

Sosem panaszkodott, sosem hivatkozott hátrányos helyzetére. Ragaszkodott elhívásához, és hűséggel végezte szolgálatát. Sokat emlegette Pál apostol szavait: „*Mindenre van erőm a Krisztusban, aki megerősít engem.*” (Fil 4,13) Ez vált életének vezérigéjévé is. Így maradjon meg Kovács Etelka lelkesző emléke a szívünkben továbbra is!

Igehirdetés Kovács Etelka (1937–2024) temetésén

Lk 12,12

■ FABINY TAMÁS

Gyászoló testvéreim!

Amikor itt állunk Kovács Etelka testvérünk sírja mellett, biztos vagyok benne, hogy mindannyian felidézzük magunkban életének számos mozzanatát. Különleges életút volt az övé.

1956 tavaszán a középiskolában bejelentette, hogy teológiára megy. A KISZ őt kérdező tagjai döbbenetben néztek rá, majd azt kérdezték, kinek a sugallatára hozta meg döntését. Ekkor végig gondolta, hogy ha bárkit megemlít, azzal az illetőt bajba sodorja, s így a legigazabb választ adta: a Szentlélek indítására cselekszik.

Valóban általános iskolás kora óta élt benne ez a vágy, annak ellenére, hogy nem tartotta magát jó szónoknak, és őt testvére közül szülei a bátyját, Miklóst szánták papnak. Ennek ellenére a család szeretete végig kísérte választott útján Etucit, ahogy a családban szólították. Teológiai tanulmányai elején az akkori vezetés aláíratott vele egy olyan papírt, amely szerint tudomásul veszi, hogy végzése után nem tarthat igényt arra, hogy lelkésszé szenteljék. Az 1956-os forradalom alatt édesapja egy kegyeres autóval hazavitte, de amint lehetett, visszatért tanulmányaihoz.

A napokban került kezembe édesapám, id. Fabiny Tibor lelkészi jelentése az 1958-as évről, amely-

* Elhangzott Celldömölkön 2024. augusztus 9-én.

ben csöglei lelkipásztorként a következő pár sort írta: „1958. július 27-én szupplikációs istentiszteletet tart gyülekezetünkben Kovács Etelka celldömölki teológuslány. Bizonyágtevő szolgálatára sokan felfigyeltek híveink közül.” Teológiai tanulmányait 1962-ben fejezte be, de a Deák téri ünnepi alkalom nagy szomorúságot okozott számára. Férfi társait felszentelték, míg ő egy áldást sem kapott. Édesapja – jogosan – háborgott ezen az eljáráson, de ő csitította. A lelkészhiány mégis arra kényszerítette az akkori egyházvezetést, hogy püspöki felhatalmazással szolgálatra küldje Etelkát. Debrecenben, Celldömölkön, Veszprémben szolgált rövid ideig, majd Csöglére került. Elődei, Fabiny Tibor és Reuss András is szorgalmazták, hogy ott szolgálhasson. Csöglén annyira elfogadták a szolgálatát, hogy a hívek talán nem is tudták, hogy nem „igazi” felszentelt lelkész, ezért azt szerette volna, hogy ne ott, hanem máshol szenteljék fel. Végül mégis Csöglén szentelték lelkésszé 1972. november 19-én. Így ő lett az első nő a Magyarországi Evangélikus Egyház történetében, aki lelkészként szolgálhatott.

„Női lelkészként végeztem munkámat, és nem akartam egyenlő lenni a férfi lelkészekkel, csak egyenlő jogokat kértem, hogy a munkámat elvégezhessem. Úgy érzem, Isten hívott el, és velem volt szolgálatom minden napján” – emlékezett később vissza. Derűs, talpraesett lényével sokakkal megszerettette magát. Humora sok helyzeten átsegítette. Teológusként hallottam tőle a történetet, miszerint gyerekek hozták neki a hírt, hogy nadrágos papnőnek csúfolják a katolikusok. Erre azt üzenté vissza: Mondjátok nekik, a ti papotok pedig szoknyában jár. Zene iránti szeretete, a harmóniumon játékos egész szolgálata alatt, de még időskorában is elkísérte.

Szolgálata sok kihívást tartogatott. Gondozta nemcsak Csöglét, hanem egy idő után Marcalgergelyit is a szórványokkal együtt (Kispirit, Nagypirit, Egeralja, Adorjánháza, Bánhalma, Szergény, Külsóvat és Vinár). A nagy terület bejárása az akkori közlekedési viszonyok között nem volt egyszerű. Kovács Etelka megküzdött a motor- és autóvezetéssel is, s a megszelídített szolgálati járművekkel (először egy Reuss Andrástól örökölt Danuvia motorral, majd egy zöld Trabanttal, amit zöld manócskának becézett) járta a gyülekezeteket. Nagy terület tartozott hozzá, nagyünnepeken akár tizenöt istentiszteletet is tartott.

A gyermek- és ifjúsági munkát mindig kiemelt fontosságúnak tartotta. Meggyőződése volt, hogy a kommunizmusban Istentől eltávolodott felnőtteket elsősorban a gyermekeken keresztül lehet visszacsalogatni a gyülekezet közösségébe.

A lelkészi munkája mellett a körzethez tartozó minden templom (Csögle, Adorjánháza, Külsóvat, Szergény, Marcalgergelyi) felújítását megszervezte. Az épületek rossz állapota miatt ez minden esetben teljes körű külső-belső tatarozást jelentett (tetők, orgonák, villanyvezetékek stb.).

Szolgálatának emléke sokak szívében máig él. Marcalgergelyi díszpolgári címet adományozott neki.

Késői éveiben a szombathelyi szeretetotthonban élt. Kedvelt elfoglaltsága volt a hímzés, a harmóniumjáték. Keresztlánya, unokahúgai látogatásai miatt sem érezte magát magányosnak. A két évvel ezelőtt neki ítelt Ordass-díjat a sokak által benne annyira szeretett természetes derűjével fogadta. Az idősothtonban is, amikor lehetősége volt rá, szívesen tartott igei szolgálatot a gondozott társainak és a diakóniai dolgozóknak.

Egy tévéinterjúban élete vége felé közeledve így fogalmazott: „Ha újrakezdeném, megint ezt csinálnám, akármilyen nehéz volt is.” Élete igéje is ezt tükrözi: „*Mindenre van erőm a Krisztusban, aki megerősít engem.*” (Fil 4,13)

Karácsony utáni vasárnap

► Ézs 49,13–16

Fogságból szabadságra

A vasárnap jellege

Immánuel – velünk az Isten. Karácsony elmúltával, az év zárására készülve jó végiggondolni, hogy mi mindenben volt velünk az Úr az év során. A velünk lét az Úr folytonos jelenlétéről biztosít, amit a kijelölt textus is megerősít, a bevezető igéhez hasonlóan: „*A hegyek megszűnhetnek, és a halmok meginoghatnak, de hozzád való hűségem nem szűnik meg, és békességem szövetsége nem inog meg – mondja könyörülő Urad.*” (Ézs 54,10)

Amit a textusról tudni kell

Ézsaiás könyve a Biblia egyik legkedveltebb könyve, talán a legismertebb a prófétai könyvek közül. A könyvben sok tényanyag található a Kr. e. 700 körüli társadalomról. A próféta amellett, hogy rámutat népe hibáira, bűneire, jelzi azt is, hogy a hívők maradékát Isten mindig meghagyja, hogy munkálkodjon rajtuk keresztül. Ézsaiás minden más prófétánál többet beszélt a nagy királyságról, amely elkövetkezik Izrael számára a Messiás második eljövetelekor. Tárgyalja Izrael bűnének mélységét és Isten dicsőségének, valamint eljövendő országának nagyságát. A könyv szerzője Ézsaiás, Ámóc fia (Ézs 1,1). Az Ézsaiás név jelentése: „Jahve az üdvösség”, „az Úr szabada-

dítása”. Ismereteink szerint valószínűleg Jeruzsálemben lakott, és bejárása volt a királyi udvarba. Mivel királyokkal, államférfiakkal is kapcsolatban volt, és a stílusa is a legelőkelőbb valamennyi próféta közül, arra következtethetünk, hogy előkelő származású férfi volt. Ézsaiás nős volt, felesége is próféta volt (Ézs 8,3). Két fia született, Seár-Jásúb (Ézs 7,3), jelentése: „a maradék megter”, és Mahér-Sálál-Hás-Báz (Ézs 8,3), ami annyit tesz: „Hamar a zsákmányra! Gyorsan a prédára!” A két fiú nevének prófétai jelentése arra utal, hogy fiai keresztül is az Úr üzenetét akarta hirdetni.

Ézs 1,1 szerint négy júdeai király, Uzzijjá (790–739), Jótám (750–732), Áház (735–715) és Ezékiás (715–686) uralkodása alatt működött. Izrael történelmében nagyon küzdelmes évek voltak ezek mind politikailag, mind lelkileg. Izrael északi királysága romlásnak indult politikailag, szellemileg, lelkileg és katonailag, majd végül Kr. e. 722-ben áldozatul esett az Asszír Birodalomnak. Úgy tűnt, hogy Júda déli királysága is összeomlik, és Asszíria bekebelezi, de ellenállt a támadásnak. Ebben a politikai küzdelemben és lelki hanyatlásban lépett a színre Ézsaiás, hogy elmondja üzenetét a Júdában élő népnek: bizzanak Istenben, aki győzelmes királyságot ígért nekik Mózes és Dávid által. Ézsaiás felszólította a népet, hogy ne Egyiptomban vagy bármilyen más idegen hatalomban bízson, és ne onnan várja a védelmet, mert az Úr az egyetlen védelem, akire szükség van.

Ézs 49,1–52,12: Ezek a fejezetek Isten szolgáját, a Messiást mutatják be három fontos összefüggésben: a pogány népekhez (49,1–50,3), az Atyjához (50,4–11) és népéhez, Izraelhez kapcsolódó viszonyában (51,1–52,12). A szolga azokhoz a nemzetekhez szól, akik nem ismerik Izrael Istenét. A pogányok „messze távoliak” voltak, akiket csak Isten Szolgája tud közel hozni (Ef 2,11–22). Krisztus megerősítette Isten zsidóknak szóló ígéreteit, és kiterjesztette Isten kegyelmét a pogányokra is (Róm 15,8–12). Ebben az üzenetben Isten szolgája kifejti, hogy mit jelent az a szolgálata, amikor fényt hoz a sötétségbe (Ézs 49,1–7), szabadságot ad a foglyoknak (49,8–13), és szeretetet és reményt az elcsüggedteknek (49,14–50,3).

A perikópa megértése

A 49. fejezet három szakaszból áll: Az Úr a népekhez küldi szolgáját (1–6), a hazatérés öröme (7–13), Sion biztatása (14–26).

A próféta a megszemélyesített természetet szólítja fel, az eget, a földet, a hegyeket: ujjongjatok! Ez a נִנְּךָ – a hangos, fennhangon történő, örömből fakadó kiáltozás, vigadozás, rikoltozás. A נִנְּךָ nem csak vigasztalást, hanem együttérzést is jelent. Az Úr együttérez népevel, megvigasztalja őket. Az örvendezés oka tehát, hogy megszánta népét az Úr, és könyörül a segítségre szorulókon.

A 14–16. versben a próféta feljegyezi Izrael és Isten párbeszédét. Sion, vagyis a jeruzsálemi nép úgy érezte, mintha Isten elhagyta volna, mintha az Úr elfeledkezett volna róluk, panasz hangzik a nép ajkáról. De Isten bátorítja népét, hogy természetesen nem hagyta el őket. Ugyanazzal a נִנְּךָ kifejezéssel válaszol, amellyel a nép is megfogalmazza fájdalmát.

Isten az anya és a gyermek kapcsolatához hasonlítja népével való kapcsolatát. De még ha egy édesanya meg is feledkezne csecsemőjéről, az Úr sohasem feledkezik meg Izraelről. Annyira szereti őket, hogy saját markába, tenyerébe metszette,

véste be őket. A régi rómaiak azt mondták, hogy a tenyerünkben lévő két M betű azt jelenti: *emento mori*, emlékezz a halálra. Isten markaiban is vannak metszések az ő szeretetének jeleként. Ez pedig azt jelenti, hogy onnan senki és semmi ki nem ragadhatja övéit.

Lehet, hogy הוֹקֵחַ – a kőfalak most még romosak, de egyszer az Úr által újjá lesznek.

תָּמִיד 'szüntelen' – a folytonosságot, folyamatoságot jelenti. Az Isten népe mindig az Úr előtt van. Nincs Isten háta mögötti hely. Az Úr megígéri népének a szabadulást, az új kezdetet, amely már előremutat az Úr Jézusra.

Az igehirdetés felé – vázlat

A fogságban élő ember – elhagyatottság, elveszettség
Ritkán fordul elő, mégis megtörténhet, hogy egy szülő elveszíti a gyermekét, például egy forgalmas bevásárlóközpontban, a nagy karácsonyi vásárlás közepette. A gyermek sír félelmében, de amikor bemondják a nevét, és meghallja, hogy a szülei várják a bejáratnál, örömmel szalad hozzájuk és bújjik szüleihez, hiszen védelemre talál szülei ölelő karjában.

Isten ígéből megtudhatjuk, hogy az ember is elveszettségben él, Isten nélkül. Ez a születési helyzete, ez a bűn állapota, a bűn fogsága. A fogságban, elveszettségben élő nép szívéből előtör a panasz: „Elhagyott engem az Úr, megfeledkezett rólam az én Uram!”

Az elhagyatottság, a „nem vagyok értékes, nem számítok senkinek” életérzése nem kerül el sem gyermeket, sem felnőttet. Éppen ezért mint valami kapaszkodó jelenik meg sokak számára például a közösségi média, ahol a lájkok begyűjtésével válik valaki fontossá, számontartottá, ha csak néhány percre is.

Az Úr nem feledkezik meg rólunk – gondoskodás
Isten számára értékesek, fontosak vagyunk, éppen úgy, mint saját népe. Még ha egy édesanya

vagy édesapa meg is feledkezne gyermekéről... (Egyszer egy édesapa a téli hidegben kint levegőztette a teraszon a gyermekét, aztán valami teendője akadt a házban, és elfeledkezett a kisbabájáról. Még jó, hogy az édesanya időben hazaért, és a kicsi jól be volt bugyolálva, így nem történt baj.)

Az Úr soha nem feledkezik meg rólunk. Minden körülmény között számontart, velünk van. A fogság, a nyomorúság, a betegség fájdalmában, a legnagyobb mélységben is. Az Úr megmenti, megőrzi gyermekeit a bajok, a nehézségek közepette is.

Az Úr elküldte a Szabadítót – hazatérés

Isten abban mutatta meg szeretetét, hogy kihozta népét a fogságból. Számunkra pedig abban mutatja meg irgalmát, szeretetét, hogy elküldte Fiát a mi megmentésünkre. Hiszen az Úr Jézus azért hagyta el a mennyet, és lett emberré Betlehemben, hogy felnőve a golgotai kereszten elvégezze a szabadítást. A kereszten magára véve bűneinket és elszenvedve a büntetést, tenyerébe véste be nevünket. Mert az ő áldozata személyesen a mi megmentésünkért történt.

Ha mi az ő kezébe tesszük életünket, ott biztos helyen van, mert az ő kezéből senki és semmi ki nem ragadhat. Elkészítette számunkra is a megmenekülést, az üdvösséget, a hazatérés lehetőségét. Ahogyan népének felkínálta a kegyelmet, az újrakezdést, úgy szeretne minket is megajándékozni az ő könyörülő irgalmával és az új étellel.

Jézussal mindig lehet újat kezdeni. Még akkor is, ha az életünk falai most talán kissé romosak. Ha a karácsonyi ünnep nem úgy sikerült, mint terveztük. Bármilyen élethelyzetben legyünk is, az Úr azt ígéri: „...szüntelenül előttem vannak falaid.” Vagyis előtte van a teljes életünk, és ennek ellenére, hogy látja, olykor talán a mi szívünkben is felfakad a kétségbeesés, a hitelenség: „Elhagyott engem az Úr...”, ő mégis bátorít és vigasztal, és nem mond le rólunk.

A szabadítás következménye az örvendező élet

– ujjongás, örvendezés

Aki átéli az Úr szabadítását, az Úr mentő szeretetét, annak a szíve megtelik hálával, és ezt nem tudja magában tartani, háladalba kezd, és ez a hála, ez az öröm áthatja teljes életét. Amikor végiggondoljuk, hogy milyen nagy csoda, hogy a teremtető és mindenható Isten szóba áll velem, terve van az életemmel, meg akar menteni, bűnbocsánattal szeretne megajándékozni, az áldásában akar részesíteni, akkor erre nem lehet más válaszuk, mint az öröm és a hála. A karácsonyi ünnep elmúltával, az év végéhez közeledve gondoljuk át, mi mindennel ajándékozott meg az Úr ebben az évben!

Hogyan tapasztaltuk meg az ő jelenlétét, szabadítását? Miből vezetett ki? Mit bocsátott meg? Miben újított meg? Ha mindezeket végiggondoljuk, egészen bizonyos, hogy örömrre és hálára indul a szívünk.

A világnak nagy szüksége van az Úr jelenlétében élő, őt képviselő, örvendező szívű hívőkre. Akik megvallják, felvállalják, hogy milyen csodálatos az Úr Jézussal élni.

További javaslatok az istentisztelethez

Énekek

EÉ 165, 399

Lekció

Gal 4,1–7; Lk 2,33–40

Illusztráció

TÖRTÉNET

A vonat lassan döcög a hegyek között. Mindenütt örvendező arckok, csak az egyik fülkében ül egy fiatal férfi, szomorú tekintettel. Idősebb útítársa beszélgetést kezdeményez az időjárásról. A fiatalabb beszélni kezd, de nem az időjárásról, hanem saját életéről.

– Igen hosszú ideig börtönben ültem, éveken át. Most szabadultam, hazafelé tartok. Milyen szégyent hoztam a családomra! Egyszer sem látogattak meg a hosszú évek alatt, és levelet is csak ritkán írtak. Nem veszem rossz néven, eljátszottam a szeretetüket. De remélem, megbocsátottak! Ó, mennyire utálok eddigi életemet, és mennyire bánok mindent! – izgatottan rejti tenyerébe az arcát.

Azután folytatja:

– Azért, hogy a szüleim helyzetét megkönnyítsem, levélben azt javasoltam, hogy adjanak jelet. Egy jelet, melyről azonnal láthatom, amikor a vonat elhalad az udvarunk mellett, hogy miként érzek irántam. Azt írtam nekik, hogy ha megbocsátottak, akkor kössenek egy fehér szalagot a sínék melletti almafára. Ha azonban nem akarják, hogy hazatérjek, akkor semmit ne csináljanak. Ebben az esetben fennmaradok a vonaton, és utazom tovább.

A fiatalember izgatottsága szemmel láthatóan nő. Ahogy közeledik a vonat otthonához, izgalma annyira elviselhetetlenné válik, hogy már nem képes kinézni az ablakon.

– Nemsokára jön egy kis híd, azután a sorompó és azután... És azután...

Útitársa gyorsan helyet cserél vele, és megígéri neki, hogy figyeli a nagy almafát. Alighogy ez megtörtént, kezét a fiatalember karjára teszi.

– Ott van! – Ezt már csak suttogni tudja, mert a hangja elcsuklik, és hirtelen könnyek gyűlnek a szemébe. – Minden rendben! Az egész fa tele van fehér szalagokkal.

Ebben a pillanatban eltűnik minden keserűség, minden gond, minden félelem. Mindketten úgy érzik, csodát éltek át.

Mert az atyai házban várják a tékozló fiút. Az Atya számunkra is elkészítette a szabadulás útját Jézusban, általa mi is hazatérhetünk.

Felhasznált irodalom

ECSEDY Aladár 1946. *Ézsaiás. Gyakorlati magyarázat az Ézsaiás próféta könyvéhez*. Magánkiadás, Tahitótfalu.

KÖNIG, Friedhelm 2002. *Rólad van szó – most. Rövid, gondolatébresztő történetek*. Evangéliumi Kiadó, Budapest.

MACDONALD, William 2009. *Ószövetségi kommentár*. Evangéliumi Kiadó, Budapest.

MARTIN, John A. 1999. *Ézsaiás könyve*. In: John F. WALVOORD – Roy B. ZUCK (SZERK.): *Ézsaiás–Ezékiel*. Ford. Hargitai Róbert – Köves Gábor. Keresztény Ismeretterjesztő Alapítvány, Budapest. (*A Biblia ismerete kommentársorozat 4.*)

WIERSBE, Warren W. 1989. *The Bible Exposition Commentary*. David C. Cook.

■ LABOSSÁNE KÓVÁGÓ ANITA

Óév este

► Ézs 30,8–17

„Csak az Úrnak nagy kegyelme, hogy még nincsen végünk...”

Óév estéje

Óév a naptári esztendő utolsó napja. Többnyire ünnepi, örömteli vagy éppen örömködő hangulatban szeretnénk búcsúzni az elmúlt esztendőtől és különböző kellékek okozta fény, hang- és izhatásokkal köszönteni az új esztendőt. Ám –

akár tudatosan, akár tudat alatt – pontosan tudjuk: kérlelhetetlenül múlik az idő, és földi életünk egyszer végleg véget ér.

Egy-egy szilveszteri összejövetelkor kedvünkre válogathatunk ételek, italok és egyéb finomságok között. De Isten örök igéi között nem. Mind az igehirdetőket, mind az igehallgatókat kemény

eledellel kínálja meg a mai napon Isten, amely nehezen emészthető. Mégis jól tesszük, ha elfogadjuk fölöttünk kimondott ítéletét, amely bűnbánatra és megtérésre serkent minket.

Exegézis

Igerészünkben háromszor fordul elő az „*Izráel Szentje*” kifejezés. Ez adja tagolását és egyben fő mondanivalóját. A szent Isten elkötelezte magát Izrael iránt, elköteleződést vár a néptől, és nem tűr meg semmiféle elpártolást, elhajlást, hűtlenkedést.

Amikor Ezékiás király csatlakozott az asszírok elleni lázadáshoz, amelyet Egyiptom is támogatott, Ézsaiás határozottan tiltakozik. Egyrészt kiemeli, hogy Egyiptom – a „tehetetlen szörnyeteg” – nem tud segíteni, sőt gyalázatot hoz. Másrészt ezt az Isten Szentje elleni lázadásnak nevezi, amely büntetést, ítéletet von maga után. Maró gúnnyal tekint arra, hogy még a legveszélyesebb utakat is vállalják, hogy kincsekkel megrakott tevéket küldjenek Egyiptomnak azért, hogy megnyerjék jóindulatát. Mindennek a teteje, hogy az egykori elnyomóktól és nyomoratóktól várnak segítséget (30,1–7). Ezért hajtja végre Ézsaiás próféta egyetlen jelképes cselekedetét: meztelenül végigmegy Jeruzsálemen, hogy bemutassa, milyen sors vár a népre Isten nélkül (Ézs 20,2kk).

8–11. vers: A próféta Istentől azt az utasítást kapja, hogy „örökre szóló okmányként” jegyezze fel próféciáit (30,8). Ez igazolja majd, hogy amit Isten mond, az kérlelhetetlenül beteljesedik. Az „engedetlen nép”, a „hazug fiak” vevők a hamis próféciákra. Sőt azt követelik, hogy Isten emberei ne a valóságot mondják, hanem „hízalgő dolgokat” és „kedvükre valókat”.annyira fáj nekik az igazság, hogy ezt kiabálják: „...*hagyjatok békét nekünk Izráel Szentjével!*”

12–14. vers: Isten semmibe vételét és annak következményeit a próféta két szemléletes kép-

pel illusztrálja. Bármilyen magas az ember által épített kőfal, ha megreped, Isten nélkül előbb vagy utóbb összeomlik (30,13). A fazekas által alkotott korsónak eredetileg megvolt a rendeltetése és haszna. Ám ha darabokra törik, semmire nem való (30,14).

15–17. vers: A népnek megtérésre, higgadságra, békére és bizalomra lenne szüksége. Ám ha a nép erre nem vevő, akkor a fonákjára fordul minden. Az Egyiptom híres és hírhedt lovain való vágatás helyett menekülés vár a népre. A gyors támadás helyett pedig az üldözők lesznek gyorsak, és marad a gyors menekülés – vagyis a teljes kudarc. Az önhitt haderőre csak egy üres zászlórúd (jelzőpózna) emlékeztet, ahol azonban senki se jár, mert elhagyatott, puszta helyen fekszik (30,16–17).

18. vers: Az ítélet kérlelhetetlenül bekövetkezik – függetlenül attól, hogy zárójelbe tesszük-e vagy sem igerészünk ezen versét. A lényeg: még vár az Isten, hogy irlalmazhasson és kegyelmezessen. Hirdeteti: hamis próféták, hamis hitek, hamis szövetségesek és önkényes elgondolások helyett csak ő segíthet népén.

Igehirdetési vázlat

Futottunk

Inkább azt mondanám, hogy futkároztunk. Olykor nagyon magabiztosak voltunk, és mentünk a magunk feje után, mígnem fejünk az erős falon nagyot koppant. Máskor menekültünk fűhöz-fához árkon-bokron át, mígnem kiderült, hogy ott sincs menedék. Voltak sikereink, de közben begyűjtöttünk jó néhány sérülést, amivel másoknak is sok gondot okoztunk.

Sokkal nagyobb baj, hogy oda tértünk vissza, ahol egykor elnyomásban és nyomorúságban voltunk. Gondoljunk csak nagy elhatározásainkra: hányszor mondtunk igent arra, amire egyszer határozottan nemet mondtunk! Vagy visszatértünk olyan szokásokhoz, beidegződésekhez – esetleg

személyekhez –, akikről, illetve amelyekről már kiderült: nem a javunkat szolgálták, hanem kárunkra voltak. A lélektan ezt a jelenséget „a bántalmazott ragaszkodása” kifejezéssel illeti. Nem csoda, hogy akár mi, akár mások olyan címkéket tűznek futómezőnkre, mint „futottak még” vagy „innen szép győzni”.

Megfutamodtunk

Életünk minden percében kritikus állapotban vagyunk. Ez nem azt jelenti, hogy eljött a vég, hanem hogy egy adott állapot eldőlhét erre vagy arra, fordulhat jóra vagy rosszra. A krízis szó jelentése: ítélni, ítéletet hozni, dönteni. Betegség esetén az orvos dönt a beavatkozásról vagy a terápiáról, de többnyire nekünk magunknak kell ítélnünk, döntenünk afelől, hogy mit és hogyan tegyünk. Igyekszünk ügyes-bajos dolgainkat jól vagy rosszul intézni. Ha repedeznek a falak, javítgatjuk. Amikor kezünkben összetörök egy váza, próbáljuk darabjait összeszedgetni-összeillesztgetni, de tudjuk, hogy a feladat meghaladja képességeinket. Legyünk bátrak arra, hogy kimondjuk: sokszor túlbecsültük képességeinket, rossz irányban haladtunk, képtelenek bizonyultunk valamire, beláttuk helytelen életvezetésünket, felhagytunk vele – azaz a szó pozitív értelmében megfutamodtunk. Azt is látnunk kell, hogy Isten nem toldozgatni-foltozgatni akarja életünket, hanem egészen más, megváltozott új embert akar belőlünk faragni, amennyiben azt engedjük.

Isten közvetett módon kényszerít minket erre a jó értelemben vett megfutamodásra. Elítéli, amikor a magunk feje után megyünk, amikor valaki vagy valami fontosabb számunkra, mint ő. Egészen különböző módokon figyelmeztet minket arra, hogy a veszünkbe rohanunk. Ám sokszor nem akadályozza meg, hogy elinduljunk a helytelen úton, hanem megvárja, hogy – jó esetben – mi magunk ébredjünk rá: nem Isten szerint való és veszünkbe visz az az út, amin járunk. Ez is Isten kegyelmének egy különös módja.

Hová érkezünk meg?

Isten még vár, hogy megkegyelmezhessen és irgalmazhasson: Nem lesújtó ítéletre emeli karját, hanem a kegyelem és irgalom mozdulatára készül. Tőlünk pedig azt várja, hogy hamis elgondolásokat, hamis hiteket, hamis utakat hátrahagyva visszatérjünk és megérkezzünk hozzá.

Hatalmas lehetőség, hogy megérkezünk a templom csendjébe, ahol Isten szól hozzánk igéjében, vagy pár percre – kizárva zajt és zörejt – az ő színe előtt belépünk kis imakamránkba, hogy végiggondoljuk: mi is történt velünk a végére járó esztendőben és itt eltöltött eddigi földi életünkben. Van egy barátom, aki elhatározta, hogy egyedül tölti óév estéjét. Kiválasztott egy viszonylag lakatlan helyet, és csak a Bibliát vitte magával. Aztán elment az áram. Nem volt más lehetősége, csak sétálni és felidézni az év eseményeit. Elmondása szerint ez volt élete egyik legáldásosabb óévestéje. Több mint tanulságos ez a történet!

A naptári év végén sok helyen leltárt készítenek, amelyek a bevételről-kiadásról, tervezésről-teljesítésről és az abból levonható tanulságokról szólnak. Mi is készítettünk valamiféle leltárt arról, hogy mit csináltunk rosszul, és mit csináltunk jól, mit fogadtunk el másoktól, és mit adtunk másoknak magunkból, mit ígértünk és mit valósítottunk meg. Ha őszinték vagyunk, ki kell mondanunk, hogy sokkal több a nem, mint az igen. Hála Istennek, ő nem statisztikát készít, mert jól tudja: nem tökéletes, hanem csak elég jó gyermekek, szülők, nagyszülők, munkatársak, főnökök lehetünk.

Óév estéjén óhatatlanul eszünkbe jut, hogy földi életünk véget ér, és gondolunk már előre ment szeretteinkre, akiknek arcát többé nem látjuk, hangjukat nem halljuk, legfeljebb felidézhetjük magunkban. Sem szilveszter csillogó-harsogó hangulata, sem halloween pogány ünnepe nem hessegetheti el az elmúlás tényét. Számunkra Jézus Krisztus feltámadása ad reménységet. Az a kétségtelen tény, hogy van tovább, és van

örök élet. A megfeszített, meghalt, de feltámadott Jézus Krisztus szavaival kívánok mindenkinek Isten által megszentelt óévestét, áldott új esztendő és örök életet. Jézus mondja: „*Én vagyok a feltámadás és az élet, aki hisz énbennem, ha meghal, is él.*”

Illusztrációk

ÉNEKSZÖVEGEK

Illés Lajos – Utassy József: *Betlehem csillaga* (rockopera – részlet)

„Szent, örök Isten nincsen hová mennem, bárhova futnék, Te utolérsz engem. Egy menekvés van: Hozzád térni, szívem kitérni, irgalmat kérn. [...]

Szálljon szívemből hálaadó ének!
Irgalmasságod áldom, amíg élek.
Mert nem nézhetted örök vesztet:
Szent Fiad értem halt a kereszten.”
(ÉÉ 431,1.4)

„Miért hagytál el, Istenünk,
miért hagytál ilyen árván?
Hiába kutatunk, keresünk,
fekete félelem száll ránk.
Miért hagytál el, Istenünk,
Miért hagytál ily árván?

Avagy mi hagytunk téged el?
Mégfutamodtunk gyáván.
Színed előtt ki térdepel,
ha már mi nem, tán a sátán?
Miért hagytál el, Istenünk?
Remegünk érted árván.

VERS

François Villon: *Haláltánc-ballada* (részletek)

„Kontárok voltunk mindahányan,
s az évek szálltak, mint a percek,
véred kiontott harmatával
irgalmazz nekünk, Jézus Herceg! [...]

Balgán játszottunk mindahányan,
s az évek szálltak, mint a percek,
véred kiontott harmatával
irgalmazz nekünk, Jézus Herceg! [...]

Tunyán henyéltünk mindahányan,
s az évek szálltak, mint a percek,
véred kiontott harmatával
irgalmazz nekünk, Jézus Herceg! [...]

A titkot úztük mindahányan,
s az évek szálltak, mint a percek,
véred kiontott harmatával
irgalmazz nekünk, Jézus Herceg! [...]

Álszentek voltunk mindahányan,
s az évek szálltak, mint a percek,
véred kiontott harmatával
irgalmazz nekünk, Jézus Herceg! [...]

A porba térünk mindahányan,
s az évek szállnak, mint a percek,
véred kiontott harmatával
irgalmazz nekünk, Jézus Herceg!”

Felhasznált irodalom

- Biblia magyarázó jegyzetekkel.* Magyarországi Református Egyház Kálvin János Kiadója, Budapest, 2010.
PECSUK Ottó (szerk.) 2008. *Bibliaismereti kézikönyv.* Magyarországi Református Egyház Kálvin János Kiadója, Budapest. 243–272. o.
WILDBERGER, HANS 1984. *Königsherrschaft Gottes. Jes 1–39.* Neukirchener Verlag, Neukirchen-Vluyn.

Újév

► 1Móz 17,1–8

Jövőálló program Istennel

Jézus a világ reménysége

Újév karácsony oktávját zárja le, sajátos jellegű ünnep. Böjti, bünbánati karaktere eredetileg a pogány napünnepek és a Janus istenség tiszteletére rendezett, kicsapongástól sem mentes mulatozások ellensúlyozására alakult ki. A 6. századtól Spanyolországban, a 13–14. századtól Rómában Jézus körülméltetésének és névadásának emlékezete kapcsolódik hozzá Lk 2,21-re hivatkozva.

Újév polgári, profán vonásai napjainkig erőteljesek, beköszöntét rendezvényekkel, koncertekkel, tűzijátékkal ünneplik világszerte. Az esztendő fordulása a *tabula rasa* esélyének érzületét is kínálhatja, hiszen egy-egy sarokponttól, fontos dátumtól eltekintve még javarészt üres a naptár csupa alakulóban lévő pillanattal, döntési helyzettel, valódi kiaknázható, megragadható lehetőséggel.

Ezen a háttéren szólalhat meg a keresztény üzenet; minden új kezdet Isten kezében van, így az új esztendő is Jézus-év. Az ő nevében indulhatunk, tőle vehetjük ajándékait, és vele nem kell tartanunk, félnünk akadályaitól, nehézségeitől, veszteségeitől sem. Urunk jelenlétével számolhatunk életünknek ebben az új szakaszában, és nyugodt szívvel rábízhadjuk magunkat mentő szeretetére.

Sok gyülekezetben ilyenkor az esztendő ígéjéről prédikálnak (ez most 1Thessz 5,21 lesz), a Deák téren hagyományosan felcsendül J. S. Bach *d-moll toccata és fúgája*, amely a gesztusok monumentalitásával, változó tempójával, sokrétű formavilágával, sziporkázó virtuozitásával utal a jövő emberi szempontból beláthatatlan ismeretlenségére, de Isten terveinek biztos kibontakozására is.

Közelebb a textushoz

Az ígéreteihez és szövetségéhez hűséges Isten Különös évindítás, hogy Ábrahám elhívásának megerősítését, a szövetségkötés megismétlését kapjuk bátorításként az új esztendő első napján. Három világvallás közös őse, nevezője a hit hőseként, archetípusaként áll minden hívő ember előtt. Az Újszövetségben is így találkozunk vele példaként, akár a Rómaiakhoz, a Galatákhoz vagy a Zsidókhoz írt levél bizonyágtételét vesszük kézbe.

Isten újra elkötelezi magát ígéreteinek teljesítésére, minden látszat ellenére hűséges marad korábbi terveihez. Ismételten lehajol Ábrahámhoz, az ember társává szegődik, a bizalmat építve, növelve szinte úgy kötelezi el magát, mintha maga is ember lenne.

Ugyanakkor Saddajként, Mindenhatóként mutatkozik be, amely Istennek a honfoglalás koráig fontos szerepet játszó elnevezése. A jelentése sokrétű; 'hatalmas', 'erős', 'aki elegendő', 'a hegyekben lakó magasságos', 'a legnagyobb méltóságú'. Ezen a néven lesz az „atyák Istene”; Ábrahám, Izsák és Jákob Istene.

Ábrahám úgy indult el Úr-Kaszdimból, hogy apja, Táré még Nannar holdistent tisztelhetette, aki a sumér mitológia szerint megmutatta, bevilágította az ösvényt a kereskedők karavánja előtt, amely – hogy elkerülje a pusztító napfényt – éjszaka szelte át a pusztát. A kultúra magas fokán álló városban a kornak megfelelő kényelem és biztonság vette körül az ott élőket. Jelentős kereskedelmi központ volt, üzletekkel teli, viruló, lüktető utcáin sokféle kézművesáru cserélt gazdát. Ehhez képest Ábrahám látszólag visszafelé lépett; a városból a nomád életbe, a biztonságból a bizonytalanba, az ott-hon kényelméből az idegenség kiszolgáltatottsága felé. Számára azonban a mindenható Isten ígérete jelentősebb valóságként, realisabb oltalomként

tűnt fel, mint a jól megszokott, otthonos környezet vagy a civilizáció sokrétű vívmányai.

Isten Ábrahámtól egy idegen világban egyfajta képviselőt, a hitének és a mögötte álló valóságának a felvállalását várja: „... járj színem előtt, és légy tökéletes!” Az Istennel járó Énók vagy Nóé alakja juthat eszünkbe; előbbiről azt említi meg a Genézis, hogy az Úr magához vette, utóbbiról, hogy igaz ember volt, és feddhetetlen a maga nemzedékében. A tökéletesség tehát ebben az értelemben az Istenhez való különleges kapcsolathoz kötődik.

A szövetségkötés megerősítése, a már többször elhangzott kijelentés a kibontakozó családfáról, az utódok sokaságáról összekapcsolódik Ábrahám nevének megváltoztatásával is. Az ókori gyakorlattól nem idegen a szertartásos névváltozás, a Bibliában is gyakran találkozunk vele, a legtöbb esetben egzisztenciális átalakulás vagy a szellemi-lelki státusz megváltozásának kísérőjele. Az Ábrám név 'dicsőséges atyát' jelent, az új változat azonban magában foglalja a *raham* szót, amely sokaságot, tömeget is jelöl. A két név jelentéstartalma közötti különbség egyértelmű; amíg Ábrám saját magát képviseli, addig Ábrahámmal, a 'sokaság atyjával' – meglett kora ellenére is – már az utódokra tekintettel kezd újat Isten. Ebben is hangsúlyossá lesz a kiválasztás értelme, célja, távlata.

Az igehirdetés felé

Szemben az ismeretlennel – hittel felvértezve Isten kegyelmesen és egészen személyesen avatkozik be Ábrahám életébe, és ezzel nagy műve részévé teszi, amellyel az ősatya élete új tartalmat nyer. A biztosból, a kiszámíthatóból elindul az emberileg bizonytalan felé, elhagyja a népét, a lakóhelyét, a valását. Útra kel, egyedül Isten ismétlődő, egymásra épülő, egyre tágabb horizontot rajzoló ígéreteire támaszkodva, amelyek nemcsak a holdas éjszakákon, hanem a holdtalanokon is, a téli napokon, sőt egész évben érvényben maradnak. Isten fénye, világossága, oltalma, vezetése ugyanis soha nem alszik ki.

Felkerekedni, újat kezdeni, váltani sohasem egyszerű. Inkább megmaradnánk a megszokott keretek között, megtartva berögzült szokásainkat, belénk ivódott megoldási stratégiáinkat. Az állandót, a biztosat, a stabilitást keressük magunk körül. Ehelyett vállalni a bizonytalan, az új kezdet kihívásait, az újbóli megmérettetést – ehhez nem elég a bátorság, hanem perspektíva, reménység, hit és pozitív jövőkép is szükségesletik.

Ábrahám azzal, hogy enged Isten elhívó szavának, látszólag azt vállalja, hogy ezentúl máról holnapra él, gyökértelessé lesz. Ezzel szemben valójában a hit hallatlan merészségével az Istennek való engedelmség lehetősége mellett dönt. Kilencvenkilenc évesen, túl sokféle tapasztalaton, felismerésen, kudarcba fulladt próbálkozásokon, csalódáson, veszteségen, csúcsponton és mélységen jól ismeri azt az igazságot, hogy nincs egyéb biztonság, oltalom, erőforrás, csak az, amely Isten újra és újra kimondott szavaiban, ígéreteiben megragadhat, elérhet.

A szövetségkötés újbóli megerősítése emberi látószögből elkésett és reménytelen próbálkozásnak tűnhet. Az ősatyával együtt azonban éppen azt tanulgathatjuk, hogy Isten egyszerűen másként időzít, mint ahogy mi azt elképzeljük. A hit sokszor az egészen hosszú és kínos várakozás próbájának is ki van téve, Isten mégsem mond le terveit beteljesedéséről, végigviszi azt, amit övével elkezdett. Sőt nem egyszerűen az eddig elhangzottak megismétlése hangzik el, hanem egészen új, távlatos elemekkel bővül a program. Az ígéret hordozója ugyanis már nem egyszerűen atya, nagy nép atyja lesz, hanem Isten népek atyjává teszi őt. Királyok származnak tőle, utódai pedig nemcsak Kánaán földjét, az ígéret földjét öröklik majd, hanem a vele való kapcsolat sokrétű, tértől-időtől független valóságát. A névváltozás deklarálása mindennek a hitelesítésére szolgál.

Mindez több mint újévi meglepetés. Olyan szédítően táguló perspektíva, amely előtt már csak a teljes megadás, önátadás, arca borulás pozíciója lehet az egyetlen érvényes gesztus. Annak a kifejezése, hogy amikor az emberi lehetőségek véget érnek, Isten éppen akkor képes újat kezdeni velünk.

Maga az ünnep adja meg az asszociációs mézöt, hogy felfedezzük Isten hűségének még ennél is szédítőbb távlatát, amely az inkarnáció csodájában még nyilvánvalóbbá, a szó szoros értelmében emberközeli lett. Jézus névadása napján Istennek az emberrel megkötött legnagyobb és legújabb szövetségének, elköteleződésének tényére támaszkodhatunk. Aki megérkezett közénk, az a nevében is hordozza a szabadítást, a megváltást, Isten irgalmát, amelyre minden időben és korban szükségünk van. Az új esztendő kezdetén a Jézusban felismerhető kegyelmes Istennel indulhatunk a még ismeretlen hetek, hónapok felé. Bizonyosan abban, hogy ő velünk lesz az életünknek ebben a következő, új szakaszában is. Az esztendő kapujában állóknak, nekünk szól tehát az üzenet; bízhatunk a hűséges Istenben, szemben minden félelmetes életromboló erővel is. Reménységgel tekinthetünk az elkövetkező hétköznapiakra és mindarra, ami következik, mert Isten már hitelesítette ránk vonatkozó szándékait. Karácsony mögöttünk van, az ígéret beteljesedett, Jézus, a Szabadító, a legnagyobb király belépett a mi emberi világunkba. Vállal minket, és kísérni akarja életünket a 2025-ös esztendőben is.

Lekció és énekek

Az ünnep lekiója, ógyházi evangéliuma Lk 2,21. Jézust – ahogyan azt a választott nép tagjai hagyományosan gyakorolták – a nyolcadik napon elvitték a templomba, hogy nevet adjanak neki. Az események teljesen megfeleltek a vallásos, törvény szerinti előírások idői menetrendjének.

A héber *Jesua* vagy *Jehosua* a kor közkeletű, ismert neve volt. Aki hallotta, arra gondolhatott: közülünk való, talán testvér, hozzátartozó, rokon, jó barát, hozzánk hasonló sorsú ember. Az evangélista azonban nem véletlenül tartja fontosnak megemlíteni, hogy először az angyal nevezte Jézusnak Mária gyermekét. A név jelentése – Isten megsza-
badít, üdvözít – benne lesz valósággá, Isten minden ígérete benne összpontosul. Nem emberek vágyai, várakozásai, reménységének foglalata tehát a neve,

hanem a hatalmas Isten akarata teszi őt Szabadítóvá. Világra szóló új kezdet lehetősége van benne elrejtve, amely mindenkinek szól, mindenkit érint. Nemcsak e világi vonatkozásokat foglal magában, hanem a lelki élet beláthatatlanul széles területét is. Nemcsak a kortársak számára jelent radikális változási lehetőségeket, hanem az előtte élt és utána élő nemzedékek számára is. Jézusban helyreáll az ember elveszett istenkapcsolata, az örök élet ajándékát hozza el a halálra ítélt emberiség számára.

Az ünnep ajánlott énekei a 182-es és 180-as énekek. A 181-es Paul Gerhardt-szöveg is jól reflektálhat az igei tartalomra, ezen kívül a 329-es énekünkben kapcsolópont lehet a 3. versszak gondolata: „Vándorként előre látta Krisztus napját Ábrahám.” Az énekeskönyv-megújítás kapcsán közreadott próbafüzet 36-os éneke *Az Úr nevében indulunk* címmel szintén erősítheti a mondanivalót.

Illusztráció

TÖRTÉNET

A jóakarát csillaga

Egy napon így szólt Isten Ábrahámhoz:

– Menj el ebből az országból!

De Ábrahám így válaszolt:

– Uram, hogyan mehetnék én el? Mi lesz agg atyámmal?

– Légy nyugodt – felelte Isten –, én fogok atyádról gondoskodni.

Ekkor Ábrahám elment. Útján azonban, amerre vonult, egy csillag ragyogott előtte az égen, és Ábrahám mindig azt a csillagot követte. A csillag neve ez volt: Jóakarát! (MOLNÁR 1934)

Ma ugyanolyanok vagyunk, mint tegnap

Amikor a koszovi Menahém Mendel rabbit egyszer arról faggatták, hogy miért nem jön el a Mesiás, így válaszolt:

– Meg van írva: „Isainak fia miért nem jött el az ebédre sem tegnap, sem ma?” Miért nem? Mert ma ugyanolyanok vagyunk, mint amilyenek tegnap voltunk. (BUBER 1995)

Felhasznált és ajánlott irodalom

- BUBER, Martin 1991. *A próféták hite*. Ford. Bendl Júlia. Atlantisz Kiadó, Budapest.
- BUBER, Martin 1995. *Haszid történetek*. 2. köt. Ford. Rácz Péter. Atlantisz Kiadó, Budapest.
- CLIFFORD, Richard J. – MURPHY, Roland E. 2002. Teremtés könyve. In: R. E. BROWN – Joseph A. FITZMYER – Roland E. MURPHY (szerk.): *Jeromos biblia-kommentár*. 1. köt. Szent Jeromos Katolikus Bibliatársulat, Budapest.
- GYÖKÖSSY Endre 1994. *Őstörténet*. Szent Gellért Kiadó és Nyomda, Budapest.
- HAFENSCHER Károly 2010. *Liturgika. A keresztyén istentisztelet protestáns megközelítésben, ökumenikus szellemben*. Luther Kiadó – Liszt Ferenc Zeneművészeti Egyetem Egyházzene Tanszék, Budapest.
- MOLNÁR Ernő (szerk.) 1934. *Ábrahám. Mondák és történetek*. Remény Kiadó, Budapest.
- SCHULTZ, Samuel J. 1992. *Üzen az Ószövetség*. Keresztyén Ismeretterjesztő Alapítvány, Budapest.
- SZATHMÁRY Sándor 1990. *Bibliaismeret*. Református Zsinati Iroda Sajtóosztálya, Budapest.
- TÓTH Kálmán 1995. Mózes első könyve. In: *Jubileumi kommentár*. Református Zsinati Iroda Sajtóosztálya, Budapest.
- VARGA Gyöngyi 2020. *Nomád teológia*. Luther Kiadó, Budapest.
- VÁRNAGY Antal 1993. *Liturgika*. Lámpás Kiadó, Abaliget.

■ SMIDÉLIUSZ GÁBOR

Újév utáni vasárnap

► Ézs 61,1–11

A cél felé vezetve

A vasárnapról

Bár a legősibb rend a vasárnap megünneplése („kis húsvét”), ez az elv a korai középkorban, a nyugati egyházban a karácsonyi időszakban sérült. Karácsony dátumfüggő és nem vasárnapfüggő, mint húsvét, másrészt az ünnepsorban megtartott napok száma és tartalma is változó volt. István, János, az aprószentek, illetve esetlegesen még (Becket) Tamás ünnepei sokszor még októbernapot is kaptak, amelyek gyakorlatilag felülírták a karácsony utáni és az esztendő első vasárnapjait. Az ünnepredukció után több egyház¹ vízkeresztet az újév utáni vasárnapra helyezte. Az ünnep ka-

rakterét meghatározó óegyházi evangélium vagy az aprószentek napjáról átkerülő Mt 2 közepe/vége – mint nálunk –, vagy Lk 2 legvége, a tizenkét éves Jézus a templomban (mai német rend).

A vasárnap megnevezése sem egységes: újév utáni vasárnap, az esztendő első vasárnapja, vízkereszt előtti vasárnap – egyértelmű helyet jelölnek ki. A német gyakorlatban többször olvasható „karácsony utáni második vasárnap” viszont pontatlan, mert van olyan eset, hogy az első elmarad, a második viszont megmarad...

Idén e vasárnap a téli szünet végén van, mint mindig, most is sok igei alkalom után. Valószínűsíthetően csak a gyülekezet legbelső magja vesz részt ezen a sok hangsúlyos ünnep utáni istentiszteleten.

¹ A dán egységesen, a többi skandináv és az anglikán megengedi az ünnep áthelyezését.

Textusunk

Ézsaiás könyvének utolsó tizenegy fejezetét Bernhard Duhm egy névtelen, fogság utáni próféta alkotásának tartja, akit Tritó-Ézsaiásnak nevez el. A mára általánosan elterjedt elképzelés szerint a legnagyobb prófétai könyv befejezése inkább egy sokszerzős gyűjtemény. Akár egy, akár több próféta munkája, egyértelműen Deutero-Ézsaiás tanítványi köréről van szó. Keletkezési ideje a visszatérés és a templom újjáépítése utánra, Kr. e. 521–510 közé datálható, a szakértők nagy részének egyetértése szerint. DUHM (1902, 413. o.) felveti, hogy az anyag két részének (56–60., illetve 61–66. fejezetek) sorrendje felcserélődhetett a két kisebb tekercs egybemásolásakor. Eszerint mai textusunk a prófétai program leírása, a holnapi olvasmány (60,1–6) a beteljesedés eleje – a feltevés kétségtelenül elgondolkodtató ívet rajzol meg...

1. vers: Visszaul Ézs 42,1b-re: „...*lelkemmel ajándékozom meg*”.

2. vers: A bosszúállás napja – e kifejezés miatt nem a Deutero-Ézsaiás által képviselt „Úr szolgálja” képsor része, az ott fontos törvény szó itt említésre sem kerül.

3. vers: Az előző vers „minden gyászoló” kifejezése és a „Sion gyászolóinak” szerkezete értelmezhető kirekesztésnek, de a választott népre fókuszálásnak is.

4. vers: A hamu helyett fejedő az ünnep jelképe – fedetlen fejjel nem járulhattak az Úr elé –; a hallgató számára akkor radikális változást jelentett a mondat.

5–6. vers: Az idegenek nem kiszolgálják a választott népet, hanem ezzel segítik, hogy az Úrnak szolgálhassanak.

7. vers: A jóvátételi vágy jellegzetes fogság utáni elképzelés, amely szembemegy Ézsaiás elképzelésével. A vers első fele a Septuaginta szövegében nincs benne – ez lehet az akkori fordítók teológiai döntése is. (A versek kihagyását általában a szöveg átformalásának érzem, itt esetleg helye van, de csak ennél a versnél.)

8. vers: Az Örökkévaló utal a szövetségre és annak megújítására. Ennek értelmezése számunkra már Jézus személyén át történik, aki Lukács leírása szerint e fejezet 1–2. versét olvassa fel magára értelmezetten a názáreti zsinagógában (Lk 4,16kk). A textus egyik hangsúlyos része.

9–11. vers: A 10. vers idegen testnek tűnik a szövegben, mintha a nép vagy annak egyik tagja közbeszólna az Úr beszédébe. KESSLER (1960, 61. o.) szerint a két utolsó vers felcserélődött az idők folyamán.

Perikópaértelmezések:

Német perikópa: 61,1–3(4.9)10–11 – zárójel nélkül; ugyanaz a zárójelben szereplő versekkel: a templomépítés, azaz a megújulás és az áldás látathatóvá válása is része az ívnek.

VOIGT (1961, 56. o.) kihagyás nélkül, 1–6. formában dolgozta fel.

Magyar (1–11. vers): a missziói vetülete is kinyílik, a más népek számára is elérhetővé és nyilvánvalóvá válik az Úr szeretete.

Hosszabb ideig a német igehirdetésialapige-
rendek a textust a vízkereszt utáni 2. vasárnapra osztották be.

A katolikus rendben² ma két helyen található: nagycsütörtökön (A) formában 61,1a.6a.8–9; illetve advent 3. vasárnapján 61,1–2a.10–11.

Mivel a karácsony–vízkereszt szaksz (de tulajdonképp a vízkereszt utáni utolsó vasárnap is) a fényszimbólum köré épül, célszerű a teljes szaksz használata.

Nemcsak ezen a vasárnapon található meg alapigeként, a régebbi német rendekben a vízkereszt utáni 2. vasárnapon szerepelt, az evangélium ekkor a kánai menyegző volt.

Igehirdetési vázlat

Pröhle szerint a vasárnap jellege: „Alázatok megmagatokat Isten keze alatt!” – ez a textus még nem szerepel nála. A *Liturgikus könyv* 1. kötete szerint: „Alázattal hagyatkozatok Isten vezetésére!”

² Ordo lectionum missæ.

A cél felé vezetve – Isten vezetése nem minden korban ragadható meg könnyen

A világtörténelem eseménysorozata, az emberi és közösségi lét alakulása, valamint Isten szándéka miatt nem mindig egyformán ismerhető fel akarat, ismerhető meg ő maga. Az igehirdetésben nem kell a *Deus absconditus* teljes kérdéskörét kifejtteni, de érdemes arra utalni, hogy a fogság idején a nép számára Isten jelenléte az idegen földön nem volt magától értetődő. Ebben a kontextusban szól most (a kegyelem esztendejében) a prófétai szó. Ugyanakkor korunkban sem mindenütt egyformán halható Isten igéje.

2025 a kegyelem, azaz az örömhír áradásának éve lesz-e gyülekezetünkben vagy intézményünkben? (VOIGT [1961, 60. o.] hangsúlyozza, hogy a kegyelem ajtaja nem mindig azonos módon van nyitva!)

Megújulás versus restaurálás

A régi kövekből vagy korhűen restaurálunk (ami nek hitelessége nem mindig egyértelmű, sőt ez is lehet kor- vagy divatfüggő!), vagy újat építünk. Ez a dilemma történelmileg is érzékelhető, de sokkal személyesebbé tehető, ha a gyülekezet aktuális kérdései is előkerülnek. Az alap állandó, a felépítmény formálódik. A sokat emlegetett tradíció és megújulás állandó feszültsége, ami pozitív is lehet.

Tudjuk, hová indultunk el, mégis folyamatosan figyelünk a célra.

Ígélet minden népnek és néprétegnek

Izrael népe nem végzett aktív missziót, erre a felszólítást a mennybemenetelkor kaptuk. Ugyanakkor ma is megjelennek templomainkban olyanok, akik számára maga a közösség vonzó. Hiteles küldetés – egyszerű programnak hangzik, de folyamatos kihívás az elhívás megélése. A hitoktatás sokakat vonz (ha nem is minden gyülekezetben) – sajátos párhuzam a 6. vershez...

Dilemma, hogy a falak, amelyeket építünk, egybetartanak vagy elválasztanak, megóvnak vagy ki-rekesztenek. Vagy egyszerűen biztonságot ígérnek?

Az ígélet és az öröm beteljesülése Krisztusban

Az ószövetségi ígéretek még nem mind teljesültek be mai tudásunk szerint. Jézus azonban Lk 4 szerint nyilvános fellépését e textus saját magára vonatkoztatásával kezdi. Benne van a vigasztalás és az igazság. A kettő ugyanaz: az igazság megszabadít – tehetőtől, rabságtól és szomorúságtól. Nem az állandó nevetés, vagy ami rosszabb, vi-gyorgás ígérete ez! (VOIGT 1987, 83. o.)

Itt érdemes a lekciora utalni (1Pt 4,14): a nyugalom és az öröm egysége – a „szombati nyugalom” mint az ünnep megélése, az Istennel való teljes közösség előképe (Zsid 4,9–11).

Javaslatok az istentisztelet megtartásához

Lekciók

Fakultatív: 1Pt 4,12–19: Boldogság Krisztusért szenvedni. A kapcsolat egyértelműen a 14. vers: „...mert a dicsőség Lelke, Isten Lelke megnyugszik rajtatok.”

Kötelező: Mt 2,13–23: Menekülés Egyiptomba, betlehemi gyermekgyilkosság, hazatérés. Az idegenbe menekülés, majd a hazatérés kései párhuzam az alapigéhez. (Az alexandriai rítus egyházai – kop-tok, etiópok és eritreaiak – a 2,13–16 szakaszt „az Úr érkezése hozzánk” néven késő tavaszi örömnünnepként ülik meg. A testté lett Ige a népek között...)

Ének

A *Liturgikus könyv* kivételesen három éneket is ajánl (EÉ 348; 357; 181), mindegyik még az évváltás karakterét viseli magán, a kegyelem esztendeje kezdetéhez kapcsolhatóak. A két Gerhardt-szöveget választanám. Gyülekezetünkben a járvány óta újév napján este van istentisztelet, ezért ez a vasárnap az első délelőtti alkalom 2025-ben is. Próbagyülekezet lévén a *Jön bíborfényű pirkadat* (EP1 02)³ lesz a kezdőének. Karácsonyi időszakban az úrvacsorai ének az EÉ 310 (nem csak a dallama miatt).

³ Első próbafüzet, 10. o. (<https://enekeskonyv-megujitas.lutheran.hu/probafuzet/enek.php?index=02>.)

Imádságok

A *Liturgikus könyv* nem tartalmaz erre a vasárnapra dedikált orációt. Elképzelhető egy általános, rövid szöveg – például a 82. használata, vagy a 92., meditatív jellegű csendes imádság adaptálása, vagy az évváltáskor kimaradt valamely szöveg (13–15.) alkalmazása.

Felhasznált és ajánlott irodalom

- BREIT, Herbert – WESTERMANN, Claus 1967. *Die alttestamentlichen Texte der dritten Reihe*. 3., jav. kiad. Calwer Verlag, Stuttgart. (Calwer Predigthilfen 1.)
- DUHM, D. Bernhard 1902. *Das Buch Jesaja*. 2., jav. kiad. Vandenhoeck & Ruprecht, Göttingen. (Handkommentar zum Alten Testament 3/1.)

Első próbafüzet. Evangélikus Kántorképző és Egyházzenei Intézet, Fót, 2024.

- KESSLER, Werner 1960. *Gott geht es um das Ganze. Kapitel 56-66 und 24-27 des Buches Jesaja*. Calwer Verlag, Stuttgart. (Die Botschaft des Alten Testaments 19.)
- Stählin, Wilhelm 1963. *Predigthilfen*. 3. köt. *Altes Testament*. Johannes Stauda-Verlag, Kassel.
- VOIGT, Gottfried 1961. *Der helle Morgenstern. Homiletische Auslegung alttestamentlicher Texte*. Vandenhoeck & Ruprecht, Göttingen.
- VOIGT, Gottfried 1987. *Die himmlische Berufung*. Vandenhoeck & Ruprecht, Göttingen. (Homiletische Auslegung der Predigttexte Reihe IV.)

■ LACKNER PÁL

Vízkereszt ünnepe

► Ef 3,1–7

Az evangélium dicsőséges fénye mindenkire kiárad

Az ünnepről

Az egyház második, igen régi ünnepe, amely mára szinte teljesen elhalványult. Legtöbbször hétköznapra esik, és akár délelőtt, akár délután ünnepeljük, általában kevesen vagyunk az ünnepi istentiszteleten. A mi egyházunk, talán egyedüliként a nyugati egyházban, még a napján ünnepli, de már vannak, akik a rómaiakhoz csatlakozva a következő vasárnaphoz illesztik, tovább csökkentve az ünnep egyébként is elhalványuló fényét. Pedig az ünnep igen gazdag tartalmú. Keletről vettük át, és nyugaton még több jelentéstartalommal gyarapodott (JÁNOSSY 2008, 16. o.). Az ünnep – már a nevéből (epifánia) következőleg – az isteni dicsőség e világban történő felragyogását hirdeti: a halál árnyékának völgyében élők számára felragyog az örökkévalóság fénye. Nyugaton hármastartalmat is kapott: 1. epifánia – az isteni dicsőség felragyog a bölcsek (pogányok) számára; 2. teofánia – Jézus Urunk meg-

kereszteltetése pillanatában maga a Szentháromság nyilatkoztatta ki magát, és jelent meg; 3. betfánia – a kánai menyegzőn mutatta meg Krisztus az ő isteni dicsőségét (JÁNOSSY 2008, 16. o.). Érdemes megnézni az ikonográfiai ábrázolásokat is, például: Jézus már édesanyja, Szűz Mária térdén ül, fején királyi korona, jobbában uralkodói jogar, bal kezében a földgolyó mint királyi alma. Ő az egész világ Ura! Kezében tartja a földet és mindent, ami rajta van... Igen hasznos elgondolkodni azon, hogy ma mit gondolnak az emberek, köztük híveink is a világ sorsáról, annak alakulásáról, életük helyzetéről, hogy az kinek, minek a hatása, irányítása alatt van (szerencse, véletlen, sors, csillagok állása stb.).

Textusunk és az ünnep

Textusunk egészen 2006-ig nem volt az ünnep óegyházi perikópáinak része. Az ősi evangélium Mt

2,1–12; az epistola (!) pedig Ézs 60,1–6. Igénk első megjelenésekor még Ef 3,2–6 volt a kijelölt szakasz, majd 2012-ben változott Ef 3,1–7-re. Jánossy Lajos idézett könyvében epistolai textusként 2Kor 4,3–6-ot ajánlja, amely méltán kifejezi az ünnep lényegét, mivel Krisztus εἰκὼν τοῦ Θεοῦ. Textusunk tehát viszonylag új a perikópák sorában, és csak az ősi evangélium, valamint a szintén régi és valódi epistola (Ézs 60,1–6) összefüggésében érthető az ünnepen. Az evangéliumban a pogány világ bölcsei (mágusai) fejezik ki hódolatukat a földre jött Isten előtt, akinek királyi módon adják meg a tiszteletet. Az epistolában a próféta ötszáz évvel a Király születése előtt már meghirdeti a csodatörténet: a könnyörtelen elmulás, a halál és a bűn ember által áthatolhatatlan éjsötétjében egyszer csak felragyog az Úr dicsőségének tündöklő fényessége („... de fölötted ott ragyog az Úr...”; Ézs 60,2b). De a tevék, az arany és a tömjén említése is figyelemre méltó ötszáz évvel korábban...

A textus megértése az előzmények ismeretében

Igénk úgy kapcsolódhat az ünnephez és az eredeti textusokhoz, hogy a levél pogányoknak szól, és tanúságot tesz Krisztus titkáról, akiben és aki által Isten üdvözítő kegyelme kiáradt minden emberre a földön. A levél az újszövetségi kánonban konkrét gyülekezethez intézett címzést kapott, de a levél szövegének kritikai ismeretében látható, hogy ez nem felel meg a valóságnak (BALIKÓ 1985, 21–22. o.).

Igénk az *ezért* szóval kezdődik. Az előző fejezet központi üzenete az Efezusban élő pogányok számára, hogy nekik is Isten kegyelméből van örök életük, úgy, mint Isten választott népének. Az apostol egybevonja önmagát, saját népét és a pogányokat, miszerint mindannyian a bűn miatt megromlott test és emberi természet következtében „*a harag fiaai voltunk*” (Ef 2,3b). Pontosan azt fogalmazza meg, amit a rómaiaknak is leírt: „*Mert nincs különbség: mindenki vétkezett, és híjával van az Isten dicsőségének.*” (Róm 3,22c–23) De hirdeti Pál az örömhírt: „*Hiszen kegyelemből van üdvössé-*

getek, a hit által, és ez nem töletek van: Isten ajándéka ez.” (Ef 2,8) Ez az ajándék pedig Krisztus keresztjében kulminál, amely által az Isten minden emberi különbségtételt semmissé tett és minden embert, zsidót és pogányt új teremtséssé tett, vállalva és elszenvedve mindenkinek a bűnét. Így lett útja mindenkinek Istenhez, az élethez, az örökhöz, és csak egy út van: Krisztus. Ő maga mondja: „*Én vagyok az út, az igazság és az élet; senki sem mehet az Atyához, csak énáltalam.*” (Jn 14,6) A kereszttel, Krisztus kereszttel ledöntött minden válaszfalat az emberek között, amelyeket éppen az emberek – felismert vagy fel nem ismert bűneik miatt – építettek; és az Istentől távol levők, akik nem is tudtak Istentől, a kereszttel közel kerültek Istenhez, mert Isten Krisztusban közel hozta őket önmagához. Az Isten – Krisztusban véghez vitt – kegyelmes cselekedete ráépítette a pogányokat a választott néppel együtt az alapra, Krisztusra, így áll egyben és egységben az egyház, a gyülekezet épülete, amelynek minden Krisztusban hívó a tagja. Ezt az örömhírt kell az apostolnak hirdetnie Krisztus kiválasztó kegyelme által, és *ezért* viseli most a bilincseket, mintha köztörvényes bűnöző lenne. Fontos ez a közlés a pogány háttérű gyülekezeti tagok számára, mivel ez az esemény ellentétes az általános pogány felfogással, amely szerint az istenségek megóvják a hozzájuk tartozó, kedves híveiket minden rossztól, szenvedéstől (BALIKÓ 1985, 94. o.). Az apostol most a pogányok érdekében viseli az igazságtalan bebörtönzést, a bilincseket, ő „Krisztus foglya”, tehát az evangélium hirdetése miatt fogták el.

Pál az előzményekre visszautalva emlékezteti az efezusiakat, hogy kitüntetett módon értékeljék és vessék a lelkükbe mindazt, amit Isten tett velük Krisztusban, mert őbenne tárult fel Isten évezredek át, nemzedékek elől elrejtett titka. Szép vallomásban tárja fel az apostol, hogy Isten az őt kiválasztó különleges kegyelme folytán tudatta vele az üdvös kinyilatkoztatást (κατὰ ἀποκάλυψιν ἐγνώρισθη). Ez a kinyilatkoztatás az előzőek alapján arról az isteni teremtő cselekedetről

szól, amely csodálatos módon egységet hoz létre a különféle emberek között: zsidók és pogányok egy testté alkottattak az egyházban, amely Krisztus teste. Így mindannyian az örök élet örökösei Krisztus által, akinek a testéhez tartozik minden Krisztusban bízó ember. Az apostol most is, mint mindig, úgy beszél a szolgálatáról, hogy közben Istenre mutatva Krisztusról szól, őt hirdeti, róla tanúskodik (Ef 3,7).

Az igehirdetés felé

Isten dicsőséges fénye felragyog, megjelenik a világban. Az esetleges kevés létszámú ünneplő gyülekezettől függetlenül kihagyhatatlan, hogy ne essen szó az ünnepről, annak jellegéről, az egyházi évben betöltött szerepéről és központi mondanivalójáról. Isten dicsőségének felragyogása (epifánia) a világ, valamint az általános emberi gondolkodás és tapasztalat szerint érdekes, váratlan helyeken és alkalmakkor tűnik fel: a Betlehem határában fekvő istállóban, ahol a bölcsek a csillag vezetése alapján megtalálták, és leborultak előtte; a Jordán folyó partján, egy egyszerű názareti ács fia megkeresztelésének pillanatában; vagy Kánában egy menyegzőn, a borra vált víz jelében. Az apostolnak is felragyogott ez a dicsőség Damaszkusz kapujában, hogy hirdesse azután mindenkinek. Az egyház az apostolok kora óta ezt teszi, ezen az ünnepen különösen is. Isten dicsőségének felragyogását ünnepeljük, és hirdetjük, hogy Jézusban Isten szeretetének fénye beragyogja a földet, mint amikor a nap felkel reggel, és elúzi az éjsötétjét, az árnyakat. Az örökkévalóság fényessége felragyogott a mulandóság és halál által meghatározott, a bűn által beárnyékolta világban.

Isten dicsőséges fénye válogatás nélkül mindenkire kiárad. Ahogyan a nap nem válogat, kire süssön, Isten szeretetének fénye is mindenkire kiárad. Ebbe a jelentéstartalomba illeszkedik igénk úgy, hogy visszautal a napkeleti bölcsek történetére is. Az apostol Krisztus titkáról beszél, amelynek elhívott szolgálja lett, és ami addig nemzedékeken át rejtett volt,

most kinyilatkoztatott. Ezt a titkot emberi ész, értelem fel nem fogja, ki nem kutatja, magától nem látja az igazi egységet és összetartozást sem. Az ember látja, hogy minden ember ember, de mindig különbséget tesz rang, nem, vagyoni helyzet, bőrszín stb. tekintetében. Vannak hangzatos szavak, elméletek, de sem érzésekben, sem tettekben nem valósulnak meg. Nemcsak az életben, hanem a halálban is megtesszük a különbséget, lásd a sír-emlékek sokféleségét. Az apostol azonban hirdeti: Isten szeretete kivétel nélkül mindenkire kiárad, hiszen megjelent Jézusban. Ennek a szolgálatában áll ő, hogy az ige, az evangélium, a Lélek által elvégezze az ember lelkében a csodát: az Isten nemcsak őt szereti, hanem a másik embert is, akit ő esetleg hátrányosan megkülönböztet. Jézus nem csupán a zsidókért, hanem a pogányokért is (szükség szerint mással is behelyettesíthető) meghalt, dicsősége minden népre kiáradt időtől, korszakoktól függetlenül. A Krisztusban hívők, mi mindnyájan Isten országának örökösei vagyunk, és egymásnak örökös társai, az üdvösség ígéretének részesei.

Isten dicsőséges fényében vagyunk, élünk a gyülekezetben testvéreként

Ezért Krisztusban egy test vagyunk, Krisztus testének részei, a megváltottak népének teljes jogú és egyenrangú tagjai vagyunk: az egyház, a gyülekezet közössége. Ez Krisztus titka, ezt hirdette az apostol, és ezt hirdetjük mi is, ez előtt az evangélium előtt hulljunk térdre, mint egykor a bölcsek is tették.

Javaslatok az istentisztelet megtartásához

Természetesen mindhárom igének el kellene hangoznia, ne spóroljunk két-három percet Isten igéjének rovására. A kyrie teljes mértékben egyezik az ünnep jelentésével, ezért kár lenne kihagyni: a csillag fénye vezette a bölcseket Krisztushoz; a keresztségében Isten Fiaként jelent meg (ragyogott fel) Jézus; és ő a világ vilárossága, akinek örökké tartó, tündöklő fényessége mindenkire kiárad, mint a felkelő nap fényugara.

Énekek

EÉ 185, 186, 397

Igen tanulságos elolvasni az ősi vízkereszt-i himnusz: GYLK 657.

Illusztráció

VERS

Juhász Gyula: *Vízkeresztre*

Jövének távol, boldog Napkeletről
Három királyok, híres mágusok,
Mert hírt hallottak a csodás Gyerekről,
Kiről legenda és jóslat susog.

Ki született szegényen Betlehemben,
Kit megöletne Heródes király

S aranyat, tömjént, mirrhát lelkesedve
Hoz néki Gáspár, Menyhért, Boldizsár!

Szerecsen, indus, perzsa, mind csodálja
A Kisdedet, ki a jövő királya
S a csillagot, mely homlokán ragyog.

Ő édes, kedves. Bájolón gagyog
S egy pintyökét néz, mely szent szeliden
A Szűz Mária vállán megpihen...

Felhasznált és ajánlott irodalom

JÁNOSSY Lajos 2008. *Az egyházi év útmutatása*. 2. kiad.
Fraternitás Magyarországi Evangélikus Lelkészek
Közössége, Veszprém.

BALIKÓ Zoltán 1985. *Az Efezusi levél*. Magyarországi
Evangélikus Egyház Sajtóosztálya, Budapest.

■ ISÓ ZOLTÁN

Vízkereszt ünnepe után 1. vasárnap**► Róm 12,1–5****Odaszánt élet***A vasárnap jellege*

A vízkereszt utáni vasárnapok mindegyikét Isten Fiának dicsősége ragyogja be. Karácsony és vízkereszt ünnepi fényének terjedését élhetjük meg hétről hétre. Az első vasárnap, mint a karácsonyhoz legközelebbi, az ünnep középpontjában lévő mennyei Királyt mutatja be, akinek isteni dicsősége beragyogja a jeruzsálemi templomot.

Az ősi evangéliumban (Lk 2,41–52) a tizenkét éves Jézusban felragyogó isteni dicsőség jelenik meg, amely szorosan kapcsolódik a vasárnap témájához: Jézus Krisztusban látható Isten dicsősége. Az ő ragyogása, amelynek magja karácsonykor növekedésnek indult, ezen a vasárnapon kibontakozó szakaszába lép, és a mi templomunkban is felragyog.

Amit a textusról tudni kell

Az eddigi fejezetekben elsősorban arról olvashattunk, hogy Krisztus hogyan szabadítja meg, váltja meg a benne hívőket a bűn és a halál hatalmából (1,16–8,39), valamint, hogy Isten hogyan épít gyülekezetet a megváltottakból, zsidókból és pogányokból úgy, hogy közben rendezzi a kető viszonyát (9–11).

Ezt követően új szakasz indul a 12. fejezettel, amely azt mutatja be, hogy az előzőek hogyan is hatnak a keresztény életre. Vagyis a keresztény etika kérdéseit vizsgálja, azon belül is saját okoskodásunk ellen szólal fel.

Ez a fejezet az okos istentisztelettel kezdődik. A korábbi (6–9.) fejezetekben Pál már említette,

hogya a test „tagjai” eszközül szolgálhatnak a bűnnek. Ennek témáját viszi tovább itt az 1. versben, mégpedig a test áldozatul való odaszánásával. Legyen ez olyan áldozat, amely Isten kedvét keresi, bűnbocsánatért, engesztelésért könyörög, és hálát ad Istennek.

A 2. vers elsősorban azoknak szól, akik szívében már elindult a Lélek munkája: Pál arra szólítja fel őket, hogy ne igazodjanak az őket körülvevő világhoz, amely magában hordozza a gonoszsgát. Mindenekelőtt helyezték első helyre a naponkénti, hitbeli növekedést, megújulást, így válva a Krisztus által hozott új világkorszak részeivé. Ezzel vetik alá magukat Isten akaratának, megtudva, mi a jó, az Istennek tetsző.

A következő három versben az Istentől kapott hit általi ajándékokról olvasunk. A hit által ugyanis Krisztus gyülekezetébe kerülünk, ahol mindenkinek megvan a maga feladata, kegyelmi ajándéka, így működhetünk egy testként. Azonban a hit által mértéket is kaptunk, amely arra int bennünket, hogy kegyelmi ajándékainkkal jól élve, a másikat megbecsülve, önmagunkat nem nagyobbra tartva, alázattal éljünk együtt Krisztus egyházának tagjaiként.

A perikópa megértése

A vasárnap témáját és textusunkat egybevetve kidomborodik egy fontos összefüggés. A Jézusban kapott reménység a mögöttünk lévő nagy ünnep üzenete, amely elülteti a hit magvát szívünkben, ahol az növekedésnek indulhat. Ez a növekedés először elindul bennünk s általunk a gyülekezetben, így válunk mi is az okos istentisztelet részévé, hiszen ez a növekedés indít bennünket arra, hogy életünket Istennek, az evangélium hirdetésére szánjuk. Ebben segítenek bennünket Istentől kapott talentumaink, amelyeket bölcsen használva építhetjük saját közösségünket, egymást, Krisztust egyházát.

Meglepő lehet számunkra az első vers *áldozat* szava. Elsőre úgy tűnhet, Pál „elfeledkezett” a szó mögötti sokrétű tartalomról, különösen is annak tükrében, hogy Krisztus saját magát áldozta

fel értünk, hogy nekünk váltságot szerezzen, ezzel megszüntetve minden régi áldozati kötelességünket. Azonban ne felejtjük el, hogy Pál élő áldozatot említ. Tehát nem testünk feláldozásáról van szó, hanem az Isten szeretetére válaszul adott hálaáldozatról. Olyan odaszánásra buzdít bennünket, amely nemcsak belsónket, hanem egész testünket kívánja minden napon. Ehhez szorosan kapcsolódik a 2. vers, ahol ezt azzal egészíti ki, hogy a testünk Istennek való odaszánása azt is jelenti, hogy nem a világhoz alkalmazkodunk.

A textus második felében először is a szerénységre hívja fel a figyelmet az apostol, amely által a helyes önértékelésre biztat. Mértéknek pedig saját hitünket adja alapul. Mert bár egy a hit, annak ereje, merészsége, vállalkozóképesége, teherbírása egyénenként különböző. Ezért is fontos a szerénység, hogy ezt elfogadva éljünk saját talentumainkkal, és becsüljük meg a másakra bízott kincseket is, így közösen építve Krisztus egyházát.

Igehirdetési vázlat

Karácsony pislákoló lángja bennünk

Minden kapcsolat hatással van ránk, s minden találkozás által változunk. Nem maradunk ugyanolyanok, mint azelőtt. Némely találkozás egészen a szívünk mélyére hatol, megérintődünk benne, általa. Máskor éppen csak a felszínt kapargatja meg. Karácsony ünnepén találkozunk családtagjainkkal, barátainkkal, a gyülekezet tagjaival, és kisebb-nagyobb mértékben mindegyik megérint bennünket – de vajon a Jézussal való találkozás mit vált ki belőlünk? Változtat-e valamin? Elindít-e valamit? Egyáltalán adunk-e esélyt a találkozásra?

A Krisztussal való valódi, személyes találkozás – kiváltképp, ha nem ragaszkodunk a saját magunk által kreált belső védőbástyáinkhoz – hatással van ránk. Először talán észre sem vesszük, de változni kezd az életünk. A bennünk ébredő hit új szemléletet és hozzáállást ad, új erőket szabadít fel. Hogyan hat ez a környezetünkre?

Pislákoló láng a mai világban

A bennünk elinduló folyamatok nemcsak ránk vannak hatással, hanem a minket körülvevő világra is. Sajnos azonban a világ (nevezzük inkább a közvetlen környezetünknek) nem mindig fogadja örömmel ezt az (új) énünket. Sőt talán többször találkozunk elutasítással, furcsa tekintetekkel vagy egyenesen azzal, hogy a Krisztusból táplálkozó életünket semmissé akarják tenni. Könnyebb egy tükröt összepiszkolni, mint a koszos tükröt megtisztítani. Könnyebb a szentet lehúzni a földre, a „mi szintünkre”, mint felnőni hozzá! A világ sokszor éppen arra buzdít – rosszabb esetben kényszerít –, hogy alkalmazkodjunk hozzá.

Jézus küldése azonban egyértelmű, itt kell hirdetnünk az ő evangéliumát. De vajon hol van a határ? Mi az, amiből hitünk nem engedhet, és vajon mi az a mód, amely nem kiközösítéssel, hanem igazi, vagyis az általunk képviselt kereszténységre való odafigyeléssel jár?

Ha az emberek érzik, hogy Krisztus követői vagyunk, könnyen tekintenek más szemmel ránk. Ezzel pedig vissza is lehet élni! Az elismerés érdekében van, aki igyekszik magát jó színben felültetni, hogy vonzó legyen mások számára. De az Istentől kapott kincsekkel, a teremtő Isten gondviselésével való túlzott dicsekvés nem biztos, hogy azt váltja ki a másiktól, amit szeretnénk.

A szerénység erény, nem is akármilyen, hiszen az alázat megmutatja a világ számára, hogy Krisztust követni jó. Általa nem mások figyelmét szeretnénk felhívni magunkra, hanem arra akarunk mutatni, akivel találkoztunk, aki hatást gyakorolt ránk, aki elküldött minket. A Jézussal való kapcsolat így válik a magam számára személyessé, a világ számára pedig hitelessé.

A látható fény

Ugyanakkor ez felelősséggel is jár! Az alázatos szíven keresztül megláthatjuk azt a rengeteg ajándékot, amelyet nap mint nap kapunk Istenüktől. De az alázatos szív nem önmagáért dobog. Pál felhívja a figyelmünket, hogy bölcsen éljünk ezek-

kel az ajándékokkal. Mindannyian mást kaptunk, mást tudunk kamatoztatni. S ami nekem adatott, nem kevesebb, de nem is több, mint a másiké, épp ezért nem vagyok sem jobb, sem rosszabb a testvéremnél. Ezért meg is kell becsülnünk egymást.

A közösségnek, amelyhez tartozunk, szüksége van ránk, akár lelkészek, akár egyházfik, akár vállalkozók, akár ügyes háziasszonyok vagyunk. Mind mást tudunk beletenni a közösbe, másként építjük a gyülekezetet és egymást. S ha ez jól működik, a köztünk lévő Krisztus fog átragyogni rajtunk, és másokat is magához vonz.

Javaslatok az istentisztelet megtartásához

Énekek

A Liturgikus könyv alapján: EÉ 371, 361

További énekek: EÉ 378, 472, 473

Egy az Úr, egy a Lélek (ifjúsági ének)¹

Imádság

Urunk, Istenünk! Köszönjük, hogy egyszülött Fiadban elküldted a világosságot a földre. Kérünk, segíts, hogy mi is szívünkbe fogadjuk, és általa növekedjünk. Segíts meglátnunk ajándékaidat körülöttünk és bennünk egyaránt. Add, hogy úgy éljünk javaiddal, hogy építeni tudjuk magunkat és közösségünket, ezáltal megmutatva Fiad szeretetét a világnak. Ámen.

Illusztráció

GONDOLATOK

A legnagyobb dolgok mind lent, a csöndben, a mélyben, a szótlán, alázatos odaadásban születnek. A szerénység a legnagyobb eredmények szülőanyja.

Müller Péter (1936–) Kossuth- és József Attila-díjas magyar író, dramaturg, forgatókönyvíró

¹ https://csecsy.hu/konyvek/enekeskonyv/egy_az_ur_egy_a_lelek.

Krisztus arca általunk is megjelenik a gyülekezetben, a hétköznapokban: <https://www.picturemosaics.com/photo-mosaic-tool/share/id/M3127160/p/po>.

VERS

Reményik Sándor: *Istenarc*

Egy istenarc van eltemetve bennem,
Tán lét-előtti létem emlék-képe!
Fölibe ezer réteg tornyosul,
De érzem ezer rétegen alul,
Csak nem tudom, mikép került a mélybe.

Egy istenarc van eltemetve bennem,
Néha magamban látom, néha másban.
Néha állok, mint fosztott ág, szegényen,
Ha rossz órámban eltűnik egészen
Alter-egóm az örök vándorlásban.

Egy istenarc van eltemetve bennem,
A rárakódott világ-szenny alatt.
A rámrakódott világ-szenny alól,
Kihűlt csillagok hamuja alól
Akarom kibányászni magamat.

Egy istenarc van eltemetve bennem,
S most ásót, kapát, csákányt ragadok,
Testvéreim, jertek, segítetek,
Egy kapavágást ti is tegyetek,
Mert az az arc igazán én vagyok.

Egy istenarc van eltemetve bennem:
Antik szobor, tiszta, nyugodt erő.
Nem nyugszom, amíg nem hívom elő.
S bár világ-szennye rakódott reája,
Nem nyugszom, amíg nem lesz reneszánsza.

Felhasznált irodalom

- JÁNOSSY Lajos 2008. *Az egyházi év útmutatása*. Fraternitás, Veszprém.
- KARNER Károly 1942. *Isten igazsága. Pál apostol levele a rómabeliekhez*. Keresztény Igazság, Győr.
- LUTHER, Martin 2020. Pál apostol levele a rómaiakhoz. In: CSEPREGI Zoltán – HORVÁTH Orsolya – KRÄHLING Edit (szerk.): *A Római és a Galata levél magyarázata*. Luther Kiadó, Budapest. (Luther válogatott művei 9.)
- SCHOLZ László 1998. *Az evangélium Pál szerint. A Római levél a szószéken*. Evangélikus Hittudományi Egyetem – Budapest-Zuglói Evangélikus Egyház-köztség – Teológiai Irodalmi Egyesület, Budapest.

■ CZETÓ KATA

Vízkereszt ünnepe után 2. vasárnap

► Róm 12,6–16

Isten akarata a gyülekezetben

A vasárnap jellege

A vízkereszt ünnepe utáni második vasárnap a karácsonyi ünnepekörhöz tartozó epifániaünnep teológiai tartalmának kibontását folytatja. Krisztus dicsőségének a világban történő megjelenése van a középpontban. A vízkereszt ünnepét követő első három vasárnap *Agendánk* által hozott témái a következők: Isten dicsősége, Isten akarata

és Isten szeretete. E három közül most éppen a középső, tehát Isten akarata áll figyelmünk középpontjában.

A karácsonyt és újévet követő csendesebb időszakban vagyunk. Evangélikus templomainkban már nincsenek ott az ünnepet idéző karácsonyfák. Hamarosan jön az ökumenikus imahét, ahol újra találkozhatunk más felekezetek tagjaival, akik máshogyan élik meg ezt az időszakot.

Ennek egyik apró jele, hogy például a római katolikusoknál még áll a karácsonyfa, ők még nem vetkőztették le, és nem vitték ki a templomból. Katolikus testvéreink ekkor emlékeznek meg Jézus első csodatételéről, amely a kánai menyegzőn történt (Jn 2,1–11). Néhány gyülekezetben a megemlékezés imádkozással, énekléssel, étkezésel és ivással társul.

Számos helyen a farsangi időszak nem sokkal vízkereszt után elkezdődik. A római katolikusokhoz hasonlóan nálunk is elhangzik a kánai menyegző története, de a hangsúly nem a testi szükségletek kielégítésére helyeződik. Ez már nálunk az előző hetekben megtörtént. Talán kissé megcsömörlöttünk a földi javaktól. Figyelmünk Isten akaratára összpontosul. Arra, hogy Isten mit és mikor akar cselekedni. Ő nem a mi kívánságainknak és szeszélyünknek akar megfelelni.

A textus exegetikai-kortörténeti megértése

Pál apostol a Római levélben hét lelki ajándékról ír. A felsorolásban az első a prófétálás. A görög προφητεία 'prófécia' szó (amelyben a προ- 'előtt' igekötő és a φημί 'szól' tő található) nem jövendölést jelent. Az igekötőnek itt nem időbeli értelme van, hanem azt jelenti: 'valaki előtt, nyilvánosan'. A prófétálás tehát annyit jelent, mint a nyilvánosság előtt hirdetni Isten titkait, a kinyilatkoztatás fényében értelmezni az eseményeket és felfedezni mögöttük Isten rejtett működését.¹ A Szentírás keletkezésében alapvető jelentősége volt a próféták személyének. A történeti könyvek mögött is prófétai személyek tekintélye áll. Az Ószövetség Mózeset is prófétaként említi. Az Újszövetségben is vannak próféták. Az apostolokat is lehet egyfajta prófétának tekinteni. Az apostolok utáni nemzedékben is tovább folyt a prófétai szol-

gálat a gyülekezetekben, habár ez a szolgálat már korlátozott volt, hiszen a korábbi üzenetre épített, és annak nem mondhatott ellent.

A hit szabályai szerinti prófétálás azt jelenti, hogy a prófétának biztosnak kell lennie abban, hogy az üzenete semmiben nem mond ellent a keresztyén hitnek.

A prófétálás mellett vannak más szolgálatok is. A görög *szolgálat* (διακονία) szó sokféle szolgálatot takar. A gyülekezetbe kerülő új tagoknak elsősorban tanítói szolgálatra van szükségük. A tanító (διδάσκων) elengedhetetlen a gyülekezetekben. A frissen megtérők csak úgy fognak növekedni a hitben, ha megfelelő tanítást kapnak. Tanító nélkül megmaradnak lelkileg kiskorúnak, akiket könnyen félre lehet vezetni.

A hitbeli tudásanyag átadása mellett szükséges a bátorítás, azaz a lelkigondozás is. A szövegben lévő παρακαλέω vagy παρακαλώ szavak jelentése: 'odahív', 'kér', 'vigasztal', 'bátorít'. A vigasztalás forrása a Szentlélek, aki embereken keresztül végzi el munkáját.

A görög μεταδιδού szó jelentése: 'adakozó'. Neki szerénységben kell átadni a rászorultaknak a személyes adományt. Az adakozásnak nagylelkűen, hátsó szándék nélkül kell történnie.

Az előljáró (προϊστάμενος) igyekezettel vagy más fordítás szerint buzgósággal járjon elől. A könyörülő (ἐλεῶν) pedig jókedvű legyen. Az utóbbi három az elesett emberek felé tett szolgálatról szól.

A kilencedik verstől az Istentől jövő agapé-szeretetről beszél. A levél korábbi részében az agapé-szeretet elsősorban az Isten emberek felé irányuló szeretetéről szólt, itt azonban az ember ember felé irányuló testvérszeretetről (φιλαδελφία) beszél. A Római levélben Pál tizenkét pontban sorolja fel az isteni szeretet jellemzőit. Ezek a következők:

1. *Őszinteség.* A görög ἀνυπόκριτος szó jelentése: 'tettetés nélkül'. Az ἀνυπόκριτος szó 'színezést' jelent. A keresztyének a gyülekezetben ne színészkedjenek, ne tegyenek úgy, mintha Jézushoz tartoznának. Jézust őszintén kell követni.

¹ Lásd a Szent Jeromos Katolikus Bibliatársulat görög Újszövetséget bemutató honlapján a vonatkozó ige helynél: <https://ujszov.hu/text?corpus=2&book=206&chapter=12&verse=6#!2060120060001200>.

2. *Ítéloképesség.* A görög ἀποστυγοῦντες szó jelentése 'utálva' vagy 'iszonyodva'. Ez a kifejezés hapax legomenon. Az Újszövetségben csak itt fordul elő. A keresztény embernek gyűlölni kell a gonoszt.

3. *Gyengédség.* A φιλόστοργος szó jelentése 'gyengéd'. Pál ezt a szót használja a szülő és gyermek, férj és feleség közötti kölcsönös szeretet kifejezésére. A gyülekezetben, mint az Isten nagy családjában, ezt a fajta gyengéd szeretet kell megélni.

4. *Tisztelet.* A szeretet mellett a tiszteletnek is kölcsönösnek kell lenni.

5. *Buzgóság.* A lelki életet fáradhatatlanul kell megélni. Pál így figyelmeztet: „Az igyekezetben ne legyetek restek, lélekben buzgók legyetek; az Úrnak szolgáljatok.” (Róm 12,11) A lelki kifulladás, a lelkesedés hiánya már akkor is problémát okozott.

6. *Türelem.* Ez elengedhetetlen jellemzője az isteni szeretetnek. A keresztény reménység Jézus visszajövetelére épít, de ez még várat magára, ezért a különféle megpróbáltatások közepette türelemre is szükségünk van.

7. *Nagylelkűség.* A κοινωνοῦντες szó jelentése: 'közösséget vállalva' vagy 'nagylelkűen'. A gyülekezetben az anyagiak tekintetében a nehéz sorúakkal is közösséget kell vállalni. Erre jó példa lehet a jeruzsálemi ősgyülekezet, ahol vagyonszükségben éltek. A jeruzsálemi vagyonszükség mindenre kiterjedt, itt Pál csak a legalapvetőbb létszükségletek biztosítását kéri a római hívektől.

8. *Vendégszeretet.* Pál korában a vendégszeretet elengedhetetlen volt, hiszen a gyülekezet tagjai megfelelő szállás hiányában saját házukban szállásolták el a más gyülekezetből érkezőket. Az akkori szálláshelyek befogadóképessége szűkös volt, és nem voltak bizalomkeltő helyek.

9. *Jóindulat.* Az ellenség szeretete is az isteni szeretet jellemzője. Az átok helyett áldást kell mondani az üldözőkre. Ezt a szeretetet Jézus mutatta be a kereszten, amikor nem átkozódott, hanem imádkozott.

10. *Együttérzés.* Az isteni szeretet nem lehet közömbös a körülötte élők iránt. Az örülőkkel örülni, a sírókkal sírni kell.

11. *Összhang.* Pál figyelmeztet: „Egymással egyetértésben legyetek!” (Róm 12,6) Egyetértés nélkül közösségi élet hosszú távon nem lehetséges.

12. *Alázat.* A gőg, a nagyravágás ellentéte az alázat. Jézus nem a tehetősek, a vagyonos emberek társaságát kereste, hanem az egyszerű, szegény elesetteket.

A perikópa megértése

A Római levél 12. fejezete az önmagunkkal, majd Isten családjával való kapcsolatunkról szól. Az előző héten a fejezet első öt verse volt a textus. Most ennek folytatása következik. Pál leveleiben három helyen beszél részletesen a lelki ajándékokról. A Római levél lelki ajándékokról szóló felsorolása kevésbé ismert, mint a Korinthusiakhoz írott levél 12. fejezete és az Efezusiakhoz írt levél 4. fejezete.

Ebben a levélben a lelki ajándékok forrása az Atyaisten. A lelki ajándékok a többi levélhez képest talán (a prófétálás ajándékát leszámítva) heteköznapibbak, de kevésbé nélkülözhetők. A Korinthusiakhoz írott levél 12. fejezete a lelki ajándékokról és azok használatáról szól. Tizenhét lelki ajándék van felsorolva, amelyek a Szentlélektől származnak, és természetfeletti. Az Efezusiakhoz írt levél 4. fejezetében Pál még öt ajándékról ír. A Fiúisten az ajándékok forrása.

Az epistola (Róm 12,6–16) szokás szerint arra tanít, hogy mi a mi feladatunk egymás felé. Isten a 112. zsoltár tanúsága szerint a szeretetet gyakorló, szolgálatkész, adakozó, diakóniai lelkületű tanítványait tudja megáldani, és az ő életükben valósulhatnak meg a kicsi, mindennapi csodák.

Igehirdetési vázlat

Az apostoli levél kijelölt igeszakasza szinte kimeríthetetlen bőségben tárja eléink a különféle iránymutatásokat. Egy-egy prédikációban nem lehet teljességgel kitérni a textusban található összes témára. Luther Márton a Római levél magyarázatánál tizennyolc oldalon keresztül kommentálja mai textusunkat. A lehetséges igehirdetési vázlatok sokasága tárulhat eléink.

Minden lelkésznek magának kell megtalálnia, hogy milyen részletet lát kiemelkedő fontosságúnak. Az adott gyülekezet igényeire is figyelemmel kell lenni. Elismerően lehet beszélni azon ajándékokról, amelyek jelen vannak a gyülekezet életében, de fel lehet hívni a figyelmet azokra is, amelyek hiányoznak, és amelyeket jó lenne imádságban kérni, hogy Isten töltsse be ezen szolgálati hiányosságokat.

Én három részre tagolom a textusunkat.

Az első és legfontosabb kegyelmi ajándék a *prófécia*. Ez a mi esetünkben leginkább az igehirdetés ajándékát jelenti. Luther ebben a tekintetben két veszélyre hívja fel a figyelmet. Az ő korában sokan álltak olyan pozícióban a gyülekezetek élén, amelyben nem az igehirdetést látták legfőbb feladatuknak, hanem az elnyert pozíciók legteljesebb anyagi kihasználását. A papok és más egyházi vezetők teljesen alkalmatlanok voltak a szolgálatra. Terméketlenül, hiábavalóan foglalták el a helyüket. A mi helyzetünkben nem az a probléma, hogy nem tudunk prédikálni, hanem az, hogy a lelkési szolgálat egyéb jellegű szolgálatait elveszítik a megfelelő készületesi időt a prédikációk kidolgozásától. A másik veszély, hogy valaki rendelkezik a prófécia kegyelmi ajándékával, de elfut e feladat elől. Nem vállalja az igehirdetői szolgálatot, mivel valamilyen nehézség eltántorítja.

A második: *más ajándékok*, amelyek prózaiaknak tűnnek, de elengedhetetlenek a keresztény gyülekezetben. Idetartozik a diakónia és más, ehhez hasonló szolgálat. *A szolgáló jelleme* megha-

tározza a végzett szolgálatot. A mögöttes motiváció, a lelkület és a hozzáállás nagyon sokat számít. Itt elsősorban nem a végzett szolgálat tárgya a fontos, hanem az azt végző odaszánása. Lehet nagyon fontos dolgot unalmasan, fásultan is végezni és a legkisebb feladatot is lehet Isten Lelkének erejével teljesíteni.

A gyülekezet építését Isten embereken keresztül végzi. A gyülekezeti tagok ezt vagy a saját erejükkel és tehetségükkel, vagy az Istentől áradó szeretettel végezhetik. Jézus Krisztusban megjelent az Isten szeretete. Csakis ez a szeretet tud igazán építeni.

További javaslatok az istentisztelethez

Lekció

2Móz 33,17b–23; Jn 2,1–11

Énekek

EÉ 331; 437

Illusztráció

VERS

Túrmezei Erzsébet: *Magamnak, másnak*

Mikor Atyám házába vett:
tépett, tékozló gyermeket,
s kegyelme fénnel ráborult,
feledve lett a régi múlt.
Béke, öröm, hit és remény:
Őbenne gazdag lettem én.
Már tudtam adni másnak is
és nőtt a kincs és nem fogyott...
Sugarasan szálltak felém
simogató, szép mosolyok.
Én meg csak adtam szüntelen,
soha nem kérdeve, mi marad...

De volt, de jött egy pillanat.
Megszóltott egy régi hang:
oly ismerős! – oly idegen!
Bízó szívemre árny borult
komoran, szürkén, hidegen:
„Ó, te szegény! Nap, nap után,
Nézd, elsiet! Te meg csupán
másnak adod kincsidet?!
Valamit, mondd, miért nem veszel,
valamit el miért nem teszel,
magadnak, magadnak, magadnak?!”

Szegény! Visszhangra lelt a hang.
Mint félrevert, ijedt harang,
kongott-bongott balga szívem:
Igen, igen! Ez kell! Igen!
Magamnak, magamnak, magamnak!

Ma egy mosolyt, holnap megint!
Letépní mind, virág, ha int!
Szépségeket! Szeretetet!
Simogatást! Napsugarat!
– Másnak ha tán nem is marad –
Magamnak! Magamnak! Magamnak!

Miért lettem ilyen szegény?
Hát megint eltévedtem én?
Megint a régi rongyokon
akad meg könnyes bús szemem,
úgy botorkálok betegen?
Felém nyúlnak aszott kezek,
s a lelkem kínban megremeg:
én – én már nem segíthetek.
Magamnak sincsen... nem lehet!
Vagy adjam, ami megmaradt:

pár morzsalék... pár rongydarab...?
Fakó mosoly, tépett remény,
fogyó hit száraz kenyerén
ki lakik jól? Keserű étek!
Mindegy! – Vegyétek és egyétek!

Hogy áradok! Hogy éledek!
Fény futja át szívemet!
Fakó mosoly színnel telik,
remény ragyog, fényesedik,
hit zeng győzelmi éneket,
sugarat hint a szeretet!
Milyen gazdag vagyok megint!
A lelkem mindent szertehint,
mégis marad, el mégse fogy!
Nem kérdve, mint, nem kérdve, hogy,
hittel harangoz a szívem:
Igen, igen! Igen, igen!
Másoknak! Másoknak! Másoknak!

Felhasznált és ajánlott irodalom

- BARTHA Tibor (szerk.) 1968. *Jubileumi kommentár. A Szentírás magyarázata*. Református Zsinati Iroda Sajtóosztálya, Budapest.
- JÁNOSSY Lajos 2008. *Az egyházi év útmutatása*. Fraternitás Magyarországi Evangélikus Lelkészek Közössége, Veszprém.
- LUTHER, Martin 2020. Pál apostol levele a rómaiakhoz. In: CSEPREGI Zoltán – HORVÁTH Orsolya – KRÄHLING Edit (szerk.): *A Római és a Galata levél magyarázata*. Luther Kiadó, Budapest. (Luther válogatott művei 9.)
- MAGASSY Sándor 1997. *Ógyházi perikópák*. 1. köt. Magánkiadás, Budapest.
- STOTT, John R. W. 2006. *Pál levele a rómaiakhoz. Isten örömhíre a világhoz*. Harmat Kiadó, Budapest.

■ LACZKI JÁNOS

TARTALOM

Mécses a te igéd

SZARKA ÉVA: *A reménység útján* 661

Tanulmányok

SOMOGYI LÁSZLÓ: *Ismeretlen ördögűzők. „Jézus nevében”, vagy inkább „minden lehetséges annak, aki hisz”?* 663

Valláspedagógia

BREZNYICZKI GABRIELLA: *Drámapedagógia a hitoktatásban. A reformpedagógia eredményeinek alkalmazási lehetőségei a drámapedagógiában, avagy a színház mint a narratív teológia eszköze* 677

Figyelő

Könyvrecenzió

CSEPREGI ANDRÁS: *Biztonság vagy bátorság? Dietrich Bonhoeffer látható ellenállása a béke megőrzéséért* 689

Krisztusban mindnyájan életre kelnek

VETŐ ISTVÁN: *Emlékezés Kovács Etelka evangélikus lelkész szolgálatára (1937–2024)* 693

FABINY TAMÁS: *Igehirdetés Kovács Etelka (1937–2024) temetésén (Lk 12,12)* 695

Az igehirdető műhelye

LABOSSÁNÉ KÖVÁGÓ ANITA: *Karácsony utáni vasárnap (Ézs 49,13–16)* 697

PÉTER ATTILA: *Óév este (Ézs 30,8–17)* 700

SMIDÉLIUSZ GÁBOR: *Újév (1Móz 17,1–8)* 704

LACKNER PÁL: *Újév utáni vasárnap (Ézs 61,1–11)* 707

ISÓ ZOLTÁN: *Vízkereszt ünnepe (Ef 3,1–7)* 710

CZETŐ KATA: *Vízkereszt ünnepe után 1. vasárnap (Róm 12,1–5)* 713

LACZKI JÁNOS: *Vízkereszt ünnepe után 2. vasárnap (Róm 12,6–16)* 716

